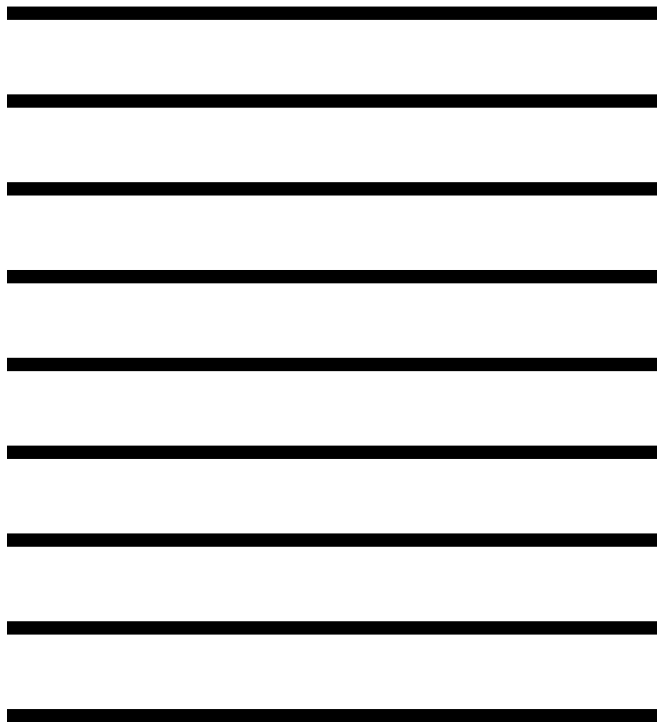

PAVICA MRAZOVIĆ

**Žena, majka i naučnica:
biografsko-bibliografski zapisi**

Novi Sad, 2022

PAVICA MRAZOVIĆ

Žena, majka i naučnica

biografsko-bibliografski zapisi

Urednik

Dorđe Tomić

Izdavač

Asocijacija gitarista Vojvodine

Za izdavača

Raško Radović

Recenzenti

prof. dr Smilja Srdić

prof. dr Miloje Đorđević

Dizajn korice

Miloš Miletić

Grafički dizajn i prelom

Miloš Miletić

Digitalna obrada fotografija

Živojin Kuzmanović, Miloš Miletić

Lektor

Ivana Mrazović-Radović

Fotografije

Ivan Karlavaris

Živojin Kuzmanović

Prevodi

Dorđe Tomić

Štampa

Futura, Novi Sad

Tiraž: 200

Objavljivanje knjige sufinansirala je
Uprava za kulturu Grada Novog Sada

Sadržaj

- 7 Uvod
- 8 Reč urednika
- 13 **BIOGRAFSKI ZAPISI**
- 15 Sećanja Pavice Mrazović
- 63 Naša mama: Sećanja Ivane Mrazović-Radović
- 74 Miloš Mrazović
Pismo sinu za rođendan
- 77 Pavica Radović
Pavica o Pavici
- 78 Evgenija Đurendić
Sećanje na prof. dr Pavicu Mrazović
- 79 Vera Šoti
Pavica Mrazović – svedok mog života
- 81 Mirjana Živanov
Makica
- 83 **FOTO-DOKUMENTACIJA**
- 115 **PAVICA MRAZOVIĆ U SVETU NAUKE**
- 117 Đorđe Tomić
Pavica Mrazović kao akter jugoslovenske i evropske germanistike

- 119 Olga Stojanović-Frešet
Nemačko-srpskohrvatska kontrastivna gramatika Ulriha
Engela i Pavice Mrazović
- 139 Maria Dobrenov-Major
Od profesorke do trajne inspiracije – Sećanja na
„lingvističku majčicu“
- 147 Ulrich Engel o Pavici Mrazović
- 151 Tomislav Bekić o Pavici Mrazović
- 155 Đorđe Tomić
Pavica Mrazović i njen doprinos jugoslovenskoj
germanistici
- 161 **RADOVI PAVICE MRAZOVIĆ**
- 161 Đorđe Tomić
Bibliografija dela Pavice Mrazović
- 201 **PAVICA UNUCIMA**
- 202 Pavica Mrazović
Poruka unucima
- 205 **AUTORI**
- 211 **ZUSAMMENFASSUNG**
- 214 **SUMMARY**

Uvod

Pred vama je sećanje malog broja ljudi koji su znali, voleli, živeli sa velikom ženom u malom telu – Pavicom Mrazović. Bila je, i tako je treba zapamtiti, dijamant. Pravi dijamant.

Postigla je više nego što ni mnogi muškarci nisu – ne treba zaboraviti da je radila i podigla troje dece. Uspela je da postane vrstan naučnik, izuzetan predavač, nadahnut sagovornik, izvor ideja za dalji rad. Bila je vizionar koji je svoje vizije umeo da ostvari neverovatnom vrednoćom i posvećenošću svemu što radi. Umela je da se organizuje, da ne odustaje i da istraje.

O tome pišu i autori ovih sećanja na Prof. Dr sc. phil. Pavicu Mrazović.

Njene knjige se od 2006. godine čuvaju kao legat u vitrinama u posebnoj prostoriji u delu biblioteke Filozofskog fakulteta. U inventarnoj knjizi ih je 1200. Tu su i pojedini rukopisi i službena prepiska. Na zidu je njen portret koji je porodica poklonila Filozofskom fakultetu.

Iako u svojoj zemlji za života nije dobila adekvatno priznanje za sve što je uradila, šesnaest godina nakon njene smrti, 2019. godine, jedna ulica u Novom Sadu je dobila njeno ime. Danas, kada se približava stogodišnjica njenog rođenja, lokalna zajednica je pronašla način da kroz ovaj Zbornik, sećanje na Pavicu Mrazović održi živim.

Zahvaljujemo se Upravi za kulturu Grada Novog Sada, kao i Fondaciji „Novi Sad 2022“ za izuzetno razumevanje, materijalnu i tehničku podršku u realizaciji izdavanja ove knjige.

Porodica

Reč urednika

Ovo je knjiga o prof. dr Pavici Mrazović. Za porodicu, ona je bila supruga, majka i baka. Za njene koleginice i kolege bila je često uzor. Za studentkinje i studente, učerice i učenike bila je posvećena mentorka i izuzetan pedagog. U okviru novosadske, ali i jugoslovenske germanistike bila je jedinstvena naučnica, čiji je stručni doprinos predstavljao prekretnicu u kontekstu nauke o jeziku, ali i nastavnih koncepata učenja nemačkog jezika. Cilj knjige je da Pavicu Mrazović kao izuzetnu ličnost prikaže iz različitih perspektiva, dokumentuje sećanja na njen život i rezultate njenog rada.

Knjiga je koncipirana kao biografsko-bibliografski zbornik koji počinje i završava se rečima same Pavice Mrazović. Počinje njenim sećanjima, zabeleženim 1999. i 2001. godine. Srećna je okolnost što su neka njena sećanja zahvaljujući prof. dr Svenki Savić zabeležena, pa je utoliko i dragoceniji sadržaj ovog teksta. Pavica Mrazović priča o svom (svakodnevnom) životu. Istovremeno, ona prikazuje i celokupni kontekst jednog vremena koje je okarakterisano stalnim promenama. Te društvene, ekonomske i političke promene prelamaju se u svetlu pojedinačnih događaja kojih se Pavica Mrazović priseća, pa su njena sećanja istovremeno i jedno izuzetno dragoceno tumačenje tog vremena. Podjednako dragocena je i njena poruka unucima – pismo sastavljeno uoči Nove godine 2003. odražava kako njen optimizam, tako i privrženost i porodici i nauci. To pismo, jedno od njenih poslednjih, objavljujemo na kraju ove knjige.

Kao pokretačka snaga, većito puna elana, ali i razumevanja, Pavica Mrazović, jedinstvena osoba, bila je deo one generacije u Jugoslaviji koja je nakon oslobođenja u Drugom svetskom ratu učestvovala u izgradnji i razvitku novog društva. U odnosu prema uslovima u kojima je ta generacija, a na poseban način žene u tom periodu, započinjala svoj životni put, entuzijizam, radna etika, verovanje u

napredak i istrajnost u ostvarivanju svojih, ali i društvenih ciljeva, danas deluju skoro nestvarno. Pavica Mrazović ove karakteristike posedovala je u posebnoj meri. Rođena 1923. godine u Perlezu, prešla je put od seoske učiteljice u Knićaninu do profesorke Univerziteta u Novom Sadu kojoj je 1987. uručena Zlatna Geteova medalja, a 1992. i Veliki krst za zasluge Ordena za zasluge Savezne Republike Nemačke.

Konstanta u narativu Pavice Mrazović je njena porodica. Ovaj prvi deo nastavlja se zato sećanjima ćerke Ivane Mrazović-Radović, pismom Pavice Mrazović sinu Milošu i opisom nezaboravnih trenutaka koje su sa Pavićom Mrazović proveli porodica i prijatelji. Ovi zapisi na svojevrsan način izoštravaju pogled na Paviću Mrazović kao majku i centralnu figuru cele porodice. Koliko god slikoviti bili prikazi različitih epizoda iz života Pavice Mrazović, važno nam je bilo da u knjigu uvrstimo i one scene koje su sačuvane objektivom foto-aparata.

Pavica Mrazović bila je u svakom pogledu izvanredna naučnica. U istoj meri u kojoj je kao supruga, majka i baka bila posvećena porodici, bila je predana naučnom i pedagoškom radu. Ova strana prikazana je u drugom delu zbornika koji Paviću Mrazović posmatra kao aktera jugoslovenske germanistike i ilustruje njen rad i život u svetu nauke: nakon početka karijere u nastavi nemačkog jezika, Pavica Mrazović je rešila da nedostatke nastavne prakse naučno istraži i obradi kako bi konačno tu nastavu poboljšala. Taj cilj sledila je do samog kraja života. Četvrt veka provela je na Katedri za nemački jezik i književnost Filozofskog fakulteta, a tokom devedesetih godina 20. veka, formalno u penziji, radila je kao univerzitetski profesor u Segedinu. Počevši od šezdesetih godina, zahvaljujući nizu naučno-istraživačkih projekata i saradnji sa vodećim istraživačkim centrima germanistike redovno je odlazila u inostranstvo kako na duže studijske boravke tako i, mnogo češće, na važne naučne konferencije. Najvažniju i najdužu saradnju sa Lajbnic Institutom za nemački jezik u Manhajmu i tadašnjim direktorom instituta Ulrihom Engelom kao i sam rezultat – *Kontrastivnu gramatiku nemačkog i srpskohrvatskog jezika* – opisuje prilog Olge Stojanović-Frešet u ovoj celini. Maria Dobrenov-Major, jedan od onih naučnika poteklih iz „klase“ Pavice Mrazović, u svom tekstu je prikazuje kao mentorku. Ilustrujući svakodnevni život i saradnju sa Pavićom Mrazović istovremeno

ističe kako naučni značaj njenih dela i nastave tako i njene ljudske osobine koje su autorki do danas ostale inspiracija. Preostala dva priloga u ovoj celini predstavljaju svojevrsne rezimee celokupnog naučnog rada Pavice Mrazović, ali otkrivaju i neke zanimljivosti u vezi sa njenim odnosima sa kolegama: radi se o poslednjim rečima Ulriha Engela i Tomislava Bekića posvećenih dugogodišnjoj kolegici povodom njene smrti 2003. godine.

Treći deo knjige posvećen je rezultatima, tačnije, pisanim tragovima njenog rada i obuhvata prvu sveobuhvatnu komentarisanu bibliografiju dela Pavice Mrazović. Prikupljanjem, obradom i strukturom bibliografije pozabavio se dr Đorđe Tomić, novosadski germanista, ali konačno berlinski istoričar, a skoro 25 godina i prijatelj porodice. Igrom slučaja, 2001. godine, u nekoliko navrata sa Pavicom Mrazović je razgovarao povodom svog rada o nemačkim pozajmljenicama u srpskom jeziku i pritom dobio niz izuzetno korisnih saveta u vezi sa metodama prikupljanja reči, obradom korpusa i sl. Učešće u izradi bibliografije kao i celokupnog zbornika ujedno je izraz zahvalnosti prema prof. Mrazović.

S obzirom na ogroman, sad već istorijski, značaj Pavice Mrazović kao naučnice zanimljivo je da ovaj zbornik predstavlja prvu i do sada jedinu sintezu prikaza njenog života i rada, pa time i vredan prilog istoriji nauke na ovim prostorima. Vredi zato pomenuti kako je do ove knjige došlo. Iako je ideja o knjizi o Pavici Mrazović postojala i ranije, tek je inicijativa njenog unuka Raška Radovića u leto 2020. godine dovela do konačnog prikupljanja građe za ovaj zbornik i njegovog sastavljanja. S obzirom na radnu etiku i energiju Pavice Mrazović, način na koji su radovi na ovom zborniku tekli, bio bi joj izvesno po volji: odlučno, temeljno i efikasno.

Nakon što se vrlo brzo iskristalisala ideja o strukturi i ciljevima knjige, započeto je prikupljanje građe: prepise razgovora sa Pavicom Mrazović ustupila je njena dugogodišnja koleginica i prijateljica Svenka Savić, i njoj dugujemo izuzetnu zahvalnost. Uključivanje već objavljenog priloga Olge Stojanović-Frešet u drugom delu knjige omogućila je kako sama autorka tako i urednica originalnog zbornika prof. dr Gabrijele Šubert i Narodna biblioteka Srbije kao izdavač i na tome im se srdačno zahvaljujemo. Uređivački deo posla, sastavljanje uvodnih i zaključnih komentara

pojedinačnih celina knjige kao i sastavljanje i komentarisanje bibliografije radova Pavice Mrazović preuzeo je Đorđe Tomić.

Pavica Mrazović – žena, supruga, majka, baka, aktivistkinja Antifašističkog Fronta Žena (AFŽ), učiteljica, nastavnica nemačkog jezika, profesorka univerziteta i jedna od najznačajnijih predstavnica novosadske, ali i celokupne jugoslovenske germanistike – preminula je 2003. godine u Novom Sadu.

Kako je Pavicin unuk Raško jednom to sažeto formulisao: „Red je da sećanje na nju ne izbledi.“ To je razlog za ovu knjigu.

Đorđe Tomić
Berlin, 2021.

1. maj u Kameniĉkom parku 1955.g.

BIOGRAFSKI ZAPISI

Sećanja Pavice Mrazović¹

Pričaj mi o svom detinjstvu.

– Moje detinjstvo je bilo prelepo. Rođena sam u Perlezu, u Banatu, gde je tata bio učitelj i upravitelj škole. Imam još mlađeg brata, Bogomila, akademskog slikara i likovnog pedagoga koji je nedavno proslavio 50 godina umetničkog rada i u Rijeci i ovde u Novom Sadu, a sestra Marija, umrla je još pre 20 godina. Tata, Ivan (Nino) Karlavaris rođen je u Kastvu, u Istri. Naše prezime Karlavaris je verovatno grčko, mada su Karlavarisi početkom 18. veka u Istru došli iz Italije. U Veneciji je u 17. veku živeo slikar Luka Carlevaris, imamo monografiju njegovih grafika. Karlavarisi su u Istri bili poznati trgovci, i barba Nando, tatin mlađi brat, a preci su im izrađivali predmete od bakra. Karlavarisa ima i u Novom Sadu, oni su nam rod.

Kao deca odlazili smo skoro svako leto na more u Kastav, pa se dobro sećam svoje none, tatine mame, „sirote lepotice iz Slovenije“, kako su je imućni Karlavarisi zvali u Kastvu. Beba, moja sestra Marija, ličila je na nju, te je stoga i nosila njeno ime, mada i ja pored imena Pavica u krštenici imam takođe zapisano ime Marija. None se dobro sećam, nono je već bio umro, pa je ona bila uvek u crnini s divnim čipkanim velom na negovanoj sedoj kosi. Sedela bi u svojoj naslonjači i posmatrala Kvarnerski zaliv. Kažu da je lepo umrla. Doručkovala svoj milhbrot i bevandu i zaspala. I ja sam svoju starost htela tamo da provedem, al' od 1989. nisam tamo bila, a ne znam ni da li ću...

1 Prvobitno objavljeno u: Savić, Svenka (ur.) (2001): Vojvođanke: 1917-1931. Životne priče. Novi Sad: Futura publikacije (Edicija Životne priče žena, 2). Ovde preuzeto iz: Savić, Svenka (ur.) (2015): Profesorke Univerziteta u Novom Sadu. Životne priče. Novi Sad: "Ženske studije i istraživanja"; Futura publikacije.

Tata je bio učitelj do 1919. godine u selu Vranje na Učki. Imamo i sad razglednicu na kojoj piše: „Škola u Vranju“, a tata pred njom. Kada je Istra posle Prvog svetskog rata pripojena Italiji, a Kastav ostao u Jugoslaviji, tata se vratio u Kastav i potražio mesto u Jugoslaviji. Dobio ga je u Perlezu i tu upoznao našu mamu, mnogo mlađu od sebe. Mama se zvala Eva Fišer, njen otac Johan, a majka Magdalena Šampier (Nemci su ovo „r“ izgovarali, a „ie“, čitali „i“), verovatno francuskog porekla (jer su neki doseljeni Nemci došli iz Elzas-Lotringena, gde je bilo i Francuza). Tako da u nama teče krv raznih nacija, što sam uvek smatrala prednošću. Kada sam prvi put 1962. godine bila na jednom seminaru u Hamburgu, profesor Martens – inače čuveni fonetičar (dobro sam ga zapamtila!) na prvom času zatraži da se svaki učenik predstavi i kaže nešto o sebi. Kada sam s dosta ponosa ispričala svoje poreklo i rekla da se osećam Evropljankom – tada o Evropskoj uniji nije bilo ni govora – svi se začudiše, sem njega, jer on na svu tu moju priču mirno reče: – Tu svoju bečku melodiju rečenice moraćete brzo da zamenite pravim dobrim nemačkim izgovorom.

Tata se inače smatrao Jugoslovenom, pa i mi, njegova deca. U kući se o nacionalnostima nikada nije govorilo. Tata nas je učio da ima samo dobrih i ponekad i loših ljudi. Iz njega je zračila beskrajna dobrotu, a iz mame vedrina i radost. U kući se samo pevalo i sviralo. Tata je divno svirao klavir i orgulje, bio je i kantor u crkvi, a mama je pevala kao slavuj (tako su se i upoznali – u crkvenom horu!). Kad bi kod kuće uvežbavali neku novu ariju, mi se okupimo oko klavira i slušamo. Nikada mi kasnije u životu nije bilo toliko lepo. Ali sa deset godina smo svi otišli iz Perleza na školovanje, prvo ja kao najstarija, pa onda i brat i sestra. Razdvajanje od porodice mi nije teško palo, bilo je rešeno da nastavimo školovanje u gimnaziji. Volela sam da učim, pa mi je bilo normalno da ću zbog škole morati da se odvojim od roditelja i braće. Za raspust, za Božić i Uskrs opet smo se svi okupljali i iskreno radovali pažnji i ljubavi roditelja kojima su nas oni uvek štedro obasipali.

I u Srpskom učiteljskom konviktu, u Nikolajevskoj ulici u Novom Sadu, gde su me roditelji smestili, bilo mi je lepo. Upravnik, Milan Petrović, bio je divan čovek, a vaspitačica Bojana Karakašević i stroga i dobra. Njena majka me je posebno volela i učila da štrikam s pet igala. Ne znam zašto, ali stariji ljudi su me uvek voleli, valjda

što sam bila mala – uvek u stroju poslednja – a bila sam i poslušno dete. I u konviktu se igralo i pevalo, bila je i baletska sekcija, pa se ja oduševim baletom. Davali smo i predstave, igrali na pozornici Sokolskog doma, pa ja sanjam kako ću postati bale-
rina, a tata starinski ozbiljno: – Bićeš učiteljica i pošteno zarađivati hleb!

Jesam bila nesrećna kada su se nakon položenog prijemnog ispita u Učiteljskoj školi u Školskoj ulici za mnom zalupila teška ulazna vrata. Ali ja sam po prirodi prilagodljiva i brzo sam se navikla na novu sredinu, internatski život, pogotovu što je te godine u penziju otišao dotadašnji veoma strog direktor Učiteljske škole i na njegovo mesto došao blagi i simpatičan profesor Mučalo (sticajem okolnosti iz Kastva!). I on, a i stroge vaspitačice (jednu su starije učenice zvale Kidža – zmija) bili su mi posebno naklonjeni, a drugarica iz tog vremena i danas se sa radošću sećam. Iz tog perioda mogla bih da napričam mnogo detalja, ali neka bude dovoljno da kažem da je i taj period mog školovanja prošao lepo i lako. Ne sećam se ničeg ružnog što bi mi pomutilo detinjstvo i mladost.

Nakon završene Učiteljske škole šta si radila?

– Došao je rat, bombardovanje šestog aprila četrdeset i prve, prekinut je rad u Učiteljskoj školi. Ja sam otišla kod roditelja u Perlez, ali smo se sve mi, učenice, vratile u Novi Sad u maju, i dobile smo svedočanstva za tu godinu, a ja sam posle završila Učiteljsku školu u Vršcu. Tamo je posle i brat prešao, budući da je Novi Sad pripao Mađarima. Posle toga sam bila učiteljica dve godine u Knićaninu. A u novembru 1944. udala sam se za Milana Mrazovića i ponovo došla u Novi Sad.

Gde si upoznala svoga muža?

– On je u Perlezu bio izbeglica iz Novog Sada. Kad je počeo rat, Mađari su doneli propis prema kojem su oni koji su posle devetsto osamnaeste došli u Bačku, dakle

i oni u Novi Sad, morali da se isele. A porodica moga muža je u Novi Sad došla iz Iriga posle osamnaeste. Tako je on kao izbeglica živeo u Perlezu i radio u sudu, i tu sam ga srela. Porodična kuća moga muža je bila ovde u Ravaničkoj (već odavno je srušena); u tu kuću smo se mi vratili četrdeset četvrte po oslobođenju, i venčali. I tu sam rađala decu. Vratili smo se u Novi Sad, odnosno u svoju kuću, i njegova majka, moja svekrva, s nama. Njegova mlađa sestra je bila udata za Jovana Soldatovića u Novom Sadu, i kod njih smo proveli neko vreme, dok se kuća nije sredila. Četrdeset i šeste rodila sam Milu, pa četrdeset sedme Ivanu, pa pedeset prve Miloša.

Od oslobođenja ste stalno bili u Novom Sadu?

– Ne. Četrdeset osme smo otišli u Svetozarevo, u Jagodinu, tada se zidala fabrika kablova, gde je moj muž dobio mesto kao komercijalni direktor, pa smo bili skoro tri godine tamo. Tu se rodio moj sin. Tada nisam radila u školi, nego sam u fabrici bila neki sekretar. Ali mom mužu se nije naročito svidelo tamo, nije mogao da izdrži bez Dunava i bez čamca, bez pecanja, pa smo se vratili pedeset prve. Tada sam se zaposlila u osnovnoj školi „Žarko Zrenjanin“ kao učiteljica. Jako mi je bilo lepo i radovala sam se što mogu da radim. I tako, ja se celo leto spremam da primim prvi razred, piliće male, kao učiteljica. Radujem se tome, ali kad sam došla u školu, direktor mi kaže da ću predavati nemački jezik u višim razredima osnovne škole. Znao je da znam nemački. I ja tako, htela ne htela, počela sam da predajem nemački jezik kao nastavnica, a da još nisam imala za to potrebne formalne kvalifikacije. Ta osnovna škola je tada bila vežbaonica za studente Više pedagoške škole. Bilo me je sramota: ja učiteljica, a studenti dolaze na moje časove da hospitiuju. Zato se pedeset druge obratim direktoru da želim da studiram na Pedagoškoj školi, jer tada još nije bila otvorena Katedra za nemački jezik na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu (Fakultet je osnovan 1954). Uz veliko razumevanje i pomoć direktora Milisava Lazića, upišem se na studije kao vanredna studentkinja i za dve godine završim Pedagošku školu i dobijem naziv nastavnica. Predmeti pedagogija i psihologija nisu

bili problem za mene. I inače sam to volela, ali lingvistika!!! Prvi put sam čitala neka skripta iz lingvistike, najpre jako uzbuđena, posle zaprepašćena, jedno sto pedeset stranica sam i čitala i naučila za ispit, oduševila se problematikom i, evo, ceo život posle tome posvetila!

Moje visoko školovanje je bilo moja privatna stvar. Na primer, pedeset druge sam se upisala, a pedeset četvrte sam već diplomirala na Pedagoškoj. Samo nas dve studentkinje smo diplomirale u junskom roku i to sa desetkom. Da bismo obeležile taj naš dan, kaže mi koleginica da se častimo u obližnjoj poslastičarnici „Zagreb“. Ja kažem: – Bebo, ne mogu, ja potopila veš, idem da perem veš! I niko nije znao u kući ni da sam diplomirala, ni da sam dobila desetku. Ja za korito i peri, troje dece... mašinu tada još nisam imala.

Posle sam jedno vreme radila u četiri škole istovremeno, pošto nije bilo nastavnika za nemački: pre podne u osnovnoj školi „Žarko Zrenjanin“, posle podne u osnovnoj školi „Jovan Popović“, pa tri puta nedeljno u „Fiskulturnoj školi“ od sedam do devet, a uveče u večernjoj gimnaziji. Dvanaest časova dnevno!

Kako si sa svojim decom i tolikim časovima izlazila na kraj?

– Svekrva je bila sa nama i čuvala decu, bila je žena koja je navikla na lep život, nije bila spremna bilo šta da radi, sem što je kuvala ručak. Za mene sa troje dece i to je bila velika pomoć. Ostalo sam ja radila. Nisam baš mnogo spavala u to vreme, navikla sam se da ne spavam. Sva moja deca su rođena od sedam meseci (ja sam RH negativna, to se onda nije znalo). Dečiji lekar dr Kaluđerski je moju decu pratio, dolazio stalno da ih nadgleda, Ivanu su hteli da ostave u bolnici, kao beznadežan slučaj. Ali ja sam svaka dva sata, danju i noću, dojila decu. Nakon šest meseci svako dete je imalo šest kila. Bio je to najlepši i najteži period mog života. Ali meni ništa nije bilo teško. Tako sam se istrenirala da noću sve radim, noć je bila za mene: tišina, niko mi ne smeta! Učila sam tada isključivo noću.

Tvoja generacija je, mislim, pedeset treće upisana?

– Ja nemam „svoju“ generaciju. Bila sam vanredni student i nikoga od redovnih nisam poznavala. Posle diplomskog na Višoj pedagoškoj školi (1954) nameravala sam da produžim studije na fakultetu. Očekivala sam da će mi priznati neke položene ispite (bar iz opštih predmeta), pa kad su mi rekli da sve ispite moram ponovo da polažem, odustala sam. Ne samo zato. Miloš je kasno progovorio, pa kad je najzad progovorio, a on priča li priča, izmišljao je nemoguće stvari samo da bi govorio i to punim rečenicama – a ja tada pomislih u sebi: – E, nećeš ti studirati, a da ti dete počne da laže! Ipak sam se 1956. upisala na Filozofski fakultet i diplomirala u junu 1960. godine.

Za vreme tih „studija“ radila sam u oglednoj osnovnoj školi „Đorđe Natošević“ i sa ostalim nastavnicima stranih jezika proveravala oralni pristup u početnoj nastavi, od četvrtog razreda. Ni tada, a pogotovu sad, nisam se slagala s nekim od principa takvih nastavnih postupaka. Osnovni princip je bio u redu, u skladu s novim programskim zahtevima da učenike treba osposobiti da komuniciraju na stranom jeziku, a ne samo da čitaju i da pišu. Mislilo se da se uz pomoć savremenih audio-vizuelnih sredstava, bez čitanja i pisanja, bez korišćenja maternjeg jezika i objašnjavanja gramatike, to može postići. Da, u „guvernantskim“ uslovima s detetom od dve do tri godine, ali ne i u školskim s decom od 10 godina koja su uveliko naučila da pišu (i latinicom) i, hvala Bogu, i da misle! Zabraniti toj deci da zapišu koju reč, da na maternjem jeziku traže objašnjenja, naterati ih da do besvesti, kao papagaji, ponavljaju glasove, reči, rečenice (često ih ne razumevajući!), tako nisam mogla da radim. (Tada su neki, čak veoma poznati stručnjaci tvrdili da se strani jezik može naučiti samo slušanjem u snu.) Rezultati ispitivanja na kraju godine bili su samo zato dobri što sam ja uglavnom radila onako kako sam mislila da je dobro. Mnogo smo pevali – pevanjem se postiže dobar izgovor – a direktor bi me povremeno zapitao: – Šta ti predaješ, nemački ili pevanje? Igrali smo se u dvorištu, „kuvali“ u školskoj kuhinji, postavljali sto u trpezariji – za sve to nije potreban maternji jezik, ali kada je trebalo objasniti neku reč, koju ne mogu da im pokažem, nacrtam ili objasnim, a ja lepo prevedem. Pisala sam ja

tada o tome, ali to niko ne čita, i danas se još insistira na oralnom periodu u početnoj nastavi – niko ne čita šta se napiše! Za rad na tom nivou učenja napisan je i priručnik za nastavnike za sva četiri strana jezika, s dobrim metodskim uputstvima. Pored ove veoma zahtevne nastavne delatnosti (a, radila sam, naravno, i u drugim razredima), vodila sam jedno vreme i filmsku sekciju, birala filmove za prikazivanje u školi, a sa učenicima u sekciji pisala scenarij i snimila film (uz pomoć nastavnika i učenika iz tehničke sekcije) s kojim smo išli na neki festival đачkih filmova u Zagreb. Sve ovo što pričam može se učiniti nekom da baš nema neke veze s postavljenim pitanjem – ali ima. Pitala si me za „moju generaciju“ studenata. E pa ona je odlazila na nastavu na fakultet i studirala, a ja sam izvodila oglede, vodila sekcije, a leti, kada se većina nastavnika odmara vodila učenike na more: tridesetoro tuđe i troje svoje dece. Moj muž se naravno bunio, govoreći da pored Dunava deci more nije potrebno, a ja bez mora ne mogu da zamislim letovanje. Išli smo i u Kastav, to je bila prilika da nadoknadim deci ukradeno vreme, da po ceo dan budem s njima, a i da sama skupim snage za dalji rad. Doduše, moja deca su nekad znala da kažu : – Mama, dok ti stigneš do nas, a mi gotovi, misleći pri tom da sam pomažući drugoj deci do njih stizala kad im više nije bilo potrebno da im pomažem.“

Sa učenicima i s decom nisam nikad imala problema, ali je zato problema veoma često bilo sa raznim upravnicima letovališta. Njihovo shvatanje discipline nikada se nije slagalo s mojim: na primer, svi učenici ima u 8 sati da budu u krevetu, nema šetnji po rivi posle večere! A ja svoje pokupim, pa odemo u šetnju; jedno po jedno dete se umorno vraća u odmaralište i moji često mnogo pre osam uveliko spavaju. Ili: na pištaljku u vodu, na pištaljku iz vode! Kako je lako tako paziti na decu! Moji su smeli da se kupaju kad hoće, a dužnost mi je bila da ih čuvam 24 časa na dan. A tek kazne! Izbezumljivale su me. Kao tigrica sam se zalagala za dete koje je, zato što je malo zakasnilo na neki obrok, trebalo da ostane gladno. S kojim pravom uskraćivati (bilo kome i bilo zašto) pravo na najosnovniju životnu potrebu?! Ili još gore od toga: kazniti učenika time što će tri dana nameštati sve krevete i čistiti sobu – kažnjavati radom!!! Kada sam upravniku rekla da će to dete, nakon takve kazne, celog života rad osećati kao kaznu, nije me razumeo, a bio je pedagog. Sećajući se

i lepih i manje lepih trenutaka iz tog perioda svog života, ne mogu da ne citiram rečenicu jedne koleginice, koja me i danas boli: – Blago tebi, ti ideš na more, a mene će moj glupi muž vodati po Parizu! Kako reagovati na takav cinizam? A ona je to iskreno mislila i rekla. Bilo bi lepo kada bih priču o ovom „studiranju“ mogla da završim nekim lepim događajem.

Nažalost, ne mogu. Pismeno sam od tadašnjeg nadzornika zatražila deset dana odsustva u junu mesecu, kada se uglavnom ništa više veliko ne radi – ide se na ekskurzije... da bih se pre diplomskog ispita malo pribrala i koncentrisala na za mene potpuno nepoznat tok tog ispita, nadzornik mi je usmeno po nekom poručio: – Šta će njoj odsustvo da uči ono što zna! Kao da se za deset dana nešto može naučiti!

Ti si onda praktično živela tri života!

– Bila sam majka troje dece, bila sam studentkinja na fakultetu i nastavnica u osnovnoj školi. To nije sve! Nekad sam držala i privatne časove.

Da li ti je muž pomagao?

– „Jain“. Tako kažu Nemci za „da“ i „ne“. Da, jer je precizno i s velikim strpljenjem i pedantnošću izračunavao procenete (bez računara tada) i vršio druge računске radnje koje su bile potrebne pri analizi mnogih testova koje sam na početku svog rada na Fakultetu radila. I drugi deo moje doktorske disertacije pun je takvih statističkih podataka za koje bi meni bilo potrebno mnogo više vremena i pitanje da li bi to bilo tako brižljivo urađeno. To je za mene bila velika pomoć. Bio je opsednut ciframa i tačnošću. U banci bi znao da provede noć tražeći grešku od samo jedne pare. Pomagao mi je i sve vreme dok sam radila frazeološki rečnik. Kad ja ne mogu da se setim nekog adekvatnog izraza u našem jeziku, a ja mu opišem situaciju i upitam ga: – Šta bi ti rekao? A on kao iz rukava istrese pravi izraz. Bio je pun slikovitih izraza,

poslovica i svega što je bojilo jezik. Za svaku posebnu priliku u porodici – rođendan, neki poseban skup, znao je za čas da napiše rimovanu i veoma duhovitu pesmu. Zato me je ponekad i bolelo kada pri prevođenju, posebno „Budenbrokovi“, nije hteo da pomaže. Ne znam zašto. Kada je prevod bio štampan, nije hteo ni da pročita taj roman, a inače je mnogo čitao. Bog zna šta mu je smetalo. A ja sam od honorara tog prevoda kupila prvu pisaću mašinu („Budenbrokove“ sam tri puta rukom prepisivala (800 strana!) i njemu nov čamac za pecanje.

Pomagao je i u kuhinji, ali samo kada to niko ne bi video. Kolače je sekao milimetarski tačno, sa santimetrom u ruci. Čišćenje ribe ili tranžiranje mesa bili su njegov delokrug rada. Ali to je sve radio tek onda kada mu je majka umrla. A nije mi pomagao jer je dugo, ili ignorisao sve ono što sam radila, ili čak ismevao. Posebno u razgovorima s decom. Ja najozbiljnije s njima razgovaram o nekoj knjizi, filmu ili problemu, a on se smejući i smišlja neku duhovitu upadicu kojom, naravno, trenutno prekine sve moje dobre namere. Deca se smeju upadici i zaborave sve ono što sam htela da im kažem.

Njega se svi sećaju kad je dobio unuke, bio je zaista divan prema unucima. Ali oko svoje dece se nije angažovao, onda je bio gospodin. Da bi on uzeo kesu i otišao da kupi kilu hleba... ne, nikako. Bio je beskrajno dobar, a stideo se te svoje dobrote i onda je to ispoljavao grubošću. Shvatila sam to posle petnaest godina, da se neko stidi što je dobar. On je imao širinu i bio jako tolerantan, tolerisao je sve moje angažmane van kuće.

Moram reći da nije bilo lako biti majka i studirati. Tek kad smo se preselili u ovaj stan, dobila sam svoj pisaći sto. Inače dok smo bili u kući, radila sam u kuhinji. Bata je imao običaj da se šali i kaže kako bi on odmah dobio razvod braka kad bi samo naveo da mu žena celu noć kuca nad glavom na pisaćoj mašini, jer je naš kauč bio neposredno pored pisaćeg stola na kojem sam ja noću na mašini radila dok je on spavao. Tolerisao je moj noćni rad. Jedino što je uvek govorio: – Ko je lud ne budi mu drug! To mu je bila krilatica celog života.

Kažeš da nisi spavala, odricala si se nečega što je ljudska potreba.

– Ali ja sam uvek govorila da žrtve i odricanje ne vode ničemu. I to za mene nikad nije bila žrtva. Nikad se nisam osetila žrtvom, bilo čijom. Jer ja sam radila ono što volim. Za mene je to bila velika radost, da nešto novo saznam, da nešto novo naučim, da nešto novo mogu da prenesem drugom... to je bila velika radost. Kod nas, u tatinoj kući, učenik i škola pisali su se uvek velikim slovom. Moj tata je bio beskrajno dobar čovek i učitelj. Znam da su deca u gomilama trčala za njim po selu. Toliko su ga voleli. Valjda sam nešto od toga nasledila od njega. I on je u životu radio istovremeno više poslova. Bio je učitelj, kantor u crkvi, horovođa (učiteljski hor iz Perleza je pod njegovom dirigentskom palicom osvajao često nagrade), vodio je Sokolsko društvo, a radio je dugo i u Zanatskoj zadruzi, držao tečajeve za razne zanatlije, a kada su mama i tata 1946. ili 47. došli u Novi Sad, iako veoma star, nastavio je da vodi računске knjige u nekoj firmi. Nije prestao ni da se bavi muzikom. I mama i tata su se odmah uključili u neki novosadski hor i s njim proputovali celu Jugoslaviju. A od mame sam valjda nasledila njen optimizam, volju za životom. Ona je uvek zračila vedrinom, putovala (često sama u Kastav usred zime!), pevala, a bila još i planinar. Unuke (sedmoro – mojih troje, bratovljevih i sestrih po dvoje) vodila je zimi na Frušku goru, u planinarske kućice, kuvala im i učila ih planinarenju. Sećam se često ponavljane priče Jovana Soldatovića: – Pođe on sa svojim sinom, Srđom na Triglav, pa stignu do planinarske kućice, a kiša pada li, pada. Reše oni da ostanu da prespavaju, pa će sutra nastaviti penjanje. Kad tamo kažu: – Samo ostanite, imamo mi tu još Novosađana, otišli su na Triglav. A Jova pogleda spisak i na spisku Evica Karlavaris! E, pa kad je majka Evica otišla na Triglav, idemo i mi!“ Bila mi je mama pokretna do kraja života, mada joj je vid jako oslabio, jer je kao mlada devojka mnogo šila i vezla. Sećam se kako smo uvek bili lepo obučeni: Beba i ja u vezenim, uštirkanim keceljama (ne običnim, već onim s mašnjama na ramenu), a mama se hvali što je moja i po nedelju dana čista i uredna. Uživala je u nama ... A „tetka – doktorka“ (žena lekara iz Perleza) znala je često da kaže: – Bolje umeti, no imati. A mama je zaista mnogo toga umela i pre svega htela da uradi.

Da li si bila član Partije?

– Nisam. Nikada nijedne! Ne umem da mislim tuđom glavom. Zato sam posle rata bila srećna što sam imala malu decu, pa nisam morala ići na razne sastanke i skupove. Toga je tada bilo mnogo, isto tako radnih akcija, na primer, branje kukuruza! Išla je moja mlađa sestra, Beba, ja sam bila pošteđena svih takvih obaveza.

A teorija komunizma mi nije bila strana. S drugaricama iz Učiteljske škole odlazila sam na neke tajne sastanke u atelje jednog umetnika, gde se mnogo diskutovalo, čitalo... Tadašnji moj momak – koji mi je svirajući violinu pod prozorima Učiteljske škole davao serenadu – bio je veliki komunista.

Decu sam vaspitala u skladu sa tadašnjim shvatanjima, da ih ne bih opteretila dvostrukim moralom – u školi jedno, a u kući drugo! I ja sam se, naravno, tako ponašala, mada im nisam ni htela, niti mogla uskratiti upoznavanje s biblijskim legendama i kulturnom istorijom našeg podneblja i drugih zemalja. Kako sam im ponekad čitala ili ih upućivala da čitaju priče iz antičke mitologije (koju sam i sama volela, pa išla u Grčku da se popnem na Akropolj ili stanem na tlo Delfa...), tako sam im pričala i priče iz Biblije. To sam počela tek kada smo jednom šetajući se po okolini Kastva stigli do Kalvarije sa raspetim Hristom na krstu, a Miloš, tada oko četiri godine, pita: – Mama, ko je taj čika na krstu? Kasnije sam na raznim studentskim ekskurzijama videla kolike praznine postoje u obrazovanju naših mladih akademaca. Pri obilasku raznih muzeja, galerija, crkava bila sam uvek u situaciji da im naknadno objašnjavam ono što su čuli od stručnog vodiča koji je, verovatno, pretpostavljao da im osnovne stvari iz kulture ne treba objašnjavati. Naša deca su, sem toga, imala priliku da upoznaju i katoličke i pravoslavne božićne i uskršnje običaje. Katolički Božić i Uskrs slavio se kod mojih roditelja, pravoslavni je moja svekrva „kao za sebe“ pripremala u kući. A svi zajedno smo u našoj kući slavili Novu godinu, koja je u stvari bila kombinacija običaja i jedne i druge veroispovesti. Jelka, pokloni, koje je delio tata, kasnije unucima deda – „deda Mraz“, ali i obavezna česnica s novčićem koji su prvo baba Jela, moja svekrva, a kasnije moj muž, od unuka obilato otkupljivali.

Sad se prisetih jedne od prvih Novih godina koju smo dočekivali, kada su nam već bili rođeni unuci, kod Ivane i Miodraga, jer su im Alja i Pavica još bile male. Pa Alja (valjda nešto oko tri ili četiri godine) zamoli da ostane budna dok ne „dođe Nova godina“. Tako ona ostane dedi na krilu, dremuckajući, ali se od praska pri otvaranju šampanjca probudi, a deda će njoj uz poljubac: „Došla Nova godina!“ A ona: „Pa gde je?“ A deda se brzo snađe, uzme vrećicu s konfetama i pospe ih po njevoj prelepoj zlatnoj kosici: „Evo je, tu je!“

Kasnije su se sve Nove godine dočekivale kod bake i dede, kod nas, u našem domu. Roditelji su dovodili doteranu, lepo obučenu decu, a čekala ih je jelka, pokloni i bogata večera. Posle uhodane ceremonije deljenja poklona, svako svakom, roditelji bi odlazili svojim putevima, a unuci ostajali da s nama dočekaju Novu godinu i prespavaju noć kod nas. Milan i Raško u jednoj sobi, Alja, Pavica, Jelena i Vana u drugoj, a moj muž i ja sklupčani na kauču u dnevnoj. Ujutro doručak u krevetu, pa obavezna šetnja sa mnom do Dunava, dok je deda završavao ručak. Na ručku nas četrnaest. Bili su to prelepi dani ispunjeni nepomućenom ljubavlju i radošću.

Ja se raspričah o deci i unucima! Da se vratimo na tvoje pitanje, na koje sam odgovorila samo jednom šturom rečenicom. To što nisam htela ili umela da se uključim u krug povlašćenih, ponekad sam skupo plaćala. Osećati se celog života kao osoba drugog reda, nije bilo lako. To osećanje nije proizilazilo iz nedolične i meni strane zavisti, već iz činjenice da ja nikad nisam mogla da se oslonim na štit zaštićenih i nedodirljivih. Kako rekoh, zavist kod mene nije mogla da se razvije, jer od mojih roditelja nikad nisam ni čula neke negativne komentare o drugima ili ogovaranja. Tako mojoj mami, na primer, nimalo nije smetalo što žena javnog tužioca letuje na Azurnoj obali i šeta po Evropi, a meni isto tako nije smetalo što moja drugarica iz detinjstva, ćerka lekara, letuje u Varni ili se skija na Semeringu. To je prosto bilo tako. Neko zarađuje više, pa može sebi i više da dozvoli. Isto tako, kao odrasloj, nije mi nimalo smetalo što sin koleginice, generalice, leti specijalnim avionom zajedno sa Mišom, Titovim sinom, na Brione, dok moja deca zajedno sa školskom decom ležeći na tvrdim klupama po celu noć u vagonu putuju na more, pa u Rijeci čučeci na suncu čekaju brod da ih odveze na Lošinj. I Brione i Lošinj zapljuskivalo je isto more,

a neke hijerarhije je uvek bilo i sigurno je da će je i nadalje biti. Ali kad su oni koje sam ja učila (ne samo nemačkom jeziku, već i nekim pozitivnim životnim normama), moji učenici, dakle, ili mlađe kolege, oslanjajući se na svoje pripadništvo Partiji, mene nekad direktno, češće indirektno, ponižavali i ometali u radu, to je bilo bolno, prebolno! Svi oni su (danas ne više mladi) ljudi koji su rasli i vaspitavani u uverenju da imaju prava da odlučuju o drugima i da im sude.

Samo jedan od niza primera koji ovu uopštenu tvrdnju može da dokumentuje. Često su razni moćnici pri dolasku nekih delegacija, pa i ambasadora, od Katedre tražili prevodioca. A na Katedri se znalo da sam to gotovo uvek bila ja i to samo zato što ni u mojoj prirodi, ni u mom rečniku ne postoji reč: „Neću, ne mogu!“. Pa ja odem u Komitet, u Izvršno veće, u Gradsku kuću, a tamo moji bivši učenici (u mnogo škola sam radila i mnogo učenika imala!) ili školski drugovi i drugarice moje dece, a oni me ne poznaju, ne pozdrave, ja samo treba da odradim, odslužim svoj deo posla, a na kraju ni obično ljudsko „Hvala“ ili „Do viđenja!“, i sve to za „lepe oči“. Valjda su mislili da mi to čini čast, a ne ogromni dodatni napor uz sve moje druge obaveze. Samo jednom je šefica protokola u Izvršnom veću ponudila neki honorar, koji sam ja učtivo odbila, jer s tim novcem moja „usluga“ nije se mogla platiti – bila sam tada već vanredni profesor. Ona je to shvatila i poslala mi naknadno buket cveća i bombonjeru sa rečima zahvalnosti. Ali, to je bila drugarica moje ćerke i „izuzetak koji potvrđuje pravilo“!

Nisi se aktivirala u društvenom radu? Nisi bila član AFŽ-a?

– Jesam. I to veoma aktivan. Čim smo došli u Novi Sad (krajem novembra 1944), jedna rođaka me je učlanila u AFŽ. Bila sam pomoćnica, potrčko, Miri Marković (ženi Toze Markovića), koja je bila sekretar, a Babuka (Milica Stajić) predsednik. I ona me je mnogo volela, koliko puta bi mi krišom stavila poneku ponudu u džep za mog „ranjenog druga“. Bata se, naime, odmah nakon venčanja prijavio u Vojvođansku brigadu i otišao na Sremski front. Krajem aprila 1945. je teško ranjen.

Saznali smo to više dana nakon toga i krenule, moja svekrva i ja, u Osijek, gde su nam rekli da se nalazi. Uz najveće napore, danas ne mogu da se setim, kako smo nas dve stigle do Osijeka, ali znam da smo ga dugo tražile hodajući sredinom ogromne hale u kojoj su, na slami poređani, ležali ranjenici. Ja ga nisam prepoznala, ali svekrva jeste. Šta ti je majka! Htele smo odmah da ga odnesemo u Novi Sad, ali upravnik bolnice je tražio da mu donesem pismenu potvrdu od nadležnih u Novom Sadu da će da ga prime. E, tog povratka, sama, dobro se sećam. U kamionu s bugarskim, glasnim, polupijanim vojnicima. Kad tada nisam umrla, neću skoro. I dobih ja u Novom Sadu potvrdu, upravnik bolnice je bio neki Batin rođak, pa istim putem, na isti način – nazad. U Novi Sad smo ga u taljigama polusvesnog preneli i smestili u jednu od mnogih bolnica, sticajem okolnosti u jednu od učionica Učiteljske škole, u sobu u kojoj sam ja četiri godine spavala. Dok je tu ležao, mesecima, ja, pored mnogih drugih obaveza u AFŽ-u (trčanja, nošenja poruka, pošte – ne znam više šta još) negujem njega i sve druge u sobi. Kad ih sve umijem, poslužim i uslužim, bude ponoć, pa se sama vraćam na Liman iz Futoške ulice, a moje cipele s drvenim đonom lupaju li lupaju u tišini, a pijanih obesnih vojnika na sve strane. Bojim se, bojim, al' stignem kući. Sutradan opet sve ispočetka.

Kad je prezdravio, hteli su da ga zadrže u vojsci. On je imao mnogo vojničkog u sebi: disciplinovan je, strog i izuzetno pravedan i pošten. Inače je u staroj Jugoslovenskoj vojsci bio poručnik, završio je oficirsku školu, a sad su mu nudili čin kapetana. Nisam mogla da se složim s tim, a verovatno sam pogrešila. Život bi mi bio lakši. Vojna lica su imala niz beneficija. Sećam se, na primer, moje sestre Bebe kojoj su se istovremeno udvarala dvojica momaka: jedan je bio lep mlad inženjer, a drugi podoficir. Ona se odlučila za ovog drugog, a u porodici smo se uvek šalili zbog toga na njen račun, optužujući je da se za njega odlučila zato što ju je on vodio u oficirski restoran (zatvoren za ostale) na pohovan mozak, a ona je volela dobro da jede.

Dakle, ja nisam imala ništa protiv vojske, ali jesam protiv uniforme. Uniformisanost mi je uvek smetala, ja sam osam godina provela u uniformi. Prvo četiri godine u gimnaziji: teget mornarska bluza i legovana suknja, a posle u Učiteljskoj školi: crna kecelja s belom kragnom. A te moje bele kragne uvek su bile

ili vezene, ili čipkane, a kecelja svilena, ne klotana. Uvek sam volela da budem lepo i uredno obučena i malo drugačije od drugih. U Učiteljskoj školi smo imali i svečanu uniformu: teget legovanu suknju i lepe vezene bluze koje smo u drugom polugodištu prve godine same vezle. U prvom polugodištu smo morale izvesti pokrivače za krevete i jastuče. Taj internat je zaista bio uzoran: zavese na prozorima, tepisi po hodnicima, ali smo ipak morale nositi cipele sa gumenim đonovima da se ne čuje hod. Sem uniforme, u vojsci bi mi smetala i apsolutna poslušnost, čvrsti principi. Nisam protiv principa, ali slepa poslušnost koja često isključuje sopstvena razmišljanja i odluke, nije se uklapala u moja shvatanja o slobodi mišljenja. Znam da sam jednom prilikom u nekoj raspravi o principima jednom kolegi rekla: – Ti bi iz principa ubio i sopstveno dete, a ja ću, ako treba, za svoju decu i ubiti! Kajem se iskreno danas zbog toga. I tako moj Bata ostade „ćata“, a mi krpili kraj s krajem.

A da li je Tvoj muž bio član Partije?

– Jeste. Kada je prešao da radi u banci, njegov najbolji drug, divan čovek, Bece Bela (kasnije guverner banke), to mu je savetovao. To njihovo drugarstvo je bilo zaista jedinstveno. Svakog septembra godišnji odmor su provodili u Belinoj kućici na Kamenjaru i pecali. A kada je Bata umro, samo nekoliko meseci posle Bele, koji je bio mlađi i Batu zvao „moj stariji brat“, tad mi na groblju priđe Belina kći, pa kaže: – Nemojte biti tužni, oni su sad zajedno i sigurno pecaju.

Sada smo došli do fakulteta.

– Nikad nisam ni sanjala da ću predavati na fakultetu, niti sam studirala zbog toga. Meni je u školi „Đorđe Natošević“ bilo prelepo. Već sam rekla da nikog od redovnih studenata nisam poznavala, isto tako ni profesore. Imala sam, međutim, sreću što je mama jednog mog učenika bila bibliotekarka na Katedri, pa ja njemu napišem

naslove knjiga koje su mi potrebne i on mi ih donese, tako da ni po knjige nisam morala ići. Ali zato na ispite... Nekoliko njih mi je ostalo i danas u živom sećanju. Na primer, ispit iz Svetske književnosti kod čuvenog Raška Dimitrijevića. Tada nisam ni sanjala da će jedan od mojih unuka po njemu dobiti ime, Ivanin i Miodragov Raško, jer su kasnije oboje bili Raškovi omiljeni studenti, a on – koji nije imao svoje dece – smatrao je njih svojom decom, a Raška unukom. Moj ispit kod njega izgledao je ovako: izvučem pitanje, pa počnem da pričam o Servantesu, ja pričam, a Raško zadremao – valjda je rano ustao da bi iz Beograda stigao na ispit u Novi Sad. Kad sam prestala da pričam, Raško se trgne, pa kaže: –Hoćemo li početi? Ja zabezknuta, a Boško Kovaček, koji je bio u komisiji, nagne se i šapne: – Iz početka!“ I ja iz početka. A tek ispit kod predobre i prepametne Milke Ivić! Kad kažem predobre, mislim na njen humani gest prema meni, kada sam njoj potpuno nepoznata, na pismeni ispit došla sa satom zakašnjenja, naime u po meni redovno vreme, u osam sati, a ispit počeo u sedam. Ja se izvinim šapatom, svi drugi su već uveliko pisali, a ona će: – Šta ću sad sa Vama? Mogli ste do sada saznati teme, pa se pripremiti. I valjda je na mom licu ipak pročitala da tako nešto ne bih nikad uradila, pa kaže: – Dobro, daću Vam nove tri teme, pa pišite! I ja, glupača, mislila da sve tri teme treba napisati, a sat vremena prošlo, kažem: – Pokušaću. I uradim dve, a treću započnem. Ne znam da li mi se smejala čitajući moj pismeni. A tek usmeni deo! Dok sam odgovarala, bila je verovatno zadovoljna, pa malo-malo vikne: – Je l' slušate, je l' čujete, ona je vanredna studentkinja, ona mene nije slušala! A ja, volela sam lingvistiku, pa naučila sve što je trebalo i više od toga. I na kraju, ona tako zadovoljna pruži mi knjigu da akcentujem. I danas dobro znam teoriju o akcentovanju, ali nikada nisam bila u prilici da to praktično i uvežbam. Pa kad ona vide kako grešim, uzme knjigu i već upisanu desetku u indeksu precrta i zapiše devet. I danas čuvam taj indeks. A tek diplomski ispit! Tada je bio, čini mi se, mnogo teži, a pre svega svečaniji, nego danas. Polagala su se tri predmeta: Istorija nemačkog jezika, Savremeni nemački jezik i Nemačka književnost u istom danu. A ja, kao i pre drugih ispita, odem u šest ujutro kod frizera, obučem najlepšu haljinu – sa belom kragnicom na roza haljini sa sitnim kockicama i legovanom suknjom, i tako doterana odem na ispit. Kada je komisija ušla u salu,

profesor Mojašević, prav kao sveća (takav je i danas), prozove mene. Ja pomislih da će me prvu pitati, ustanem, a on me gleda i gleda i kaže: – Hvala, sedite. Da, zaboravila sam da kažem da je, naravno, pre usmenog ispita bio i pismeni, pa sam ja onako nabijena znanjem iz svetske književnosti odabrala temu „Roman dvadesetog veka“ i napisala nekih desetak strana. Mnogo kasnije, dobro se sećam, sedeli smo on i ja u prelepom parku jednog koledža u Kembridžu – bio je tad Svetski kongres germanista, pa ga ja pitam da li se seća zašto me je pre diplomskog ispita prozvao i gledao, a on: – Vidim jednu doteranu mladu ženu, sigurno besposlenu, pa eto studira da joj prođe vreme! A kaže da je bio i radoznao da vidi ko je to napisao bez ijedne jezičke greške toliko stranica o ne baš jednostavnoj temi...

Na samom usmenom ispitu mora da su se redovni studenti zgražavali, jer su ga se svi plašili zbog njegove izuzetne strogosti, a ja ne znajući to, pričam opušteno i mirno, pa kad me on zapita šta mislim o noveli „Immensee“ (jednoj sentimentalnoj, sladunjavoj priči), a ja: – Kad sam je čitala sa šesnaest godina, činila mi se izuzetnom, a sad kad sam je ponovo pročitala, limunada s puno šećera. A njemu oči ovolike! Lica studenata nisam mogla videti, ali su me naknadno pitali kako sam se samo usudila tim tonom da razgovaram sa profesorom.

Kada sam posle toga prešla na fakultet, bilo mi je mnogo lakše: samo šesnaest časova nedeljno. Doduše, asistenti su imali samo dva časa, ali oni su radili doktorat, a ja o tome nisam ni razmišljala, niti mi je to za saradničko zvanje bilo potrebno. Pa ipak mi na početku ova promena nije baš lako pala, zato sam razgovarala o tome sa svojim bratom, koji je tada bio docent; da li već i direktor Više pedagoške škole, a istovremeno je bio i na Likovnoj akademiji u Beogradu. A on staložen i razuman, kakav je uvek bio: – Pre no što počneš čas, seti se da više znaš od svih studenata koji te slušaju! Nisam mogla baš tako da se osećam, ali prebrodila sam brzo te teške prve časove. A doktorat je opet došao nekako sam po sebi, iz mojih zapažanja gde i zašto studenti greše, pre svega u pismenom izražavanju: u redu reći! Pa sam počela, pored prikupljanja frazeoloških izraza, da beležim i njihove greške i razmišljam o uzrocima. Tako ustanovim da je uticaj maternjeg jezika – interferencija – izuzetno „opasan“, negativan faktor pri usvajanju stranog jezika. Ali frazeološki izrazi su suviše

zaokupili moju pažnju da bih planirani rečnik zanemarila zbog rada na disertaciji. Znam da je profesor Boško Novaković često ponavljao: –Ti natraške radiš! Trebalo je prvo da doktoriraš, pa onda rečnik. Istovremeno su se i časovi nagomilavali. Pored časova na svom fakultetu, preuzela sam i devet časova na Poljoprivrednom fakultetu, pa na Višoj ekonomskoj školi, kasnije i na postdiplomskim studijama Medicinske škole, a nisam prestala ni sa privatnim časovima. Tako se jednom na biciklu po ledu vraćam iz Petrovaradina i žurim da stignem na premijeru u pozorište, padnem i razbijem koleno. Stizala sam i u pozorište! Uspela sam muža da nagoovorim često da zajedno idemo u pozorište – nisam propuštala ništa što je bilo lepo. Uvek sam pokušavala da spojim i korisno i lepo.

A da li su i deca išla u pozorište?

– Naravno. Prvo u lutkarsko, pa na baletske predstave, ali i u operu i u bioskop. Znam da sam Milu i Ivanu još kad su bile sasvim male, pet ili šest godina, vodila na „Karmen“. Mila je imala uvek britku pamet, pa će spontano, neupitana: – Mama, nije trebalo da je on ubije, već da je pljune! A nakon jedne bioskopske predstave, „Moderato kantabile“ – mislila sam daje to neki muzički film, nažalost bio je to film o nesrećnoj ljubavi jedne bogate, besposlene žene (Žana Moro) – Mila je opet imala svoj komentar: – Mama, je li, ona nikad nije imala četku u rukama? Sve su to doživljaji koje nikada neću zaboraviti. Ja zaista nisam provodila mnogo vremena s decom, ali časovi sa njima bili su uvek ispunjeni korisnim razgovorima, znali smo šta je dobro i lepo, a šta ne. Milošu sam na primer početak „Rata i mira“ glasno čitala da bih ga zainteresovala. A on, i ne samo on, navikao da sluša. Dedu, mog tatu, svi unuci su zvali „mašina za čitanje“. Sednu oni oko njega, samo što mu na glavi nisu sedeli, a on im satima čita. Miloš je znao „Hajduk Stanka“ napamet, pa kad deda ne može više treći put da čita isti tekst, već preskoči ponešto, Miloš će: – Deda, preskočio si to i to!

Svako Tvoje dete je posebno!

– I jeste i nije. Svi su podjednako odgovorni i radni, uvek su voleli knjigu i nikada nije bilo problema niti sa ocenama, ni sa obavezama u kući. Bilo je normalno da svako ispunjava svoje zadatke. Smatrala sam da je primer roditelja najvažniji faktor vaspitanja, da je rad sastavni deo života, a ne prinuda ili nametanje obaveza.

Milošu je, bojim se, bilo najteže, pošto je bio najmlađi i sestre su ga razmazile. Posebno u gimnaziji, kada su profesori znali da ga podsete na starije sestre (ne baš mnogo pedagoški!) koje su u školi u svemu prednjačile, ne samo u učenju već i u raznim sekcijama i vannastavnim aktivnostima. Tako mi je jednom jedan mladi profesor (kada sam u toj gimnaziji bila sa studentima na hospitanju) prilično neutičivo rekao, jer me do tada nikada nije video: – A ti si dakle, majka ovih Mrazovića ovde! Što ne rodi više takve dece!? Od tog istog profesora Miloš je jednom u četvrtom razredu gimnazije dobio jedinicu (valjda zbog neurađenog domaćeg zadatka!?). A moj Miloš nakon toga kod njega za maturski rad prijavi temu „Skupovi i operacije“. Dobro se sećam da se silno namučio s tom temom, jer je teorija skupova u to vreme bila velika novina u matematici. Ali dobio je peticu. Slično se ponašao i na studijama. Na poslednjem ispitu (na Pravnom fakultetu nema diplomskog ispita, pa je to bio završni ispit) Miloš dobije samo osmicu. A on umesto da se raduje što je završio studije, zatraži poništenje ispita i u sledećem roku dobije svoju desetku. Nisu to bile neke bolesne ambicije njegove ili njegovih sestara. Niko ih nije terao da budu najbolji, oni su jednostavno želeli da sve urade kako treba ili kako su oni mislili da treba. Nikada se nisu gurali ili pravili važni, naprotiv. Sad se setih Miloša iz prvih dana u osnovnoj školi. Dođe on plačuci kući, a otac pita zašto plače. – Udario me... A otac očajan: – Pa što mu nisi vratio? – Kako tata, pa to bi njega bolelo! Takav je ostao i do danas. Kada je pre više od deset godina otvorio advokatsku kancelariju, prvi klijent mu je bio neki milicionar koji je bio optužen da je pomagao pri rasturanju falsifikovanih novčanica. Dođe on kod oca za savet da li da prihvati slučaj. Otac: – Pa naravno. – Tata, kako, pa on je kriv! – E, onda zatvaraj boltu! Nije zatvorio „boltu“, ali nije ni branio kriminalce, ima i drugih pravničkih poslova.

Ja, eto, počela od najmlađeg deteta, Mila i Ivana bi rekle „srce mamino“. Nije bilo baš tako, trudila sam se da pravedno raspodelim i svoju pažnju i brigu i ljubav. Nisam, naravno, uvek uspevala u tome, pa su mi verovatno ponekad i s pravom zamerale popustljivost prema Milošu. Ali nije to bila samo popustljivost, već zao-kupljenost mnogim drugim stvarima, a Miloš je znao da bude često veoma uporan u nekim svojim zahtevima. Tako se dobro sećam da je uporno molio da mu kupimo vazdušnu pušku. Igračke-oružje nisu nikada dolazile u obzir, a Miloš je znao da iskoristi ponekad moju zadubljenost u čitanje, znajući da ga slušam samo s „polu uha“, pa je tvrdio kako sam mu obećala sve što poželi za rođendan, samo da me tog trenutka ostavi da završim započeto. I tako on dobije za sedmi rođendan tu pušku, pa je presrećan u dvorištu gađao prazne konzerve. Posle se hvalio da je u vojsci bio najbolji strelac. Ne znam, ali od tog vremena sam sve što su mi govorili slušala sa „oba uha“, ma šta radila. A pokloni su se dobijali samo za rođendane i za Novu godinu, ne i za dobre ocene, one su se podrazumevale.

Da sam se trudila da svakom detetu pružim podjednaku mogućnost za život i obrazovanje, pokazuje činjenica da sam uspela da im obezbedim i podjednake uslove za boravak u inostranstvu. Svako od njih je sa sedamnaest godina prvi put puto-vao u inostranstvo, ne kao turista – tu mogućnost niko od nas nije imao, ni ja. I ja sam putovala samo na kongrese sa referatima ili studijske boravke na kojima sam dnevno u radu provodila i po 14 i više sati. I oni su tada radili u biblioteci Instituta za veze sa inostranstvom u Štutgartu, svako po dva meseca za vreme letnjeg ras-pusta. Ne sećam se više Milinog i Miloševog odlaska, ali Ivanin mi je ostao u živom sećanju. Stojim ja na peronu železničke stanice u Beogradu, Ivana već u vozu, a oko mene mnogo uplakanih žena koje kukaju – prate svoje muževe, odraslu decu u svet, naše prve gastarbajtere. Ivana, malo tužna ili zbunjena gledajući suze drugih, reče: – Kakva si ti majka, svi plaču, a ti se smeješ! A ja srećna, zaista srećna, što će moje dete videti svet, upoznati nešto novo i drugačije i još pri tom mnogo toga i naučiti. Shvatila je ona to brzo i zadovoljna se vratila. Manje zadovoljna je bila kada sam joj omogućila da kao „au pair“ studentkinja, u meni poznatoj porodici, čuva prepodne dvoje dece da bi popodne imala priliku da na Minhenskoj slavistici sluša tada čuvene

profesore (pre svega Šmausa) i usavrši jezik. Grdili su me u porodici da dete šaljem u sluškinje, a ja sam bila ubeđena da je to dobro za nju, pogotovu stoga što smo mi u Perlezu često imali devojke iz bogatih seljačkih porodica koje su u „gospodsku“ kuću dolazile da nauče dobro da kuvaju i lepo da se ponašaju. Bolje je prošla Mila koja je dobila jednogodišnju stipendiju i završila postdiplomske studije u Bonu.

Da, još nešto, zaboravila sam da pomenem da pored sve moje „pedagogije“ nisam uspela da se odbranim od klasične greške roditelja koji pokušavaju da preko dece ostvare svoje neostvarene snove. Što sam pokušala da Mili i Ivani, veoma rano, sa pet-šest godina, omogućim da sviraju klavir, još je oprostivo. Tatin klavir je bio u kući, bio je tu i tata, pa i ja, ali ja sam mislila da će bolje napredovati uz stručnu pomoć poznate učiteljice klavira. A one pre njenog dolaska nestanu, nigde ih nema. Kasnije sam saznala da ih je lenjirom udarala po prstima kada bi pogrešile. Strašno! Tako je „baba Stankovička“, kako smo je u Učiteljskoj školi zvali, udarala gudalom po prstima kada bi neko na violini odsvirao pogrešan ton. Ja taj bol nisam osetila, ali mogla sam pretpostaviti. Tako napustih taj san, a Ivana me je mnogo kasnije prekorila što nisam bila upornija, pa eventualno našla novu učiteljicu. Zato je ona svojoj deci omogućila da zavole muziku, Alja svira klavir i flautu, Pavica klavir i violinu, a Raško završava Muzičku akademiju, komponuje i već radi u Muzičkoj školi – predaje gitaru.

Druga greška je bila balet. Deda ih je redovno vodio na privatne časove kod gospođe Debeljak. Nije da nisu volele, Mila je i nastupala u predivnim baletskim haljinama. Ali sve se ipak na tome i završilo.

Kad se sad prisećam, znam da sam i grešila što im nisam kupovala one uniformisane krpice iz Trsta; na neki nov način legovane suknje, pa neke setove majica i jakni, a posebno džins pantalone. A mogla sam, svakog leta smo u Kastvu bili na domak Trsta, a mi nikada nismo otišli u Trst u pazar. Nisu se bunile, te moje divne devojčice, verujem čak da nisu ni zavidele svojim drugaricama koje su se i u Beču oblačile – sticajem okolnosti drugarice su im bile iz porodica koje su to sebi tada mogle da priušte. Ali ta serijska moda i uspaljenost onih koji je nose nije se uklapala u moj sistem vaspitanja. Ako su time tada bile povređene, molim ih sada da mi oprostite. Unuci nose džins pantalone, ali to je danas nekako normalno, a i ja ne moram da ih kupujem.

Ali s pravom se bunio Miloš, još kao sasvim mali, što mu košulje imaju okruglu kragnu – bluze od sestara! Ali samo povremeno i to većinom u šali. Kad se zamomčio, nosio je on i muške majice i košulje.

Možda može da se stekne utisak da sam povremeno pokušavala da deci nametnem poneku od svojih odluka, da zabranama sprečim neku njihovu nameru. Teši me jedino jedna Ivanina izjava: – Mama, ne znaš ti šta smo mi sve propustili i šta smo sve smeli. Zabrana zaista nije bilo, ali jeste povremenih razgovora o tome šta je dobro, a šta nije, a odluka je bila njihova. Koliko puta sam strahovala što se Mila sama vraća sa folklorne sekcije ili kasnije s dramske čak iz Šumadijske ulice. Ali ona je to volela, želela je i da bude glumica. Talenta je imala i zabavljala bi nas svojim izuzetnim imitatorskim sposobnostima, čak je nakon mature položila i prijemni ispit u tada postojećoj Pozorišnoj školi pri Srpskom narodnom pozorištu. Ali specijalista lekar, naš lekar, naš prijatelj, zaključio je da su joj glasne žice preslabe za taj poziv. Pogrešio je, jer ona i posle više od dvadeset godina nastavničkog rada nema nikakvih problema. Nisam uticala ni na njihove odluke u pogledu odabira studijskih grupa. Mila se odlučila za studije književnosti, što je bilo najbliže njenim sklonostima i talentu. Pa je nakon uspešno završenih studija na predlog profesora Živkovića konkurisala za asistenta na svojoj katedri. Pa sad opet moram da se prisetim nimalo lepih trenutaka tim povodom. Tadašnji dekan, inače otac blizanaca koje sam ja, još dok sam radila u školi, posebno štitila (bila su to samo nešto više nestašna, ali ne i loša deca), dođe u moj kabinet, pa me zamoli da Mila povuče svoju prijavu na konkurs. A ja: – Zar ima boljih kandidata? – Ne, naprotiv, ali Vi ste na Fakultetu, pa sad ona... A ja: – Ako je to smetnja, onda odoh ja! I tako njen put poče s teškoćama, valjda nam je tako suđeno.

Zašto je Ivana otišla u Beograd da bi studirala svetsku književnost, ne znam više. Znam samo da je uvek mnogo čitala i lepo, često veoma duhovito pisala (posebno pisma). Bila je briljantna učenica, najbolji maturant u gradu, učenica godine. Predivno je recitovala i bivala nagrađivana, njoj u čast pravljene su svečanosti. A od detinjstva se spremala da studira medicinu. Sve svoje lutke je lečila, imala je sav potreban „medicinski pribor“ za to. I moj muž je hteo da studira medicinu. Imao je zaista žicu za to. S koliko strpljenja i umešnosti je znao svaku povredu dece da sanira, da ohrabri, da

pomogne. Ali četrdesete godine mu je otac poginuo u saobraćajnoj nesreći i on je preuzeo brigu o majci i sestri, pa kada bi mnogo kasnije izgovorio reč „moji“ to se odnosilo na majku i sestru, a ne na nas. Nedavno je Miloš prilikom seobe našao Godišnjak njihove gimnazije i u njemu štampan Ivanin maturalni rad o Milošu Crnjanskom, pa me pita što Ivana nije nastavila da piše, bila bi odličan književni kritičar i više od toga, a ona se posvetila svojoj porodici, deci koja sad ostvaruju te davne dedine i njene želje. Alja završava stomatologiju, a Pavica medicinu.

Kada se u porodici saznalo da će Ivana studirati u Beogradu, bilo je, naravno, i komentara tipa: – Šalješ žensko dete samo u Beograd da postane narkoman... A ja: – Ako je do osamnaeste godine nisam naučila šta je dobro, a šta nije, moći će ona i ovde, pored mene žive da se drogira. I tako nam ode dete, a u prvom pismu piše: – Kako je u Evropi, ovde na Balkanu zlo! A moja koleginica kod koje je ponekad odlazila iz svoje studentske sobice: – Mirno spavaj, tvoja Ivana sedi kod mene i štrika.“

Za Miloša tačno znam zašto je otišao na prava. To je bila odluka moga muža, kategorična i opravdana. I Miloš je bio „zaražen“ lepom književnošću. Još kao sasvim mali, sa četiri godine, znao je slušajući dedino čitanje mnogo tekstova i pesmica napamet. Pa moj tadašnji direktor, koji je trebalo na radiju da govori o pogrešnim ambicijama roditelja koji decu primoravaju da pre vremena uče razne pesmice napamet, zatraži da mu Miloš posluži kao negativan primer. I odrecitova Miloš celu dugu čika Jovinu pesmu „U po burne, crne noći...“. Ali ja sam ga prethodno zamolila da ne kaže o čijem je detetu reč, jer Miloša niko nije terao da pamti pesmice, njega je Bog jednostavno obdario memorijom koja mu je i na pravima kasnije bila od velike pomoći. Mogao je i telefonski imenik bez po muke da nauči napamet. Samo što Miloš nije papagajski ponavljao ono što je naučio; bio je on odličan recitator u gimnaziji i osvajao nagrade. Kako li je samo recitovao Antićevu „Vojvodinu“, lepše od tada poznatog glumca Vlade Matića, poznatog po tome što ju je često recitovao. To je on kao član žirija jednom Milošu i priznao. Ali otac reši: – Nećeš ti biti siromašni profesor! I nije pogrešio. Ali se ta umetnička crta provlači i dalje, pa je Jelena, njegova ćerka, u gimnaziji bila odlična glumica, lepa i talentovana, i snimila film, ali i ona ode na prava kao i njen mlađi brat Milan.

Izvinjavam se zbog ovog predugog pričanja o mojoj deci. Plašim se da sam dosadna kao što je to davno primetio jedan kolega u Zadru (na jednom od katedarskih sastanaka). Naime, pozvali smo ga posle završenog rada u šetnju, a on će: – Može, ako Pavica prestane sa „A moja Mila..., a moja...“

Te iste večeri me je profesor Mojašević učio sumnji kao osnovnom preduslovu za naučni rad. Povod je bila jedna oronula starija žena koja nam je prišla i zatražila dinar da kupi hleb. Ja bez razmišljanja pružim sitninu koju sam imala, a profesor predloži da je pratimo. I gle, bio je u pravu, ona uđe u prvi bife i istrese na iskap dve čaše rakije. Bila sam beskrajno tužna i razočarana. I tada, i dan danas, verujem ljudima, ne mogu drugačije. Sumnjam samo u sebe dok radim i proveravam i po deset puta poneki podatak koji mi je potreban u radu. Mislim da je to dovoljno.

Trebalo bi možda, samo kratko, da kažem i nešto o bračnim partnerima svoje dece. Tu se zaista nisam mešala, to bi bilo neoprostivo. Mila je, nažalost, ostala da se sama brine o svojoj Vani. Muža kojeg mi nismo ni poznavali, dovela je iz Minhena gde je bila tri godine lektor na slavistici. A on, kada je odlazio od nas – ne svojom voljom – priznao je da je pogrešio u svojim procenama: otac direktor banke, majka profesor na fakultetu, dobar život, a to je tražio, i imao ga.

Deset punih godina nije ništa radio. Miloš je znao da kaže: – Ralf živi tako kako bismo svi voleli da živimo, da možemo. Ivana se udala za svog starijeg kolegu sa studija, vrednog i ambicioznog, sada profesora univerziteta, pa se činilo da je to izuzetno dobar izbor. Mogao je i biti, ali nije uvek sve onako kako zamišljamo ili želimo. Ona je često sama sa svim brigama i poslovima oko dece.

I Miloš se oženio koleginicom sa studija, Nevenkom Timarac, razumnom i vrednom, racionalnijih shvatanja od našeg zanesenjaštva, ali suprotnosti se dopunjuju, kaže se. Uostalom i u mom braku nije bilo drugačije.

Nikad niste imali konflikata u braku?

– Nismo! Oboje smo bili tolerantni. On je tolerisao moje studije, moja putovanja, a ja njegovu vezanost za banku, za posao, to mu je uvek bilo na prvom mestu. Mada nije mnogo cenio moj rad, čak je znao da kaže da sam i previše plaćena (mada je moja plata uvek bila manja od njegove) za to malo časova koje sam imala na fakultetu – zaboravljajući pritom na sve moje neprospavane noći. Ali pred drugima me je uvek branio. Pa kada bi neko od „dobronamernih“ prijatelja ili iz porodice rekao: – Šta, Pavica opet nekud putuje?, on bi kratko i oštro odgovarao: – Šta te se tiče, to je moja žena!

A ta moja „putovanja“ bili su odlasci na razne seminare ili studijski boravci da bih nešto novo naučila ili drugima prenela svoja istraživanja i iskustva, pa i odlasci na mnoge svetske kongrese. Pre jednog takvog putovanja kažem ja Ivani: – Pazi na decu, a ona: – A šta sam ti ja? Bila je u pravu, ali na nju sam uvek mogla da se oslonim. Jednom pri povratku hvalim decu, pa kažem: – Kako ste deco lepo spremile kuću! A Mila, uvek spremna na brzu i umesnu reakciju: – Od kada ti Ivanu oslovljavaš sa 'Vi'?

Mom mužu je jedino smetalo što nema s kim da se svađa. Često bi izgovarao rečenicu: – Izeš ženu sa kojom ne možeš ni da se posvađaš! Nisam nikada htela ni sa kim da se svađam, i na Katedri sam često ponavljala da je za svađu potrebno vreme, energija i pamet koji mogu mnogo korisnije da se upotrebe. Pogotovu ako treba da se svađaš s nekim ko je lukaviji i veća zloća od tebe. Tada treba biti još veća zloća da bi pobedio, a to ne umem.

Jeste da je moj muž ponekad, u nekim slabim trenucima, govorio da će otići od kuće, a ja: – Nemaš prava na to, ti imaš decu, a ona imaju prava i na majku i na oca. Onda je jednom u šali upitao Miloša, još malog, oko sedam godina, da li bi ostao s mamom ili otišao s njim. A mali Miloš, pametan i ozbiljan: – Hvala Bogu što postoje domovi za nezbrinutu decu, imaću kuda da odem. Nikada više nije pokušao na taj način da se šali.

Jednom sam ipak baš ja izgubila kontrolu, još na samom početku zajedničkog života. Kada se jednom vratio sa vojne vežbe, posle tri meseca, ja ga dočekam u preuređenom stanu (bili smo tada još u Jagodini) s prefarbanim i uštirkanim starim baba Jelinim pokrivačima za krevete, doterani i deca i ja, a on ništa ne primećuje. Ja očajna viknem: – Bato, pa zar ti ne vidiš kako sve blista! Tako i kasnije, ne primeti ni novu haljinu, ni drugu frizuru. Nije nikada branio, niti prebacivao, ali nije ni primećivao.

Pa i kad smo se vratili u Novi Sad, u Pavla Simića ulicu, u deljiv stan, zapušten – bile su tu ranije neke kancelarije sa crnim, uljem premazanim parketom, a ja staklom pločicu po pločicu grebem i skidam prljavštinu i glancam do besprekornog sjaja, on uđe mokrih nogu i ne vidi moj trud. Farbala sam prozore, pravila krpore, krečila... ništa. Ivanu sam rodila dva dana nakon što sam i spolja okrečila kuću u Ravaničkoj ulici, a kod moje mame nisam htela ni u kuhinju da uđem „da vidim šta se tamo radi“ – kako mi je tata savetovao. A u Ravaničkoj sam kopala i baštu – kako su mi bili bolni plikovi na rukama naviknutim da drže samo knjigu. Pa Batini zečevi i golubovi, ponekad i svinje i živina (koliko li sam ih se bojala!), sve je to u danima dok se nisam zaposlila, a i kasnije, bila moja briga pored stajanja u redovima za sve živo: ugalj, drvo, hleb, mleko... On je tada zaista još bio rekonvalescent, ali kako se tada uhodalo, tako je i ostalo.

A da li ima nešto što si Ti zbilja cenila u socijalizmu?

– Nisam o tome mnogo razmišljala. Možda besplatno školovanje, mogućnost vanrednog studiranja, da uz rad i porodicu mogu završiti svoje dalje školovanje. Možda i, ne samo proklamovana, ravnopravnost žena koja nam je, nažalost, donela duple obaveze, jer su kuća i deca i nadalje – sve do današnjeg dana – ostale briga žene i majke. Dok su žene na Zapadu, ako bi se bavile naukom, po pravilu bile neudate ili bez dece, često muškobanjaste i nenegovane. Valjda da bi se i po spoljašnjem izgledu izjednačile sa dominantnim muškim polom. Ja to nisam morala. Ja sam uvek ostala i žena i majka i ponosim se time. Istina, danas je i na Zapadu drugačije no što je to

bilo kada sam ja putovala na Zapad. Velika prednost je bila mogućnost putovanja, ali to je važilo samo za nas, Jugoslovene, ne i za ostale socijalističke zemlje. Tada, krajem šezdesetih godina, pa sve do devedesete godine mnogo smo putovali. Bilo je stipendija, pa zatim novac od naučnog projekta koji nikada nisam delila u plate (kao ostali); bolje da jesam, bila bi mi danas penzija mnogo veća! Ali meni je bilo važno da asistenti, mladi saradnici, mogu da odu na usavršavanje, na neki seminar ili najčešće na Simpozijum (svake druge godine) Instituta za nemački jezik u Manhajmu, i to i bez referata, ali da vide i da čuju sve tada poznate i cenjene germaniste.

Važno je, takođe, što danas kod nas žena ima prava da sama odlučuje o svom potomstvu. Nije to odmah došlo sa socijalizmom, bilo je to dosta kasnije, ali u svetu se i danas vode žučne rasprave oko toga. Crkva tu ima presudnu ulogu. Čujem da se i kod nas ponovo pokreće ta diskusija, potpuno nepotrebno. Treba poboljšati životni standard, pa će svako rađati. Zašto majka ne bi rodila svoje dete, ako ima uslova da ga othrani. Moj muž i ja smo planirali dvanaestoro dece, pa posle prepolovili da bi smo ostali na troje. Ne kaže se badava: nije majka koja rodi, već koja othrani dete.

Ti si bila i prodekan na Fakultetu.

– Jesam. Poslednje dve godine (1983-85), mada je bilo i ranije više predloga. Dolazio je još profesor Pogačnik našoj kući i to s još nekim, valjda iz Komiteta, pa kažu treba im prodekan: žena i Srpkinja. A ja: – Žena jesam, ali Srpkinja nisam. Ako treba da ispuniti 'ključ', eno vam Dragica Pervaz. I tako i bi. Jednom su me i profesor Čeda Popov, pa i profesor Živković pitali da budem dekan. Ali o tome ne mogu sada da pričam, čini mi se da bih umrla sećajući se prljavština na jednom Zboru studenata oko poslednje ekskurzije. Neka o tome – ako budu hteli – kao i o R. Primorac, pišu moja deca. Ja ne mogu, suviše je bolno. A meni nikada nije bila ambicija da budem nešto. Imala sam toliko lepih i korisnih poslova i planova, šta će to meni. Uvek sam imala bolje odnose sa svakom spremačicom nego s nekim rukovodiocima. Nikada se nikom nisam udvarala, nisam se svađala ni sa kim, ali meni neki položaji nisu mnogo značili.

Najveća satisfakcija mi je u životu što niko ne može da kaže da sam bilo šta postigla na osnovu nekih beneficija, već samo i isključivo radom. Bila sam ubeđena, i to stalno glasno i ponavljala, da se svaki rad isplati (ne finansijski!) Nažalost, nisam baš bila u pravu.

Sad si penzionerka, a radila si u Segedinu. Da li znaš mađarski?

– Pasivno. U detinjstvu sam imala prilike da slušam razgovore moje mame (išla je u mađarsku školu) s njenom prijateljicom, tetka Micikom (ćerkom generala iz Budimpešte) čiji je muž kasnije u Cvetkovićevoj vladi bio ministar saobraćaja. Pa kada je mama posle 27. marta 1941. godine otišla u Beograd po nju, da je skloni iz Beograda, doživela je sledeću scenu koju je često kasnije spominjala. Dođe (bez kucanja) Klarika, devojka koja je kod njih vodila domaćinstvo, u salon i baci pred noge tetka Miciki metlu i neki pleh s kolačima vičući: – Sad ćete Vi čistiti i kuvati, a ja ću biti ministarka! Tetka Micika dostojanstveno i mirno odgovori: – Klarika moja, ja znam i da čistim i da kuvam, ne znam da li ćeš ti umeti da budeš ministarka. Možda je i bila, ako ne ministarka, onda nešto slično. A mama je paralelno, potpuno korektno govorila tri jezika, još i nemački i srpski i to bez ikakvog akcenta. Imala je savršen sluh, pa je na primer posle dva dana provedenih u Kastvu čakulala čakavski, u Splitu dalmatinski... Valjda sam nešto od toga nasledila, pa sam ono malo aktivnog znanja mađarskog jezika govorila isto tako bez akcenta. Ali na Katedri mi mađarski jezik nije bio potreban, studenti su odlično govorili nemački, pa sam nastavu bez ikakvih problema izvodila na nemačkom.

A studenti su bili vredni, pažljivi. Najlepše mi je bilo na ispitima. Sve nauče, a lepo obučeni, momci obavezno s kravatom. Zato sam ih u aprilu 1999. vodila na ekskurziju u Berlin i Vajmar, pričajući im o svemu pomalo, setih se vremena kada sam se ja prvi put (1965) našla pred Geteovom kućom, u parku kojim je hodao Gete do svoje baštenske kućice u kojoj je i pisao. Znam da tada, sedeći na jednoj klupi u parku, nisam mogla da zaustavim suze, nisam verovala da se to baš meni događa.

Pažljivo sam pratila pri obilasku Geteove kuće – sada izuzetno lepo restaurirane – izraze lica ove mladeži. Jesu bili zainteresovani, ali uzbuđenje koje sam ja osetila nisam uočila, pa im prećutah svoje suze. Šest punih godina rada u Segedinu ostalo mi je u najlepšem sećanju. Ono što je bilo ružno i tužno, bila su putovanja i zastoji na granici. Bilo da sam putovala vozom ili autobusom. Isteraju carinici, i naši i mađarski, sve putnike iz vozila, pa poređaju u stroj – kao u logoru – i puste nas tako – i po ledu i snegu i po kiši i po suncu – satima da stojimo. Hvatili su sitne švercere – a onima koji su kamionom prenosili milionske vrednosti, njima samo mahnu rukom. Meni za sve to vreme nikad, baš nikad, ni jedan carinik nije zatražio da otvorim torbu. A nosila sam i ja svojim unucima po neke patike, majicu ili komad sira ili šunke. I nije me bilo sramota, bila sam samo tužna što sam pod starost to morala da doživljavam.

Da li je u Tvojjoj profesorskoj karijeri bilo sve lako?

– Ne, ne. Već na samom početku bilo je prepreka. Kada mi je u junu 1960. (pošto sam položila diplomski ispit) profesor Kostić predložio da konkurišem za saradnika na Katedri za nemački jezik i književnost i ja prihvatila poziv, na Veću Fakulteta se našao neko da posumnja u navedeni prosek mojih studija, pa su predmet skinuli s dnevnog reda. Na sledećem Veću je, međutim, sve proteklo u redu. Ja sam to mnogo kasnije saznala, kao i sve drugo što se u narednim godinama odigravalo, uglavnom, iza mojih leđa.

Ali Ti si imala svoju viziju šta treba da uradiš na Fakultetu.

– Jesam. Ja sam na Fakultet došla iz prakse, iz škole, i sve što sam radila i uradila bilo je i jeste namenjeno praksi. Znala sam iz ličnog iskustva – bila sam, naime, više godina spoljni saradnik Pedagoškog zavoda i kao takva obilazila razne škole, prisustvovala časovima nemačkog jezika i razgovarala sa nastavnicima – znala sam, dakle, koliko

je važno osposobiti buduće nastavnike/profesore osnovnih i srednjih škola da svoje znanje stranog jezika umeju i da prenesu na svoje učenike, da treba da se upoznaju s metodikom rada na času. Dok sam radila u ogleđnoj školi „Đorđe Natošević“ (od njenog osnivanja 1956. do 1961 – do mog prelaska na Fakultet), delegacije nastavnika, iz cele zemlje dolaze na moje časove. Ja sam samo najnormalnije radila svoj posao, istina s mnogo ljubavi i entuzijazma, ali ništa više. Tek kad sam bila u situaciji da vidim i procenjujem rad drugih, shvatila sam zašto se drugima činilo da ja nešto posebno radim. Možda sam ja učiteljski poziv nosila u genima, bila „rođeni učitelj“, ali i ja sam u Učiteljskoj školi učila metodiku nastave i pod budnim okom profesora vežbala u vežbaonici naše škole. I u Pedagoškoj školi se metodici nastave stranih jezika pridavala velika važnost. Samo je na Fakultetu većina profesora smatrala da studentima taj predmet nije neophodan. Trebalo je da prođe više od dve godine da bih prvo ubedila šefa Katedre, profesora Kostića, i počela da predajem taj predmet, pri čemu sam imala svesrdnu pomoć kolega sa Katedre za pedagogiju, posebno profesora Krkljuša. Nakon toga su i ostale katedre počele da uvode ovaj, za buduće profesore neophodan predmet, jer je većina naših studenata odlazila u škole. Da bismo i dokumentovale potrebu za uvođenjem predmeta Metodika nastave stranih jezika, ali i da bismo istovremeno proverile ostvarivanje programskih zadataka u nastavi nemačkog jezika, tadašnja prosvetna saradnica u Pedagoškom zavodu, Lidija Dmitrijev i ja uradile smo opsežno istraživanje u 16 škola u Vojvodini i došle do poražavajućih rezultata: postavljeni ciljevi i zadaci su se, u proseku, ostvarivali samo do ispod 50%. U mnogim školama je procenat ostvarenih ciljeva bio alarmantno nizak. Nakon analize preciznih cifarskih pokazatelja ustanovile smo (sem drugih nedostataka) da uz plan i program treba štampati metodička uputstva za nastavnike (jer nijedan od 16 nastavnika nije na studijama slušao taj predmet) i da su slabi rezultati često posledica neadekvatnih metodskih postupaka. A i da postojeći udžbenici ne zadovoljavaju zahteve savremene nastave.

I kasnije je za sve moje predloge, za sve moje napore da se poboljša, osavremenjena nastava, posebno da se stvore uslovi za efikasnu nastavu, za dalje usavršavanje mladog naučnog kadra u oblasti nauke o jeziku, za sve to je proseku bilo potrebno da prođe i do pet godina da bi bilo shvaćeno i prihvaćeno. Istina, inicijativa za osnivanje

Jezičke laboratorije, a kasnije i Multimedijalnog centra, nije potekla od mene. Ali mene su imenovali za šefa (1975-80), ne znam više zašto. Verovatno se tada niko nije hteo prihvatiti nezahvalnog posla pisanja plana i programa rada, sistematizacije radnih mesta i opremanja ove nastavne oblasti. Prihvatila sam se toga s velikim oduševljenjem, učeći i sama pri tom, obilazeći sajmove nastavnih učila, verući se sa šlemom na glavi, zajedno s laborantom, po novogradnji Fakulteta, proveravajući uz pomoć laboranta građevinara da li su sve instalacije potrebne za rad Jezičke laboratorije ugrađene i sve predviđene prostorije opremljene po našim zahtevima. Nažalost, na tome je sve i ostalo – u prostorije predviđene za Jezičku laboratoriju „privremeno“ se uselio Dekanat, kasnije i Sekretarijat. Ostala je samo radionica za laboranta i jedna opremljena učionica, a jedini saradnik na spisku zaposlenih u Jezičkoj laboratoriji bila je Marija Čizmar sa Katedre za nemački jezik. Kasnije su laboratoriju povremeno koristile i druge katedre za strane jezike.

Svi pokušaji da se nešto više učini za osavremenjivanje nastave, pre svega za individualni rad studenata, da u okviru rada Jezičke laboratorije i studenti s drugih studijskih grupa našeg fakulteta, pa i s drugih fakulteta, na jednom dobro opremljenom mestu stiču znanja stranih jezika, sve to je ostalo samo moja pusta želja, pogotovo nakon izjave jednog od odlučujućih ljudi da Filozofski fakultet nije uslužna već naučna ustanova.

Moje još tužnije iskustvo vezano je za Multimedijalni centar za čije ostvarivanje su se verbalno mnogi zalagali. Kada sam uspela da od SIZ-a obezbedim sredstva za kupovinu kompjutera i druge opreme (u SIZ-u su čak menjali poslovnik da bi mogli odvojiti ne mala sredstva za nas), ta sredstva (nikada nisam saznala kolika!) podeljena su u plate (opet iza mojih leđa, jer sam tada u Manhajmu sa profesorom Engelom završavala Kontrastivnu gramatiku).

To su bila moja dva teška neuspeha posle višegodišnjeg truda i želje da se u sivilo nastave unese noviji duh. Danas sve to zvuči gotovo neverovatno, a tada je, čini mi se, bilo to samo rezultat neobaveštenosti i inercije onih koji su odlučivali o organizaciji nastave. Moj problem je, međutim, bio u tome što sam, verovatno, neke ideje prerano iznosila, „trčala pred rudu“.

Nisam, međutim, baš uvek zbog nerazumevanja ili nekih drugih razloga imala neprilika ili iznuđenu potrebu da se borim za ono što sam bila ubeđena da će koristiti studentima. Puštali su me da radim ono što su smatrali mojom ličnom „zabavom“ (a ja sam se pri takvim poslovima zaista i zabavljala!) ili trenutnim neobaveznim interesovanjem. Pri tom mislim na Nemačko-srpskohrvatski frazeološki rečnik (1004 strane). I taj moj rad proistekao je iz nastavnih potreba. Već prve godine svog rada na Katedri (1961), prevodeći sa studentima tekstove s nemačkog jezika na srpski, nailazila sam na problem pravilnog i adekvatnog prevođenja frazeoloških izraza. Neke sam, naravno, poznavala, neke proveravala u postojećim rečnicima, a kada sam, pripremajući se za čas u nekom tekstu naišla na jedan izraz koji nisam, ni uz pomoć raznih rečnika, ni kolega na Katedri uspeła da razumem, rešila sam da pre svega nabavim razne zbirke takvih izraza i da počnem da ih sakupljam. Ne samo iz tekstova predviđenih za prevođenje, već i iz književnih dela koja su studenti za pripremanje ispita iz književnosti obavezno čitali. Zamislila sam da studentima pružim jednu malu zbirku frazeoloških izraza sa adekvatnim prevodima i time im olakšam pravilno razumevanje onoga što čitaju. Tada nisam ni sanjala da će to sakupljanje trajati punih deset godina i da ću Rečnik završiti sa 5.500 kucanih strana, kao i da ću nakon toga čekati još deset godina da izađe iz štampe. Da sam napisala neki kuvar, a mogla sam – znam puno dobrih receptata, sigurno bi se našao izdavač. Niko tada ovde nije imao pojma šta sam ja to radila, iako sam (zajedno sa R. Primorac – o njoj jednom drugom prilikom!) napisala četiri teorijska rada o frazeološkim izrazima – ali ko to pa čita. Kada su se slavisti pre nešto više od deset godina u Beogradu počeli baviti time, niko nije hteo da zna šta je već iz te oblasti urađeno. E pa radeći taj gotovo sizifovski posao bila sam srećna i mirna.

Svoje ostale planove i projekte uspeła sam da ostvarim uz neverovatne i meni neshvatljive otpore mnogih merodavnih. Samo svojoj upornosti i istrajavanju, ostajući verna svojim najčistijim namerama da studije germanistike i obrazovanje budućih nastavnika osavremenim, kao i da stvorim mlad naučni kadar, mogu da zahvalim, što je ponešto od zamišljenog i ostvareno. Tu je zaista došla do izražaja osobenost moje prirode koju je moj muž u šali nazivao „pasivna upornost“. Nikada

ni sa kim nisam dolazila u sukob možda i zato što oni koji su pokušavali ponešto da osujete nikada nisu direktno nastupali, sve se uvek odigravalo iza mojih leđa – u lice sve najlepše. A ja se pravim luda i nastavljam da pišem obrazloženja, objašnjenja, zahteve... bez kraja i konca. Pa kad vide, posle dve-tri-pet godina da ja zaista ozbiljno nameravam nešto korisno da uradim, da ne odustajem, onda ipak dobijem zeleno svetlo. Ovde pre svega mislim na Projekat i nakon deset godina timskog rada štampanu Kontrastivnu gramatiku, nemačko-srpskohrvatskog (dva toma na 1510 str.). Za pokretanje rada na ovom Projektu imala sam najmanje tri bitna podsticaja.

Prvo, pošto je veliki broj nastavnika nezadovoljavajuće rezultate svoga rada pravdao lošim udžbenicima (a udžbenik je samo jedan od niza drugih faktora u nastavnom procesu!), rešila sam da proverim u kojoj meri je ta tvrdnja tačna. Dve godine (1970-72) pratila sam rezultate rada u početnoj nastavi nemačkog jezika na osnovu rada sa dva različita udžbenika: jednog napisanog u našoj zemlji za naše prilike tada, koji je bio bez ikakvog propratnog materijala, i drugog, izdatog u Nemačkoj sa kompletnim audio-vizuelnim materijalima (Goethe-Institut mi je tada taj udžbenik za sve učenike petog i šestog razreda stavio na raspolaganje kao i sav propratni materijal: radne sveske, priručnik za nastavnike, magnetofon i trake, zidne slike, aplikacije itd.). I gle čuda! Rezultati rada po našem skromnom, često kuđenom udžbeniku, ispadoše čak i nešto bolji od onih u razredu u kojem je mlad i ambiciozan nastavnik imao na raspolaganju sva moguća, tada najsavremenija nastavna sredstva. A zašto? Vrlo jednostavno. Naš autor udžbenika je (verovatno iz prakse) znao kakve probleme imaju naši učenici pri usvajanju nemačkog jezika, pa je tim nastavnim jedinicama posvetio i posebnu pažnju (red reči, negacija, pravilan izgovor nekih glasova itd.), dok je onaj drugi autor udžbenik pisao za anonimnog korisnika (Japanca, Engleza, Španca itd.). I ja zaključim da bolje rezultate mogu obezbediti samo oni udžbenici koji će jednog dana biti napisani na osnovu naučne kontrastivne analize – u našem slučaju nemačkog i srpskog jezika. Zato sam tada na zahtev mnogih: – Napišite bolje udžbenike!, redovno odgovarala: – Ne mogu, ne znam. Ali znala sam da se mora napisati/uraditi kompletna analiza našeg i nemačkog jezika da bi se nakon toga uradila dobra pedagoška i školska gramatika, pa tek onda dobri

udžbenici. Istovremeno sam znala da rezultati ne zavise isključivo od udžbenika i niza drugih faktora, već pre svega, gotovo isključivo od DOBROG NASTAVNIKA! Jer će dobar nastavnik, a to znači i dobar stručnjak, dobro pripremljen za svoj budući rad, i pod najgorim uslovima uspeti da ostvari dobre rezultate, a lošem možemo dati sve moguće uslove, rezultati će ipak izostati. Kada sam to svoje shvatanje 1977. iznela na jednom od redovnih simpozijuma u organizaciji Instituta za nemački jezik u Manhajmu, prolomio se aplauz svih tada velikih germanista sveta, jer sam ja jedina (tema je bila „Gramatika i nastava nemačkog jezika“) spomenula reč „Lehrer“ – učitelj, a svi drugi su mnogo pričali o svemu drugom, zaboravljajući najvažniji faktor – čoveka koji s ljubavlju i znanjem radi svoj posao. I to je bio drugi razlog što sam sa tolikom upornošću ostajala pri zahtevu da se počne sa radom na kontrastivnoj analizi.

Drugo, u rad na kontrastivnoj analizi sam – često uz mnoga ubeđivanja – uspela da uključim skoro sav naučni podmladak katedara za germanistiku tadašnje Jugoslavije (Novi Sad, Beograd, Sarajevo, Osijek, Zagreb, Zadar) s ciljem da zajedničkim naporima, uz svesrdnu pomoć profesora Engela sa Instituta za nemački jezik iz Manhajma i Goethe-Instituta iz Beograda i Zagreba, stvorimo osnovu za bolju nastavu i na fakultetima i u školama, ali sa još važnijim ciljem da se mladi saradnici upoznaju sa savremenim jezičkim i gramatičkim teorijama, te da, radeći na pojedinim delovima gramatike, steknu naučna univerzitetska zvanja, što mi je u velikoj meri i uspelo i da nije bilo proteklih više od deset godina izolacije i odlazaka mladih van zemlje, danas bi germanistika kod nas cvetala – ovako se ponekad pitam: a šta ja to radih tolike godine!? Čemu toliki trud i upornost?!

Međutim, još 1987. godine, kada je u Goethe-Institutu u Beogradu upriličena prigodna svečanost povodom dodeljene mi zlatne Goetheove medalje, istakla sam ostvarenje toga cilja s puno ponosa što je uz moje mentorstvo doktoriralo i magistriralo mnogo mladih i vrednih saradnika na projektu, ali i drugih (pa i iz Ljubljane i Nemačke). Tada nisam znala da nesreće raznih vrsta mogu da ponište i najplemenitije ciljeve.

Ni treći podsticaj za rad na Kontrastivnoj gramatici nije za potcenjivanje, a to je trend svih lingvista u svetu – krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina

– da se nakon već dobro opisanih raznih jezika pređe na njihovo upoređivanje. U Institutu za nemački jezik u Manhajmu se u to vreme radila Nemačko-francuska kontrastivna gramatika, a ja sam prilikom svojih boravaka tamo upoznala mnoge oduševljene saradnike i iz Francuske i iz Nemačke. Planirane su bile i mnoge druge: nemačko-japanska, nemačko-španska, pa zašto ne i nemačko-srpskohrvatska! Mnogi su sumnjali, kako li će ljudi sa Balkana stići do predviđenog cilja, do završetka, jer je mnogo započetih (englesko-nemačka, englesko-hrvatska ili srpska itd.) stalo na pola puta. Ali Engelova širina i razumevanje za naše poznate mane – kašnjenje sa predajom rukopisa, nepreciznosti ili površnosti i sl., a moja upornost i danonoćna briga urodile su plodom (jednom je Engel u 4 sati ujutro doneo deo pregledanog rukopisa na raskr-snicu autoputa u Nemačkoj i predao ga asistentu Velikiću da bih ga na vreme dobila!). Kada je po završetku gramatike profesor Engel odlikovan Ordenom jugoslovenske zastave sa zlatnim vencem (14. marta 1991.), koji mu je predao naš tadašnji ambasador u Nemačkoj, Engel je u svom govoru zahvalnosti rekao i sledeće: – A govoriću, pre svega, o Pavici iz Novog Sada, koja je zapalila prvu iskrnu, te zahvaljujući jedinstvenoj kombinaciji emocija i istrajnosti neumorno bodrila kolege i tako knjizi osigurala nešto zakasneli, ali uspešan start. Nikada neću prestati da ponavljam da njoj pripada najveća zasluga za našu Kontrastivnu gramatiku. Ako sam ja možda bio nadzornik koji je druge gonio na rad – a ima ljudi koji veruju da sam to u stanju – onda je ona bila pulsirajuće srce projekta... tako malo Pruske i malo Balkana – sve je to moglo da funk-cioniše samo zahvaljujući Pavicinom smirujućem i istovremeno požurujućem elanu.

Zaboravila sam da kažem da smo se radeći na Kontrastivnoj gramatici bar dva-tri puta godišnje sastajali u Goethe-Institutu u Beogradu, Zagrebu ili Novom Sadu. Na tim radnim sastancima se referisalo o urađenim delovima gramatike i diskutovalo i, naravno, učilo. Pored toga, organizovala sam više posebnih seminara sa predavačima iz Nemačke, ali i našim. Na te seminare sam redovno pozivala i kolege koje nisu učestvovala u projektu, posebno iz Slovenije i Makedonije. Jednom sam takav seminar organizovala i u Dubrovniku (1981), pa me tadašnji dekan upita: „Idete li vi tamo da radite ili da se kupate?“ A ja, koja inače ne umem brzo da reagujem, često se tek sutradan setim šta na ironična pitanja ili slične primedbe treba odgovoriti, sad

hitro odgovaram: – I jedno i drugo! A u stvari, ja sam uvek štedela novac dobijen za projekat, u Dubrovniku je tada (van sezone, april mesec) pun pansion bio upola jeftiniji, a kongresna sala koja nam je bila potrebna – besplatna. Ovde bih samo za salu platila više nego za ceo boravak Novosađana tamo. A more je bilo hladno, pa se nismo ni pokvasili, a program takav da nije bilo ni vremena.

Inače organizovanje i vođenje seminara za mene nije bila nikakva novina. Godinama (1955-1965) sam u saradnji sa Pedagoškim zavodom vodila seminare za nastavnike nemačkog jezika koji su se redovno održavali u Sremskim Karlovcima. Mnogo predavanja i vežbanja održala sam i na nizu drugih seminara u celoj tadašnjoj Jugoslaviji, pa i nakon njene podele. Na primer, u Ohridu u tri navrata (1994, 1995, 1996). Sve je to bio sastavni deo mog života i vannastavnog rada. O učestvovanju sa obaveznim referatima na raznim kongresima i simpozijumima u zemlji i u gotovo svim univerzitetskim centrima i stručnim društvima u Evropi, pa i u Tokiju, bilo bi previše govoriti.

Bilo bi nepravedno ako bih govorila samo o teškoćama koje je trebalo savladati da bi se ostvarili neki za mene važni ciljevi. Za mnoge moje aktivnosti na Katedri i na Fakultetu se ili nije baš mnogo znalo (bar mi se tako čini) ili nije bilo interesovanja ili, nikom nisu smetale pa su prolazile bez problema. Tako, na primer, moja saradnja sa Institutom za južnoslovenske jezike našeg fakulteta pri ispitivanju stepena poznavanja maternjeg jezika dece naših radnika u Nemačkoj. Na osnovu materijala dobijenog od profesorke Svenke Savić, ali i drugih tekstova, proveravala sam zajedno sa profesorom Štoltingom iz Oldenburga do koje mere naša deca tamo još znaju svoj maternji jezik, obilazila u Hanoveru dopunsku nastavu i za Metodski priručnik, namenjen toj ustanovi, napisala skraćenu verziju kontrastivne analize nemačkog i srpskohrvatskog jezika kao i opsežnu analizu rezultata tih ispitivanja.

Nikome nije smetalo što sam studente angažovala za rad u Crvenom krstu, vodila na seminare i u Zavod za transfuziju na davanje krvi. Davanje krvi je u našoj porodici dugogodišnja tradicija. Koliko je beba spaseno mojom nultom RH-negativnom krvnom grupom! A moja Mila je žena – davalac sa najvećim brojem davanja krvi – približila se broju 90, Miloš i Ivana je slede.

Isto tako su me puštali da studente vodim na razne ekskurzije. Prvo u zemlji – da bi studenti čuli kako se nemački jezik predaje na drugim fakultetima, npr. u Zagrebu ili Sarajevu, a posle i u Austriju, Nemačku, da stanu pred Geteovu rodnu kuću u Frankfurtu, i naravno i uđu u nju, da vide predstavu u pozorištu u Hamburgu, gde je Lesing radio...

Puštali su me da pozivam mnoge poznate germaniste da bi studenti videli i čuli one iz čijih knjiga uče. A moje je bilo da ih dočekujem (svojim kolima i benzinom!) na Surčinu, gostim i vodam po Novom Sadu i to ne samo one koje sam ja pozivala! Koliko ih je pri ponovnom susretu na nekom od kongresa sa oduševljenjem pričalo o svom gostovanju u Novom Sadu, o bogatoj trpezi u našem, uvek za sve otvorenom domu. Kuća je uvek – od samog početka mog života s mojim mužem – bila puna gostiju (jednom je u toku rada na Kontrastivnoj gramatici bilo oko 40 saradnika i gostiju!), kasnije drugova naše dece! I nama i njima je bilo lepo!

Moram na kraju da spomenem ipak još jednu veliku borbu koju sam vodila i dobila je. Ako su moji neuspesi u organizaciji rada Jezičke laboratorije i Multimedijalnog centra bili rezultat neupućenosti ili zastarelog razmišljanja onih koji su imali dužnost da se brinu o razvoju fakultetske nastave, a prepreke na početku rada na Kontrastivnoj gramatici bile (verovatno) rezultat nekih strahova ili još gore direktiva da sa Nemcima ne treba sarađivati, onda su moji otvoreni sukobi sa nadležnima u Institutu za strane jezike i književnosti oko pokretanja izdavačke delatnosti Instituta rezultat čiste zlonamernosti onih koji nisu imali šta da objave, odnosno onih koji u svojoj struci nisu ništa ni uradili. Kada se, naime, Fakultet podelio na institute, prestao je da izlazi Godišnjak Filozofskog fakulteta, te se pojavila potreba da se stvore mogućnosti za štampanje radova saradnika i studenata našeg instituta. Opet je trebalo pisati obrazloženja, smišljati koncepciju... Nakon dve godine konkurisem za sredstva, tražim najjeftiniju štampariju... U uredništvu su bile dobronamerne kolege, ali mnogo pomoći nije baš bilo. Sećam se kako sam (opet) svojim kolima nosila rukopise u štampariju (u Beograd, jer je ta bila najjeftinija!), pa opet zatim gomile knjiga nazad. Jednom me je sreo na stepenicama (lift nije radio) sa ogromnim paketom knjiga kolega Bekić i začuđen, šta ja to radim,

pomogao. Za sedam godina to je zaista bila jedina pomoć. Ali da ne bih upala u samosažaljenje, to ne volim, bolje samo da nabrojim šta je sve od 1979-1985. godine (kada sam otišla u penziju) izašlo u izdanju Instituta za strane jezike i književnosti. To su sedam Zbornika radova Instituta (sa uvek preko 400 strana) i to ne samo radova saradnika instituta. Zbornik je bio otvoren za sve one koji se bave problematikom stranih jezika u celoj zemlji i van nje. Zatim više od deset knjiga, što jezičkih i literarnih studija, što udžbenika, ali i prve dve sveske Kontrastivnih jezičkih istraživanja, tj. Zbornika referata sa dva simpozijuma održana (1979 i 1982) u okviru rada Društva za primenjenu lingvistiku Jugoslavije, čije osnivanje smo pokrenuli, nakon jednog Kongresa AILA-e (Internacionalnog društva za primenjenu lingvistiku) u Kopenhagenu 1972. godine, Naum Dimitrijević (Beograd) i ja. Izdala sam i Zbornik referata sa Simpozijuma austrijskih i jugoslovenskih germanista, održanog 1984. godine u Insbruku. Bio je to (nažalost) poslednji sastanak ovih već tradicionalnih skupova germanista dve zemlje. Pretposlednji (1981) organizovala sam ja i kao direktor Instituta i kao zadužen germanista. Sećam se dobro da sam tada zamolila dekana, profesora Pavića, da pozdravi taj ugledni skup germanista iz cele naše zemlje i Austrije. Rado se odazvao i pred gostima, najodabranijim rečima dobrodošlice i želja za uspešan rad, počne da govori o kontrastivnoj gramatici. Znao je da je taj rad u toku, a zaboravio da sam mu rekla da je reč o germanistima iz Austrije i Jugoslavije. Ja sam te njegove reči pozdrava prevodila gostima iz Austrije onako kako je trebalo (ne spominjući, naravno, gramatiku). Austrijanci naravno nisu ništa primetili, a profesor Mojašević mi priđe u pauzi i uputi mi reči pohvale što sam izbegla nesporazume i eventualnu povređenost gostiju.

I da spomenem još uređivanje Bibliografije nastavnika i saradnika Filozofskog fakulteta od njegovog osnivanja 1964. do 1984. godine (1015 strana). Pa sad opet moram da se setim ružnih trenutaka vezanih i za to izdanje, a ja ne volim da se sećam takvih trenutaka, jer inače ne bih preživela. Nikakav rad mi nikada nije teško padao da ga povremeno nisu prljali raznim smicalicama i sumnjičenjem. Većina mojih najplemenitijih namera obeležena je mrljama takvih trenutaka.

Tako se završio moj „hod po mukama“ na Fakultetu, i lepo i tužno. Lepo, jer sam ipak ostavila neki trajan trag o svom radu koji će drugi vrednovati, a tužno, jer sam u penziju otišla „po sili zakona“, a po meni u punoj snazi, sa puno planova i započelih poslova. Ali niko mi nije kriv što sam rano počela da radim i tako napunila 40 godina radnog staža pre nego što sam napunila 65 godina života. Naravno da nisam prestala da radim. Sad sam konačno imala vremena da se prihvatim posla pisanja udžbenika. Jedna od važnih predradnji je bila ispunjena: Kontrastivna gramatika, a nedostajale su Pedagoška i Školska gramatika. Pedagošku smo počeli da radimo, podeljena su bila zaduženja, a po mom odlasku u penziju obavezu za dalji rad preuzele su kolege iz Beograda i Novog Sada. Nije se, nažalost, ispunila ona divna pesnikova želja: – Gde ja stadoh, ti produži... Šteta.

Uradila sam sa koleginicom Zorom Vukadinović i Gramatiku srpskohrvatskog jezika za strance (740 strana), ponosim se njome, mada mi se čini da mi slavisti tu „drskost“ još nisu oprostili. I ona je rezultat rada na Kontrastivnoj gramatici za koju je trebalo opisati i srpskohrvatski jezik po istom gramatičkom modelu po kome je već bio opisan nemački.

Nakon toga sam prihvatila poziv Katedre za germanistiku u Segedinu da kao gostujući profesor preuzmem nastavu sintakse i leksikologije (kasnije i frazeologije) za njihove studente. Puni šest godina sam se „klackala“ u prepunim, neredovnim, prljavim i hladnim vozovima (1993-1999) na relaciji Novi Sad – Segedin da bih pomogla u formiranju tada još nerazvijene Katedre. Radila sam i dalje ono što sam volela i znala i bila srećna zbog toga. Nisam ni očekivala neku zahvalnost ili nagradu, a oni su me prebogato nagradili. Organizovali su 2. jula 1999. simpozijum meni u čast, izdali mi Spomenicu, a na predlog studenata dodelilo mi je Ministarstvo prosvete medalju.

Ako bi me neko zapitao da li bih – da mogu – nešto menjala u svom životu, bez razmišljanja bih kategorički odgovorila: – Ne! Najverovatnije bih u uslovima i okolnostima u kojima sam proživela svoj život ponovila sve greške i sve pozitivne i s ljubavlju i radošću smišljene korake i napore.

Kad bismo gledali u budućnost Ti kao da si malo pesimista.

– Verovatno si u pravu, mada sam se celog života trudila da vidim samo lepe strane života, a ružne brzo zaboravim. Nisam dozvoljavala da me nepravde, nedaće, porazi (a bilo ih je!) dotuku ili ometaju u mojim naporima da svima oko sebe, omogućim sadržajni i bolji život. Jedan stari, dobri drug iz davnih školskih dana – kada bi hteo da me pohvali – poredio bi me s mačkom koja uvek pada na noge ili još mnogo ružnije sa zubačom koja se ne može iskoreniti.

Nisu mi ta nelepa poređenja laskala, ali sam znala da je nekako u pravu i to samo zato što se nikada nisam žalila. Na pitanje: – Kako si? uvek bih odgovarala: – Odlično! Na kraju sam i sama verovala da je tako.

Nisam pesimista, nadu nikada ne gubim, pogotovu sada kada treba da nam svima bude bolje. Tužna sam samo zbog unuka koji su rasli i odrasli u vreme najveće bede – i finansijske i moralne. Hoće li imati snage da se izbore za bolji život kada su navikli – i ne samo oni, svi naši mladi ljudi – da i ovako odrasli još uvek žive pod okriljem roditelja. Raška spasava njegova muzika i želja da radi i zaradi. On kao student već radi u svojoj bivšoj školi, komponuje... Kada sam ga jednom pitala: – Raško, otkuda ti sve te ideje?, odgovorio mi je: – Nisu to moje ideje... to meni svira u glavi, to ja čujem! Imao je već više autorskih koncerata, pisao aranžmane za svoje kompozicije, ne samo za gitaru, već i za klavir, flautu, trubu, čelo...

A naša Vana! U kući ima više od 80 pehara, osvajala je turnir za turnirom dok je tenis igrala u zemlji. Sada kada treba te svoje sposobnosti, veliki talenat, da pokaže u svetu, mi nemamo novaca za to. Eto, ta naša beda i večita briga čini me pesimistom. Valjda i stoga što sam stara, a starost nije lepa.

Kako Ti sumiraš svoj udovički život?

– To je tužna priča. Moj muž je brzo otišao... teško sam to doživela, jer sam bila do poslednjeg trenutka ubeđena da mogu da mu pomognem, i mislila sam da ću

pomoći, jer nisam znala do koje mere je taj rak već napredovao na plućima. Tamara, sestra Vere Vasić, mi se verovatno u sebi smejala kad sam kazala: – Tamara, ja ću njega izlečiti! Bila sam sigurna da ćemo mi to prebroditi. Kako je to mene pogodilo: on je pao u komu, Miloš i ja smo sedeli tamo pored njega celu noć, zvali smo hitnu pomoć... i nisam verovala. Ja jednostavno nisam to mogla da verujem, da meni može da se desi da ja ne uspem u nečemu. A bila sam sigurna da ću uspeti. I teško mi je bez njega, bez obzira na to koliko smo nekad bili različiti... ali... teško je biti sam. Ja sam oduvek imala puno društva, puno sveta, puno svega i onda – sama. Ja zaista uživam nekad kad sam sama, na primer, kad se ovde zatvorim, upalim televizor, ja sad gledam televizijski program, a ranije nikad nisam gledala, a nekako pomislim sad bar imam prava na to, da ponekad nešto pogledam. Pa... uživam nekad da mi niko ne smeta, da mi ne zvoni telefon. Ali na momente sam tužna. Tužno mi je što ne mogu da putujem, jer jako volim da putujem. Mislila sam da ću u penziji putovati, ovo za Segedin ne računam kao putovanje, već kao radnu obavezu.

Najtužnija mi je bila Milanova sahrana. Sve sahrane su tužne, ali njegova je ipak bila tužnija od svih koje sam do sada doživela. Organizujući sahranu zamolila sam nekog iz njegove banke da na groblju kaže neku reč. Niko se nije odazvao, bili su tad na rukovodećim mestima sve neki novi ljudi koji ga nisu znali, a jedna Ivanina koleginica priča, naknadno, da je tog dana bila u banci, a većina starijih službenica jeca, plače. Uplašila se, pa pita: – Šta se to dešava? – Umro nam je najbolji direktor! Doduše, poslali su veliki aranžman crvenih ruža i bilo je starijih koleginica i kolega, ali ne i neko ko bi znao da kaže šta je on sve uradio za tu banku. Onda sam se javila Udruženju boraca, bio je sekretar dugi niz godina. Sačuvao je veliki broj zapisnika, koje je detaljno i savesno vodio. (Sada na poleđini tih zapisnika pišem svoje koncepte – skup mi je papir!). Odgovorili su da nije vreme (1993) da borci NOB-a javno nastupaju, plašili su se. Kako politika kvari ljude! Slično odbijanje sam doživela i u Matici srpskoj gde je godinama bio član Nadzornog odbora i vodio brigu o finansijama. Stigao je samo dug, lepo napisan telegram sa rečima zahvalnosti. A tek moj Fakultet – ne zbog mene, već zbog njega – više je no tužno. I tu je u tri mandata bio aktivan i veoma savestan spoljni član Fakultetskog saveta, delegat Banke.

I kad niko u to vreme nije imao hrabrosti da se oprostí od bivšeg borca, kad u Banci niko nije osetio ljudsku obavezu da na poslednjem ispraćaju kaže neku reč o presavesnom direktoru više sektora (u njegovo vreme veoma cenjenog i poštovanog), tada sam to učinila ja.

Nije mi bilo lako, ali iza mene su stajala moja deca i unuci, sa po jednim cvetom u ruci, a Ivana me čvrsto držala za ramena. Oprostila sam se od njega govoreći mu koliko smo ga svi voleli i poštovali i koliko ćemo ga pamtití kao dobrog oca, brižnog dedu i tolerantnog muža. Nisam pritom zaboravila da spomenem i sve ustanove u kojima je godinama radio – ne sa prekorom, samo sa ogromnom tugom. A muški, poznati ali, već ostareli oktet je za mali honorar opevao nekoliko pesama koje je on voleo da sluša kada sam mu ih ja pevala.

Tada sam rešila da mene moja deca sahrane sa sveštenikom, svejedno kojim, to jest onim koji bude pristao, jer se u Novom Sadu nisam uključila ni u jednu crkvu. Tužno, pretužno je ispratiti nekoga na put bez povratka bez ijedne reči oproštaja. Koliko ružnoga ispliva na površinu u smutnim vremenima! Kako ljudi, misleći da štite sebe, povređuju druge!

I na kraju ovog razgovora navešću nekoliko kratkih izvoda iz raznih prikaza mojih objavljenih radova kao dokaz da se svaki rad ipak isplati i da priznanja – doduše verbalna – nisu ipak izostala.

1. O *Frazeološkom rečniku nemačkog i srpskohrvatskog jezika* (1004 strana) napisano je mnogo pozitivnih ocena, ovde navodim samo tri kratka izvoda:

„Djelo predstavlja vrijedan doprinos ne samo germanistici nego i slavistici a time i kontrastivnoj lingvistici“. Velimir Petrović, Osijek, u: *Zbornik radova Instituta za strane jezike i književnosti*, sv.3, 1981. str. 453-455.

„Frazeološki rečnik je neiscrpan izvor jezičkog blaga; to nije samo rečnik u kojem se može potražiti objašnjenje nepoznatih fraza nego knjiga po kojoj se može satima listati i uvijek iznova pronalaziti nove i nove izraze koji su i najobrazovanijem germanisti nepoznate“. Stanko Žepić, Zagreb, u: *Strani jezici*, 3/1981. str. 245.

A pokojni prof. Nejgebauer piše pod naslovom FRAZEOLOŠKA GOZBA: „Ovo u isti mah pionirsko i kapitalno delo naše germanističke leksikografije pre svega pleni svojim obiljem slikovito upečatljivog i značajnog materijala nemačkog jezika, ali i njegovim srpskohrvatskim ekvivalentima. Retko se dešava da jedan rečnik bude prvi zaista veliki (oko 20.000 odrednica) frazeološki rečnik jezika – izvora, prvi dvojezični rečnik te vrste i prva velika objavljena zbirka frazeološkog materijala jezika – cilja, kao što je to ovde slučaj. Kapitalnim delom čini ga čvrsta naučna zasnovanost na velikom i reprezentativnom korpusu savremenog nemačkog jezika, a i temeljna višeslojna obrada materijala. Raskošna zbirka slikovitih izraza u nemačkom jeziku (ali i brojnih slikovitih, poslovičnih i sjajnih prevodilačkih rešenja na srpskohrvatski) i sama predstavlja veliku stilističku studiju, a otvara mogućnosti za dalja stilistička, sociolingvistička i psiholingvistička istraživanja. To je prava FRAZEOLOŠKA GOZBA za sve ljubitelje izučavanja nemačkog i srpskohrvatskog jezika“. Aleksandar Nejgebauer, Novi Sad, u: *Suvremena lingvistika*, 23, 24, 1981. str. 70.

2. O Kontrastivnoj gramatici samo dva kratka izvoda nemačkih lingvista (u mom prevodu).

„*Kontrastivna gramatika nemačko-srpskohrvatskog*, koju su izdali Ulrich Engel i Pavica Mrazović, predstavlja – što se srpskohrvatskog dela tiče – najobuhvatniju i najmoderniju gramatiku srpskohrvatskog jezika napisanu na nemačkom jeziku, te tako ispunjava hitan deziderat za nauku i studije, ali i za istraživanje.“ Dr Christiane Thim Mabrey i Klaus Trost, u *Kratylos*, 33 / 1988, str. ISO.

„Delo predstavlja u celini ostvarenje dostojno priznanja; vrednost ove gramatike za serbokroatistiku gotovo da prevazilazi onu za germanistiku. A nije manje važno kako za teoriju tako i za praksu kontrastivne germanistike.“ Prof. dr Wolfgang Fleischer i dr Holm Fleischer, u: *Zeitschrift fur Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung* 41, 1988, str. 256.

3. Knjiga o redu reči u nemačkom i srpskohrvatskom jeziku *Die Stellung der Satzelemente im Deutschen und im Serbokroatischen* napisana je mnogo pre Kontrastivne

gramatike i štampana u Nemačkoj 1982. godine, te je širem krugu lingvista dobrim delom nepoznata. Utoliko je, bar za mene, mišljenje prof. dr Ljubiše Rajića o njoj od posebnog značaja. Ovde navodim samo nekoliko rečenica iz njegove detaljne analize tog dela:

„Pavica Mrazović se opredelila da kombinuje dependencijal i model glagolske centriranosti sa Drachovim rečeničnim okvirom čime je njen topološki model kombinovan dependencijalan i linearan model. On pokazuje jasno pre svega jednu stvar, a to je da se što pre mora odustati od pojma slobodnog reda reči, jer i reči u delovima rečenice i delovi rečenice u rečenici zauzimaju veoma određene pozicije. To što mi nismo u stanju da preciznije odredimo mehanizme koji regulišu te pozicije, nikako nam ne daje za pravo da red reči u bilo kom jeziku proglasimo slobodnim.“ Ljubiša Rajić, *Zbornik radova Instituta za strane jezike i književnosti*, sv. 5, Novi Sad, 1983 . str. 455-459.

A ja se opet veoma ponosim činjenicom da sam otkrila upravo te „mehanizme“ i opisala ih pre svega još u svojoj tezi koja i pored lingvističkog dela sadrži i analizu grešaka i proveru stepena interferencije maternjeg jezika pri usvajanju stranog: bila je, dakle, dobrim delom posvećena poboljšavanju nastavne prakse.

4. Još više se ponosim *Gramatikom srpskohrvatskog jezika za strance* (1991) u čijoj izradi (pre svega u delu o fonetici i morfologiji) mi je saradnja sa Zorom Vukadinović, slavistom, bila od velike koristi. O ovoj gramatici ima mnogo prikaza, ovde izdavam kratke delove iz samo tri.

„Može se s punim pravom reći da će Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance Pavice Mrazović i Zore Vukadinović biti vredan, temeljan priručnik za one koji predaju srpskohrvatski jezik kao strani, potreban i koristan udžbenik za one koji ga uče, ali i dobra, ozbiljna i detaljno urađena gramatika srpskohrvatskog jezika.“ Vera Vasić, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, br. 35, 1993, str. 257-259.

„Činjenica da su autori primenili jedan nov model pri opisu srpskohrvatskog jezika kao sistema samo im govori u prilog, jer je primena ovog modela rezultirala u novom pogledu na jezička fakta u srpskohrvatskom jeziku, otvarajući time nove perspektive u budućim deskripcijama, a ujedno približila našu lingvistiku savremenim

tokovima. Mišljenja smo da će svako, ko se bude bavio srpskohrvatskim jezikom (i ne samo kao stranim) obavezno morati da konsultuje ovu Gramatiku, a nivo koji je ovom gramatikom postavljen biće obavezujući standard za buduće autore.“

Branislava Popović, Beograd, *Živi jezici*, vol, XXXIV – XXXV (1992-1993), str. 218-220.

„U pitanju je knjiga čiji je naslov više nego preskroman. Po onome što ta gramatika donosi a i po načinu prezentacije gramatičkog materijala ovo je bez sumnje do sada najbolja gramatika srpskohrvatskog jezika uopšte, zato bi joj mnogo bolje pristajao naslov Prva naučna gramatika srpskohrvatskog jezika.

Najveći je broj naučnih novosti u djelu gramatike što ga je napisala Pavica Mrazović, poznati germanista iz Novog Sada, pa se, ne ocenjujući doprinos Zore Vukadinović, ovo kapitalno gramatičko djelo ipak vezuje za ime Pavice Mrazović.“ Prof. dr Miloš Kovačević, Sarajevo, *Oslobođenje*, 21.05 .1991.

Ako sad navedem još i nekoliko priznanja za svoj rad, s pravom bi neko mogao izgovoriti krilaticu (koju sam često slušala od svoje svekrve, Sremice, pune sličnih izreka): – Hvalite se usta da vas ne poderem! Neka, biće mi lakše da tako završim svoje kazivanje.

1973. godine *Srebrna medalja „Hermann Gmeiner“ SOS Dečjeg sela* (za aktivno učešće u Inicijativnom odboru za osnivanje Dečjeg sela u Sr. Kamenici). I moja ćerka Ivana je aktivno učestvovala u tome. Prevela je s nemačkog jezika knjigu Hermana Gmajnera SOS Dečje selo da bi se nadležni (koji nisu bili nimalo oduševljeni ovom idejom) bolje upoznali sa radom ove humane institucije. Ali kada je selo veoma svečano otvoreno (otvorila ga je Jovanka Broz, a ja prevodila njen ne baš kratak govor), tada su zadovoljni moćnici sedeli u prvom redu, a za gospodina Gmajnera – čoveka koji je osnovao bezbroj sela u svetu i dobrim delom finansirao njihovu izgradnju, pa i našeg! – za njega i za mene bila su rezervisana dva poslednja mesta desno (sa kojih se pozornica gotovo uopšte nije videla).

1987. godine *Zlatna Geteova medalja*, uručio mi je lično tadašnji predsednik Savezne Republike Nemačke, gospodin Richard von Weizsäcker u Minhenu. On je

u svojoj Laudaciji između ostalog rekao i sledeće: – Tako je Pavica Mrazović mnogostruko zaslužna za nemački jezik. Svojim delovanjem ona je u nauci o nemačkom jeziku na jugoslovenskim univerzitetima povratila ugled. Ona je najpre uspostavila kontakte i saradnju među predstavnicima germanističke lingvistike u Jugoslaviji, a kasnije je i dalje izgrađivala. Način na koji je ona zastupala razmišljanja o jeziku proširio se stoga na celu zemlju. Ako jugoslovenska germanistika danas ima drugačiji lik no što je to bilo pre 25 godina, onda je Pavica Mrazović tom preokretu doprinela u velikoj meri.

Tako je meseca aprila govorio predsednik države u Minhenu, a krajem maja su kolege na Fakultetu priredile svečanost meni u čast – hvala im – na kojoj je Laudaciju pročitala prof. dr Vesna Berić koju je završila sledećim gotovo poetskim rečima: – Sunčani put Pavice Mrazović još nije završen: on osvetljava mostove koji spajaju obale dveju kultura... *Zbornik radova Instituta za strane jezike i književnosti*, sv. 9, 1988, str. 14-17.

A Olga Jovanović Čerevicki piše u časopisu *Misao* (br. 29. januar – 25. decembar 1987. str. 10) pod naslovom „Geteova nagrada – dragulj među priznanjima“ o toj svečanosti i sledeće: – Atmosfera je na svečanosti izuzetno prijatna, jer su prisutni uglavnom oni koji slavjenicu poznaju, uvažavaju i vole... Ne ljutim se što mi govornici krađu misli, pa sa uvažavanjem pratim nabrojanje vrлина: redak pregalac, izuzetna žena, vrstan stručnjak, vedar čovek koji optimizmom i humanošću oplemenjuje okolinu...

Tada su i u *Dnevniku* i u *Magyar Szó*-u objavljena dva opširna i lepa intervju sa mnom i moja fotografija. Radovala sam se tome, prirodno je to. Jedino sam opet jednom bila tužna, kada sam se neposredno nakon toga sreła sa svojim drugaricama iz Učiteljske škole (na sastanku koji se svakih pet godina održavao), pa taj za mene tako važan događaj niko, ama baš niko, ni ne spomenu. Ranije sam pokušala da razumem što prećutkuju moje diplome i doktorat (niko od njih to nije imao!) – zavist je ponekad jača i kod najboljih. Ili je to tada bilo nešto što se nije uklapalo u njihovo komunističko opredeljenje. Ne znam. Znam da su me u školi i volele i poštovale, tako sam se nekako i osećala u njihovoj sredini kasnije, ali nije trebalo.

Jer ako je ranije iz njih provejavala zavist, sada je to očigledno bilo nipodaštavanje nekoga ko se ne nalazi u njihovom kolu. To je uvek bolelo, mnogo bolelo.

1992. godine *Veliki krst za zasluge Ordena za zasluge SR Nemačke*.

Istim ordenom odlikovan je i prof. dr Kostić, te je tadašnji šef Katedre, prof. dr Katalin Kovačević-Hegedüs, želela da predaja ordena bude na Fakultetu u Novom Sadu, a ne u Nemačkoj ambasadi, kako je to prvobitno bilo predloženo.

Tom prilikom je gospodin ambasador nabrajajući moje zasluge izneo i jednu za mene novu karakteristiku u vezi sa mojim leksikografskim radom i rekao: – Pre nekoliko godina, povodom prezentacije rečnika Instituta za nemački jezik u Manhajmu, jedan od direktora Instituta, gospodin dr Gerhard Stickel, nazvao Vas je „filološkim Herkulom“. A svoju Laudaciju završio je rečima : – Kroz Vaše životno delo stvarali ste i stvarate mostove između kulturnih prostora. To je jedno delo na koje možete biti ponosni, zbog koga Vam se divimo i koje je zaslužilo ovo odlikovanje.

1999. godine *Medalja Ministarstva prosvete Mađarske za uspešan pedagoški rad* – predata mi je u Rektoratu Univerziteta 1. juna 1999. uz sve uobičajene ceremonije – uz napomenu da sam prva strankinja kojoj se uručuje ova izuzetna nagrada.

Nemačke novine (*Pester Loyd*, juli 1999. str. 6) u Mađarskoj objavile su ovu vest, kao i opširan prikaz Simpozijuma koji sam već spomenula. Između ostalog piše: “Morao je postojati izuzetan povod da bi se Nemci, Mađari, Austrijanci i Jugosloveni okupili i prikazali svoj rad i sa toliko ljubavi izdali Spomenicu pod naslovom Schnittstelle Deutsch, pa još organizovali i Simpozijum. Sve ove aktivnosti i počasni kolokvijum... bio je s jedne strane izraz priznanja za naučni rad jedne nesvakidašnje žene. A s druge ovaj sastanak treba da doprinese komunikaciji o jeziku među stručnjacima...“.

Eventualno zainteresovani čitalac ovih redova uzalud će tražiti neko priznanje iz naše zemlje. Nije da nije bilo predloga, ali na tome je uvek i ostajalo. Nisam se nikada interesovala zašto do javnih priznanja nije dolazilo, jer ja ništa u životu nisam radila sa ciljem da rezultati moga rada budu i nagrađeni. Meni je uvek bila najveća nagrada kada sretnem neke od svojih bivših učenika ili studenata, pa mi se oni obrađuju – i ja njima, ili kada mi pošalju pozdrav po nekome. Poslednju takvu

radost doživela sam ove godine kada mi je lektor nemačkog jezika na Fakultetu poslao pismeni sastav jedne studentkinje (kojoj nisam predavala, ali sam joj pomogla savetima i literaturom da pripremi referat za sastanak studenata bivše Jugoslavije u Puli). Tema sastava na ispitu bila je: „Poznajete li nekog starog čoveka kome zavidite na njegovom životu?“ A ona piše: –Ta žena poseduje snagu koja se zaista retko sreće. Njene reči pružaju posebnu podršku, te mogu samo da kažem da mi je žao što nije bila moja profesorka. Takva osoba se ne sreće često, neko i nikada u celom svom životu... a njena snaga i osobenost počivaju na tome što ona svoja iskustva nesebično deli drugima. Ova dama je posebna veličina u malom telu koje je neprekidno u pokretu... U sastavu se, naravno, nigde ne spominje moje ime, ali su kolege na Katedri zaključile da se sve ipak odnosi na mene.

Jednom sam slučajno saznala, naknadno – kao i uvek – zašto nisam dobila neku nagradu (ne znam koju!). Komisija, ne sa Fakulteta, koja je razmatrala predlog Fakulteta, zaključila je: – Jeste, jeste, ona je izuzetno vredna, ali nikad nije bila u Mesnoj zajednici! Neka, nije ni važno, znam dobro da niko nije prorok u svom selu!

Zabeležila Svenka Savić, 1999. i 2001.

Naša mama: Sećanja Ivane Mrazović-Radović

Sve pre Pavla Simića 7 su „sećanja“ po priči i fotografijama. Taj stan je bio najtopliji dom koji se može zamisliti. Svi su voleli da dođu. Uvek je bila gužva: malo prostora i puno prisutnih. U kuhinji „prepreke“ od oprane posteljine, a mi trčimo i sakrivamo se između mokrog veša. Mama pored šporeta i ogromnog lonca u kojem se iskuvava nova količina veša. A, onako mala i sitna, jedva doseže do lonca. Nasmejana.

Mama nam je bila niska i krhka po izgledu: visoka 152 cm, veoma sitnih kostiju. Kosa joj je bila gusta, blago valovita i crna, a oči šarene. Zaista. Sa mnogo raznobojnih tačkica. Samo na površan pogled su delovale zeleno-smeđe.

Volela je lepo da se obuče: uvek su tašna, cipele, rukavice i šešir bili u istoj boji. I Milu i mene je „zarazila“ šeširima. Nosila je uvek cipele sa visokom petom. Broj cipela joj je bio 34, pa joj je obuću pravio majstor u Pašićevoj ulici. Visokih peta se odrekla tek u starosti. A kada joj je kosa počela da sedi – farbala je. Do kraja života.

Znam da je stalno dolazila i odlazila. Sa prozora ili terase smo mahali dok je njen bicikl kretao na časove. Kasnije smo saznali da je radila u nekoliko škola, na Radničkom univerzitetu, a privatne časove je davala i kod naše kuće i kod đaka. Mnogo je radila. Bicikl je bio jedino prevozno sredstvo sve do 1967. godine kada je počela da vozi auto.

Detinjstvo nam je bilo lepo. Osećali smo se zaštićenim. Mamina briga je lebdele svuda oko nas. Sećam se kada je Milu i mene vodila na „Labudovo jezero“ i njenih srećnih pogleda upućenih devojčicama od četiri i pet godina. Često nas je vodila u pozorište. Divne su bile i porodične posete bioskopskim predstavama. Po završetku filma, sve do uzlaska u stan objašnjavala nam je viđeno. To su bila divna,

vedra i korisna predavanja. Kad smo poodrasli, počeli smo da se bunimo, tvrdeći da nam „govorancije“ nisu potrebne, ali mama nije odustajala, dok je tata unosio humor u sve to – uvek je bio duhovit.

Sećam se velikog starinskog trpezarijskog stola i doručka pre škole. Sve je uvek besprekorno postavljeno, mi čisti i ispeglani, a Mila i ja sa mašnjama u kosi. Mama nas je ispraćala, a Miloša, noseći šolju kakaa koji nije popio, pratila do prvog ugla ne bi li ga privolela na još jedan gutljaj.

U januaru 1954. godine na sankanju na mestu gde je sada zgrada Skupštine Grada, a bio je parkić za igru sa malim ringišpilom i klackalicom, slomila sam ruku u ramenu. U bolnici sam bila nekoliko nedelja sa rukom u protezi. Mama je dolazila svake večeri. Naravno da nisam bila svesna šta je sve „prešlo preko nje“ toga dana, ali je stizala da dođe. Da li je odlazila kad zaspim ne mogu da znam, ali je bila tu.

Mogu samo da zamišljam kako je bilo po izlasku iz bolnice – cela leva ruka, cela leđa i grudni koš u gipsu. Šest nedelja. Kada mi je, sledeće godine, slomljeni ručni zglobov pogrešno zarastao nije dozvolila lekaru da ga polomi i ponovo namesti. Zgrabila me je – bila je energična – za zdravu ruku i vrisnula: „Niko neće mom detetu ništa lomiti.“ Bili smo joj važni. I to smo znali.

Ima nešto što, verovatno, niko od onih koje poznajem, nije doživeo. Kada se to desilo – svi smo bili začuđeni. Danas znam da sam tu zaista videla veličinu čoveka u mojoj sasvim maloj mami. Bili smo za stolom. Jeli smo punjene paprike. Mama je ustala da otvori kada je neko pokucao na vrata. Bio je to čovek koji je tražio „nešto“, jer je gladan. Mama ga je uvela i on je seo za sto. Ručao je sa nama. Život je kasnije pokazao da je tako brinula i o đacima, i o studentima, i o mlađim kolegama.

Mama i tata su imali skladan brak. Mama je bila inicijativa, tata stabilnost. Kada je trebalo, tata je glumio. Za ovo „glumio“ smo saznali kasnije, kada smo shvatili koliko je mek. Mamina ljutnja se svodila na to da lupne nogom i kaže: „Bato, vidi kako su nevaljali“. Tata je uvek bio na maminoj strani. Podrška čvrsta kao stena. Kasnije, kada je putovala i mnogo odsustvovala od kuće, nije dao nikom ni reč da kaže. Sećam se njegovih reči: „Da li je to tvoja ili moja žena? Onda te se ne tiče.“ Ostajao je sa nama. Jeste tu bilo pomoći, ali je on bio tu.

Sećam se jeseni: prvo zimnica, pa svinjokolj. Mama je, uz sve što je radila, pravila i zimnicu. Nismo imali nikoga na selu da nam donese sve gotovo. Obavezno je kuvala paradajz. Mama i tata su se smenjivali u pasiranju, jer tada nije bilo iscedenog soka da se kupi. Onda krastavci, mešana salata, paprike u ulju... Sve u velikim teglama. Ponekad i kitnikez. Kad pominjem slatko – kuvala je i pekmeze, a od kolača je najbolje pravila alva šnite i žerbo kocke. I torte za svaku proslavu. Mi smo se radovali, a sada pitam – kako je stizala.

Na praznik, 29. novembra, tata je u dvorištu klah svinju. Da nas prehrane. Mama je u svemu učestvovala: mešala u kazanu čvarke, prala creva, mesila meso za kobasice, kuvala džigernjače i švarglu. A uveče, za sve – uvek je bila puna kuća – pržila je džigericu, meso i sveže kobasice. Nije se videlo da je umorna, još manje neraspložena. Radovala se ljudima. Ma u kako velikom poslu bila, prekidal je sve i ispunjavala nam želje – lepinjice, palačinke, šnenokle... A tek posle unucima!

Mi smo uvek bili čisti, uredni, ispeglani. Sve od vune – šalovi, kape, čarape, puloveri koje smo imali – ona je isplela. Divno je štrikala i uz to čitala. Znala je i da šije. Nismo imali šivaću mašinu, ali je odlazila kod svoje sestre – tetka Bebe – da nam sašije što je zamislila. I mojim je ćerkama sašila nekoliko suknjica i isplela mnogo puloverčića. A koliko je stolnjaka naheklala...

Mama je u Oglednoj osnovnoj školi „Đorđe Natošević“ predavala nemački jezik. Svo troje smo, naravno, učili nemački. To je bila nova, ogledna škola gde je, kao eksperiment, 1956. godine, uveden strani jezik u četvrtom razredu. Svaki je roditelj birao koji strani jezik od četiri ponuđena će učiti njegovo dete. Organizacija je bila besprekorna, a jednostavna: za čas stranog jezika svako bi otišao u učionicu za taj jezik. Nisu se odeljenja pregrupisavala, niti je nametan određen jezik.

Kao nastavnica, mama nas nije izdvajala. Sećam se da je jednom Mili dala jedinicu za nenaučenu pesmicu, a prozvala je znajući da nije naučila. Časovi nemačkog su bili pesma u pravom smislu. Bila je muzički obrazovana, svirala je klavir, violinu i harmoniku, a imala je divan glas. Učila nas je nemačkim pesmama za decu. Jednom je na čas ušao direktor Bata Sećujski da pita da li je to čas pevanja ili nemačkog. A bilo je pevanje na nemačkom. Nema maminog đaka koji to ne pamti. Mislim da su

te godine u školi bile jedan od lepših perioda mamine karijere. Kolektiv je bio mlad, složan, vedar. Išli su na izlete, slavili sve što se dalo slaviti. Mama je i inače bila vedra osoba, ali mi se čini da je u školi bila i srećna.

Mama je, naravno, završila germanistiku na Višoj pedagoškoj školi da bi mogla da bude nastavnica. Mi, kao deca, videli smo da stalno čita, ali nas to nije sprečavalo da je prekidamo. Nije se ljutila. Zaista mi ni sada nije jasno kako je stizala i da radi, i da vodi kuću sa troje dece, i da ide na predavanja kada je upisala nemački jezik i književnost na Filozofskom fakultetu. Milošu je satima čitala „Legende i mitovi Stare Grčke.“ I stalno razgovarala sa nama i objašnjavala nam sve. To nam je ponekad smetalo, a sada mi je jasno koliko znanja smo tada upili. Njene beleške sa časova svetske književnosti koristila sam kada sam i sama studirala. A onda, uveče, vedra, kao da i nije radila, uputila bi se sa tatom u pozorište. Ili na igranku pred Jodnom banjom.

Roditelji su nam često išli u pozorište. Tako su upoznali glumački svet, pa su kod nas na večerama bivali mnogi glumci. I sve je mama pripremala. Stan smo delili sa prvacima SNP-a: bračnim parom Tošić. Za njih je mama, za svaku premijeru, pripremala posebne bukete: tetka-Slavki cvetni, a čika-Milanu „cigaretni“: na žice je stavljala cigarete i stvarala veoma neobičan buket. Tetka-Tošićka, kako smo je zvali, je nas troje baš volela, kao i mi nju. Često je dolazila uvijene glave – verovatno smo je budili svojom galamom. Kada bi se mama izvinjavala zbog toga, tetka Tošićka bi nas milovala i smešila se. I donosila kolače.

Mama i tata su i nove godine ponekad dočekivali u pozorištu, ako nije bio doček (a bio je često) u našem stanu za svu rodbinu i prijatelje. Svaka se ta sedeljka završavala pesmom. Mi smo slušali praveći se da spavamo. Mila je jednom pitala mamu da li postoji u Novom Sadu neko ko nije ugošćen kod nas. Veliki prijatelj naše porodice prof. dr Boško Novaković dolazio je skoro svako veče i podučavao Miloša filateliji. A našeg, dečjeg društva je bilo neprestano.

Naravno da smo Mila i ja išle na balet kod tetka-Margite. Mila je imala smisla, kasnije je išla u baletsku školu, a za mene je mama želela da steknem lep hod i pokrete. Pošto smo imali klavir, učile smo i da sviramo. Nastavnica je dolazila kod

nas. Mama dugo nije znala da Mila često odsvira i moj čas, a ja „nestanem“. Samo smo Mila i ja znale kako.

Onda je došla srednja škola. Mila se upisala u „Jovinu gimnaziju“. Sledeće godine, ja hoću u Medicinsku školu. Celog detinjstva sam želela da budem lekar. Tu se mama usprotivila. Ne zabranom – nikada nam ništa nije bilo zabranjeno, valjda smo zato bili povučeni, zabrana je izazov – već objašnjenima o širini obrazovanja i većim mogućnostima izbora studija. Tako sam se i ja, Milinim stopama (a kasnije i Miloš), upisala u gimnaziju „J. J. Zmaj“, a svi troje maturirali smo u Gimnaziji Svetozar Marković.

Kada sam želela u Beograd na Filološki fakultet da studiram svetsku književnost, doneli su roditelji tešku odluku. Ja sam imala jak motiv: ljubav prema čitanju. Razumeli su me, kao što su dozvoljavali da svoje, kao i pročitane stihove i misli zapisujem po zidovima oko svog kreveta. To je, sada znam, bilo razumevanje i tolerancija na najvišem nivou. I ogromna ljubav. Odobrili su mi odlazak, mada uslova za to nije bilo. Izdali su moj krevet da bi meni omogućili studije. Tako je Mila dobila nepoznatu „cimerku“. Hvala joj. Mama nije bila mirna. Brinula je i često dolazila da me obiđe. Najteže je podnela studentski protest 1968. godine.

Moram da ispričam koja mi je pohvala najviše značila. Upisala sam nemački u Novom Sadu iz čiste radoznalosti. Kada sam na trećoj godini držala ispitni čas u Medicinskoj školi, predsednica komisije je bila moja mama. Naravno, jer je na njeno insistiranje uveden predmet metodika nastave stranih jezika. Predavala ga je i bila izvanredan metodičar. Posle mog časa rekla je pred svima da davno nije čula tako dobro održan čas. Onda sam shvatila rečenicu koju je ponekad izgovarala: „Prokleti (ili blagosloveni) geni“.

Možda nam je svima bilo najteže kada je prevodila „Budenbrokove“. Pisaću mašinu nije imala. Koji to mora da je bio napor! Od tog je honorara kupila „Biser“ pisaću mašinu, pa su joj dalji radovi, s te strane, bili lakši. Kasnije je, naravno, prešla na kompjuter.

Umela je da se zadubi u rad i isključi (a kako bi drugačije?!), toliko da je nekada mehanički odgovarala sa „da“, „dobro“, „biće u redu“. Zahvaljujući tome je Miloš dobio vazдушnu pušku. Bio je mali i žarko je želeo da puca. A mama nije volela oružje. Miloš

je uporno ponavljao: „Kupi mi vazdušnu pušku“, sve dok mama nije rekla: „Dobro.“ Kasnije se uopšte nije sećala da se to dogodilo. Miloš je dobio što je želeo.

Na Milinu odluku da ide na radnu akciju izgradnje auto-puta kod Kolašina, mama je reagovala negativno. Posle je pristala. Verovatno se setila da je i sama, kada je trebalo, radila u AFŽ-u. Tako je i Mila, kada je trebalo, otišla na ORA.

Kad je počela da radi na Filozofskom fakultetu, mama je češće putovala i duže odsustvovala: predavanja, kongresi, susreti germanista. Uvek smo dobijali opširna pisma, a i mi smo njoj opisivali sve što se kod kuće događalo. Pisali smo joj da nam manje nedostaje i da je tu. Tada sam postajala svesna da nijedna mama mojih drugarica nije zaposlena i tako može da bude uvek kod kuće. Većina njih nije bila ni školovana. Često sam razmišljala o tome kako je to „stići“ mamu čim maturiraš. Ja sam, a verujem i Mila i Miloš, bila svesna toga da, ma kako dobra bila – ne mogu ni da se približim sposobnostima svoje mame. To mi nije stvorilo kompleks, već ogroman ponos što je moja mama bolja od većine drugih. Mama je na sva putovanja u inostranstvo išla da radi (ako ima nešto što nije mogla da podnese, bila je lenjost). Nikad turistički. Tako ni nas nije slala na zabave: uvek su bili uključeni kurs nemačkog i radne obaveze. Miloš je, tako, na jednom od boravaka u Nemačkoj, bio razvodnik na tribinama na Olimpijskim igrama u Minhenu. Mila i ja smo radile u biblioteci Instituta za odnose sa inostranstvom. Sve troje smo prvi susret sa inostranstvom imali sa 17 godina.

Mami je bilo stalo do obrazovanja mladih, pa je tako i mnogo naših drugova i drugarica boravilo u Nemačkoj zahvaljujući našoj mami. Želela je da se prošire vidici i sakupi znanje. A sa svojih putovanja uvek je donosila poklone – svakome ono što je voleo. Kao što je, kad smo bili mali, vodila i nas na letovanja sa grupom od tridesetak đaka, tako je na neke od ekskurzija za studente vodila Milu ili Miloša.

Kad smo kod putovanja – divni su bili naši porodični odlasci u Kastav. Uvek je, pored ko zna koliko kofera, bila tu i bala – u ćebe zamotane neophodne potrepštine kojih nema u Kastvu. Mama i tata su prebrojavali pakete, ubrajajući i nas troje u taj broj. Po pravilu, nismo bili sami: zvani su i prijatelji ili bi došla tetkina ili ujina porodica. Uveče bi odrasli išli u Opatiju da igraju na terasi hotela „Kvarner“.

Šest kilometara peške dole, šest nazad uzbrdo. Peške. Mama je danima bila srećna. Volela je da igra.

Sa studentima je volela da radi, kao ranije sa učenicima. Bila je pedagog po rođenju. Kao što je u osnovnoj školi vodila čak i filmsku sekciju i snimala filmove sa đacima, tako je pokretala i studente na razne aktivnosti: da postanu davaoci krvi (što smo i ona i svi mi bili), da se upuste u novo tako što im je obezbeđivala višemesečne boravke na univerzitetima u Nemačkoj. Nesebično je pomagala mnogim magistrantima i doktorantima - i onima kojima je bila mentor i onima koji su je samo pitali za pomoć. I u svojim zamislima, u novim poslovima, volela je da ima saradnike. Nije ta saradnja uvek bila ravnopravna. Mi smo videli koliko ona radi, a koliko koautor. Najgore je bilo na izradi *Frazeološkog rečnika* koji je, sem malog broja primera, skoro ceo samo njeno delo. Tada je tata, (koji je mnogo puta slagao hiljade kartica a ja nekoliko puta nosila koautorki u Beograd, i posle izvesnog vremena skoro nedirnute vraćala), rekao mami da prestane da radi sa nekim, jer uglavnom sve uradi sama. Nije vredelo. Radovala se beskrajno kada je uspela da se njena inicijativa o pisanju kontrastivne gramatike srpskohrvatskog i nemačkog jezika prihvati i na kraju ostvari.

Naravno da je bilo i problema, i zavisti, i ljubomore, i „klipova u točkove“. Bolelo je to i umela je da kaže da se ženama uspeh ne prašta. A bila je uspešna na svim poljima: počev od izgleda, vedre prirode, neuništive energije, do kreativnosti, spremnosti da pomogne. A kod kuće muž koji je umro voleći je, a bio joj je i moralna i verbalna i direktna pomoć, kao i nas troje sa završenim školama i porodicama i šestoro unuka. Za unuke je uvek „skakala“ od pisaćeg stola i pripremala sve što požele. Za njih je uvek imala vremena. Moje ćerke pamte putovanja sa njom u Lipice i na Zlatibor. Nove godine su svi unuci provodili kod make (kako su je zvali) i dede. Citiram rečenicu moje drugarice: „Takvi, kao što je bila tetka Pavica, više se ne rađaju.“

Često je ponavljala da ne dozvoljava da joj drugi govore šta da misli. To mi se dopadalo. Ostala je svoja. Zato nije htela da bude član partije, a to joj je zatvorilo mnoga vrata. Navešću i jedan dosta neobičan primer: kada je pisala na srpskom, uvek je to bilo ćirilicom. Latinica je bila za nemački. Kada je počelo da se propoveda da srpski jezik ima jedno pismo – ćirilicu, mama je prešla na latinicu.

Čvrsto je bila uverena da kazne ne služe ničemu (posebno se protivila kažnjavanju radom – rad nije kazna) i da se sve može rešiti i bez njih, jer je svima, a posebno deci, potreban jedino vitamin P. Ko bi to prvi put čuo, obavezno bi rekao da to ne postoji. Mamin odgovor je uvek bio: „Postoji. To je pohvala.“

Mamu su penzionisali, po sili zakona, kada je bila u punoj snazi. Bila je jako nesrećna zbog toga, jer je znala šta sve još može i zna. Nikada je sa fakulteta nisu pozvali da održi neko predavanje. Germanistika u Novom Sadu je time mnogo izgubila. Poslednje predavanje je održala u novembru 2002. na skupu Humboltovih stipendista. Govorila je o germanizmima u vojvođanskom govoru. Žao mi je – nisam je slušala, jer sala nije mogla da primi sve zainteresovane. U oktobru iste godine je poslednji put bila u Kastvu i okupala se u vodi Kvarnerskog zaliva.

Obradovao ju je poziv da kao *Gastprofessorin* predaje na Univerzitetu u Segedinu. Bila je ponovo u onome što je najviše volela. Teško su joj padala putovanja, jer je to bilo vreme kada se putovalo i radi šverca i nije mogla da se pomiri sa tim da je izjednačena sa tim ljudima. Putovala je i pod bombama. Imala je obezbeđen stan u Segedinu, ali nije mogla dugo da ne vidi unuke.

Mama je teško podnela tatinu smrt. Ostala je sama, jer povremeni dolasci dece nisu mogli da nadoknade ono što je izgubila: društvo, oslonac, dogovor. Često smo je zaticali baš tužnu, a to nam nije išlo uz nju.

Skupljala je figurice sova što je i bilo za nju – ličile su: mudre noćne ptice (najviše je pisala noću). Svakoj se radovala, sem poslednjoj: donela sam mami, negde u februaru, divnu staklenu sovicu i rekla: „Srećan ti 80. rođendan. Unapred.“ Bila je neuobičajeno uzdržana, bez znaka radosti. Kao da je osećala da ga neće dočekati. Nije ga dočekala. Sada, kada pogledam unazad, čini mi se da je dva-tri meseca pre smrti bila stalno tužna.

Celog je života bila savesna u svemu, pa tako i prema sopstvenom zdravlju. Sem lekarima, mama je verovala u moć prirode i koristila je razne čajeve za svoje tegobe. I zaista su joj koristili! Proučavala je i akupresuru i primenjivala je i na sebi i na nama. Posle tatine smrti je nastavila da radi, ali kao da joj nije bilo stalo do zdravlja. Nije htela da se pomera iz svog okruženja, pa sam je pitala šta će raditi ako joj

pozli – bila je srčani bolesnik. Odgovor joj je bio čudan: „Vikaću upomoć!“ Tako se i desilo. Hitna pomoć, koju je sama pozvala, stala je ispred susedne zgrade i mama je zaista vikala za pomoć. Bilo je to u ponedjeljak, 10. marta 2003. godine. Ja sam bila sa njom u subotu, 8. marta. Doručkovale smo zajedno. Bila je tužna i prvi put sam čula da kaže da ne može više da radi. Rekla sam joj da, ako je neko radio, ona se baš naradila. Posklanjala je knjige i to mi je bilo čudno, ali ništa nisam shvatila. Jedino sam se dva puta vraćala da se pozdravimo. Rekla je da u utorak pre podne dođem po nju da zajedno kupimo novi televizor. Bilo joj je važno da ga ima, jer je pratila sve događaje na političkoj sceni, sve emotivno doživljavala i brinula kako će biti nama i našoj deci. Stizala je da prati emisije iz kulture i neke serije.

Jedna od njenih sposobnosti bila je i da joj je dovoljno desetak minuta da sedne za pisaći sto i ispiše ono što joj je bilo u mislima – lingvistika. I nas je često pitala, posebno tatu koji je izuzetno osećao srpski jezik, čitajući nam napisano, da li je to ono što mi osećamo kao ispravno. Meni je uspela da usadi veliku ljubav prema jeziku i, mada ovo nije tekst o meni, moram reći da sam pogrešila što nisam radila sa njom na lingvističkim temama.

Nikada se nije žalila. Ni na posao (volela ga je), ni na umor (bilo joj je dovoljno da desetak minuta zažmuri, pa nastavi rad), ni na bolest. Neverovatno je koliko je snage i dobrote bilo u njoj. I koliko ideja i mudrosti, koliko ljubavi i vedrine. I ni tračka zavisti.

Hvala mami što nas je naučila da se za sve u životu treba potruditi, biti zadovoljan, ne žaliti se. I ne zavideti nikome.

Mnogo je radila i uradila, a nama je bilo najvažnije što je bila naša mama.

Bila je sreća, čast i radost biti njeno dete. Ali i odgovornost. Bila nam je oslonac.

Filigranske građe, živih pokreta, vedra, bistrog uma i prepuna novih ideja i snage da ih ostvari. Sve je to moja mama. Ali meni najviše nedostaje njena mala, meka, topla, lekovita ruka.

7. II. 1968.

Дуам мој сине, како је света ра иш
ресетикат твој рођен-дан, ра нам дурец 10м
дучо, дучо вераф и здрав, да оситатец довоу и уан-
коат и да до сват нунолешитва науриц таубаати-
ју ситвар у штвоу: - да науриц да радниц! - Јан
да радниц са лаудавоу и волат, да радниц зашто
што рабес и што шеалиц, а не што мидриц! Онда
кара то бурриц науриц, науриц си ВСЕДУ штвоу!
Науриц си како се може бити заровока и кар
тије све отико, како бисмо то шеалиц, науриц си
онда да у штвоу и нема дучо салиса до оситва-
релса шева и то радни, кроз активност која је -
дико може да уерети парити колеса здравит
и младит. - Ти си млад и можда и не свва-
тац довокоо све ово што говорим, али ако и
не схваитац, зајатици - меморију, имац доду -
а једном кеу се себиком маличких реди ихва-
тици их, и реди - па тије та мама и била
тако муда, знала је шта говори и шта реди.
Посади ме и пошруди се да сада после овог
ти ако лејот одија пактец записи са оздано-
ним радом. Одреди себи 2 сати дневно за
озданоц рад, не више, и видетиц како те др-
једном ситвари саме то себи да вреку. Све
те одједном бити како и јасно и једно -

смавно, веруј ми. Брџа само остаети ујутро
и не као други. Тамејат си, здрав си и добар
си, паф заф њи више брџа ра ди у новосту имао
успеха! А успех је резултат раја, знае ли што?
Све друго су само предислови, које њи у изабаву
мама - искористи их и дате све у реду.

Сво, мислио решеничке нејала брџи-
ра, то штоме, је ли?! - Није, дете моје, што
су мамине жеље за штој дан, који је и мој,
у нештој мери, колико и штој. И мисама
штога дана/и како што радит) пуно та жеље,
и мајчице ти неколико пута, ујутро, кара
њи сви резултати и свој, жељу: дучи и остата -
ни добар, поштаји радан рабек, којим те се
и тата и мама и штоје сесоре поносима.

Ивидио, скар мој, пошти (шара је
овде мисли) у штоје здравље штога рака
папу вика - добро? -

Кали те пуно штоја мама

Pismo sinu za rođendan

*„Zar mogu nešto
da smislim u času tom,
o čemu sad
da pišem iz prikrajka? ...
Preda mnom, tu,
na stolu tužnom mom,
leži pismo
što mi ga posla majka.
Ona mi piše:“

„07.02.1968. god.

Dragi moj sine,

Hoću pre svega da ti čestitam tvoj rođendan, da nam budeš još dugo, dugo vedar i zdrav, da ostaneš dobar i umiljat i da do svog punoletstva naučiš najvažniju stvar u životu: – da naučiš da radiš! Ali da radiš sa ljubavlju i voljom, da radiš zato što hoćeš i što želiš, a ne što moraš! Onda kada to budeš naučio, naučio si abecedu života! Naučio si kako se može biti zadovoljan i kad nije sve onako kako bismo to želeli, naučio si onda da u životu i nema drugog smisla do ostvarenja želja i to radom, kroz aktivnost koja jedino može da usreći i održi čoveka zdravim i mladim. Ti si mlad i možda i ne shvataš dovoljno sve ovo što govorim, ali ako i ne shvataš, zapamti – memoriju imaš dobru – a jednom ćeš se setiti maminih reči i shvatiti ih i reći – pa nije ta mama ni bila tako luda, znala je šta govori i šta radi. Poslušaj

me i potrudi se da sada posle ovog tako lepog odmora počneš zaista sa ozbiljnim radom. Odredi sebi 2 sata dnevno za ozbiljan rad, ne više, i videćeš kako će odjednom stvari same po sebi da krenu. Sve će odjednom biti lako i jasno i jednostavno, veruj mi. Treba samo ostati uporan i ne klonuti. Pametan si, zdrav si i dobar si, pa zar ti više treba da bi u životu imao uspeha! A uspeh je rezultat rada, znaš li to? Sve drugo su samo preduslovi, koje ti u izobilju imaš – iskoristi ih i biće sve u redu.

Eto, mesto čestitke ispala pridika, po tvome, je li?! – Nije, dete moje, to su mamine želje za tvoj dan, koji je i moj, u istoj meri, koliko i tvoj. I misliću toga dana (i inače to radim) puno na tebe, i šapnuti ti nekoliko puta, ujutro, kada ti svi budu čestitali i svoju želju: budi i ostani dobar, postani radan čovek, kojim će se i tata i mama i tvoje sestre ponositi.

Živeo, sine moj, popiću (mada je ovde skupo) u tvoje zdravlje toga dana čašu vina. Dobro?

Voli te puno tvoja mama“

Ovo je pismo moje majke Pavice meni, a ne pismo majke Sergeju Jesenjinu, čije sam stihove naveo na početku.

Pismo je čestitka meni za moj 17. rođendan. Napisano je 07.02.1968. godine, a odakle ne znam. Najverovatnije iz Nemačke, iz Manhajma, jer mama je tada tamo najčešće putovala. Mama u pismu nije napisala gde je, mi smo tada to svakako znali, a koverta se tokom vremena izgubila, nisam je sačuvao.

Kada sam odlučio da i ja nešto dodam ovoj monografiji o mojoj majci Pavici Mrazović, setio sam se ovog pisma, koje čuvam evo već pune 54 godine!

Mislim da ono samo, bolje nego što bi iko drugi napisao, pokazuje njen način razmišljanja i njenu filozofiju života: RAD je svetinja!

A ona je umela i mogla da radi više i bolje od mnogih, a da se to na njoj ne primećuje. To mi je tada, u detinjstvu i mladosti, bilo normalno i obično – moja

lepa, vedra i uvek nasmejana mama! Tek kasnije sam shvatio koliko je neverovatne energije i volje bilo potrebno da bi se postiglo sve što je ona uradila.

Verujem da sam ispunio maminu želju – naučio sam da radim!

Miloš Mrazović, sin

Pavica o Pavici

Jedna od najljepših uspomena iz detinjstva mi je proslava Nove godine kod make i dede. Ta toplina, obilje... Razvučen sto u dnevnoj sobi da stane cela familija i razne đakonije na njemu. London štangle se u prolazu grickaju, dele se pokloni. A onda roditelji odlaze, a mi, deca ostajemo da spavamo. Ujutru nam maka u krevet donosi toplu čokoladu i pomorandže. I sve miriše na spokoj i bezbrižnost.

Volela bih da mogu to ponovo da osetim, makar na trenutak...

Unuka Pavica

Sećanje na prof. dr Pavicu Mrazović

Naviru uspomene, sećanja na neke drage ljude. Pitali su me ko je ostavio veliki utisak na moju profesorsku karijeru. Jedna divna, jedina profesorka, Pavica Mrazović. Uvek raspoložena, nasmejana, ulazila je u amfiteatar kao da je osvetljena reflektorima... Crveni ruž, ogrlica, narukvica, lepršava haljina, tašna... i nemački jezik. Težak nemački uz „ramenbau“ koji je ona sa lakoćom objašnjavala.

Uvek lepa reč, osmeh, strpljenje, zanimljiva i jasna predavanja. Zavoleli smo nemački jezik. Bila je, pre svega, profesor. Strog, ali pravičan i mama moje drage drugarice. Divna „tetka Pavica“ koja mi je napisala recept za tortu koji i danas čuvam. Taj rukopis me seća na nju i „vidim“ te dane obasjane njenim osmehom...

Evgenija Đurendić

Pavica Mrazović – svedok mog života

Kuća Mrazovićevih bila je u romantičnoj ulici, u centru Novog Sada, senci visokog drveća, kada u gradu nije bilo automobila, kada je bicikl bio najlepše prevozno sredstvo, a loptom se igralo sredinom ulice. Bilo je to davno. Prošlo je sigurno šezdeset godina otkako sam ušla u taj svet, koji mi se sada čini kao neko mitsko mesto iz literature, neki naš Makondo, ako je dozvoljena takva asocijacija. Ivana, srednja u toj porodici, išla je sa mnom prvo u zabavište, pa dalje, sve do velike mature. I potom, bez prekida, do ovih starih godina. Nije uobičajeno, ali živeli smo u vremenima kada je detinjstvo trajalo dugo, škola bila mesto za učenje i odrastanje, pa i igru, kada je leto bilo vreme za more, sa decom i sa roditeljima, a novosadski Štrand pozornica za gradnju utvrđenja od peska specijalnom metodom kapanja, pokušaja zvanih picigen i skakanja sa drvenih balvana.

U tom detinjstvu, sve lepšem što je dalje, upoznala sam Pavicu Mrazović, tetka Pavicu. Bili smo u osnovnoj školi, dolazila sam u tu kuću u kojoj je vladala neobična atmosfera. Tu su, gotovo uvek, bile dve bake, Evica i Jela. Prije. Čika Bata Mrazović je terao sve nas u red, spremao pecaljke, brinuo za to šta će bake skuhati, a tetka Pavica je ili bila u školi gde je predavala nemački, ili je davala privatne časove nemačkog, ili je učila. Završavala fakultet. Ili je razgovarala sa nama o svemu. Ravnopravno. O knjigama i pozorištu. U toj otvorenoj kući, vazda otključanoj, bilo je glumaca i sveta iz umetničkih krugova Karlavarisa i Soldatovića, koji su bili rod.

Odrastanje u takvom ambijentu u kome sam se našla družeći se sa Ivanom, jedna je od srećnih okolnosti koje mi je sudbina priredila.

Išli smo u poznatu novosadsku oglednu školu „Đorđe Natošević“. Tako se desilo da smo u četvrtom razredu birali strani jezik koji ćemo učiti. Učila sam nemački, a predavala nam je tetka Pavica. Taj nemački, ne tako popularan kao engleski, a ni tako otmen kao francuski, učili smo kroz pesmice i recitacije. I tih prvih nekoliko stotina reči, zapamtila sam za ceo život. „Ich bin Peter, du bist Paul, ich bin fleißig, du bist faul...“ I tako dalje.

Zanimljiv deo života bio je kada je počela tetka Pavicina univerzitetska karijera na Katedri za nemački jezik i književnost novosadskog Filozofskog fakulteta. Sećam se fantastičnog rada na frazeologiji srpskohrvatskog i nemačkog jezika. U oba pravca. Kuća prepuna kutija i cedulja. Tetka Pavica je danima, mesecima, godinama čini mi se, radila na ovom kapitalnom delu. I danas ne znam koliko frazeologija srpskog i nekog drugog jezika postoji. Mislim da ima engleska verzija. I ne znam koliko ovu nemačku sada koriste naučnici i prevodioci. Možda sam samo malo ostareli skeptik, ali razmišljam o ovim virtualnim vremenima, i sa tugom posmatram civilizaciju koju sve manje razumem.

Prolazile su godine. Pamtim izvanredni prevod „Budenbrokovih“, pa i sve zamke i teškoće oko prevođenja Tomasa Mana, o kojima smo pričali sa tetka Pavicom.

I nešto vrlo lično. Tetka Pavica mi je pomogla da provedem jednu čarobnu zimu u Gete-Institutu u Bavarskoj. Tamo sam otišla na njenu preporuku, do danas pamtim koliko je u Institutu bila cenjena. Meni je tamo rastao ugled zbog toga što me je baš ona predložila.

Kuća Mrazovića za mene je uvek bila otvorena. I kad mnoge druge nisu, iz raznih razloga. Bili smo i ostali prijatelji, slavili rođendane, venčanja, krštenja i pratili na poslednja putovanja. Kada smo ispraćali tetka Pavicu, ubijen je Đinđić. Gotovo u istom času. Ima li veće simbolike?

Vera Šoti

Makica

„Bože dete, nisi u klosteru!“ Ovako je jednog jesenjeg dana devedeset i neke, nakon poslednje gomile unetih nemam-ja-puno-stvari počelo moje druženje sa Makicom.

Loše stvari u životu ostave svoj duboki pečat i pamtimo svaki dan, sat i sekund njihovog dešavanja. Zato moja sećanja na Makicu nemaju ni dan, ni sat, ni sekund... Sećam je se kako u sunčana jutra prebira po muškatlama na terasi, zalivajući ih i sklajnajući uveli list ili cvet. Sećam se naših pauza za kafu, dugih taman koliko treba, da bi se svaka vratila svojim „šmir“ papirima: ona prevodjenju nekog teksta, a ja borbi sa nekom Maksilom ili Bolestima zuba... Zahvalna sam makici što mi je ukazala na knjigu Marije Treben, koja me je do kraja života okrenula prirodnim lekovima...

Nikada neću zaboraviti kucanje na vratima sobe, ako joj treba „stručna“ pomoć budućeg čitaoca prevoda... Uvek ću se sećati njene životne priče koja mi je zvučala kao priča nečija dva života... Njenih očiju punih radoznalosti kao da joj je dvadeset i neka...

Makica, ta građom sitna, ali duhom, životnim iskustvom i znanjem velika žena, naučila me je kako biti svetski poznat i priznat, stajati sa obe noge čvrsto na zemlji i biti ČOVEK.

Mirjana Živanov

Kuća u Kastvu

**Sa roditeljima
1923.g.**

**Roditelji Eva i Ivan
Karlavaris**

U Perlezu 1929.g.
Baletska grupa 1935.g.
Sa drugaricama 1933.g.

1939.godine 2. razred Učiteljske škole u Novom Sadu

Radni kolektiv OŠ Žarko Zrenjanin

40 godina mature Učiteljske škole

Radni kolektiv OOŠ Đorđe Natošević

Učiteljica u OŠ Žarko Zrenjanin u Novom Sadu

Na nastavi u OOŠ Đorđe Natošević

Foto sekcija u OŠ Đorđe Natošević

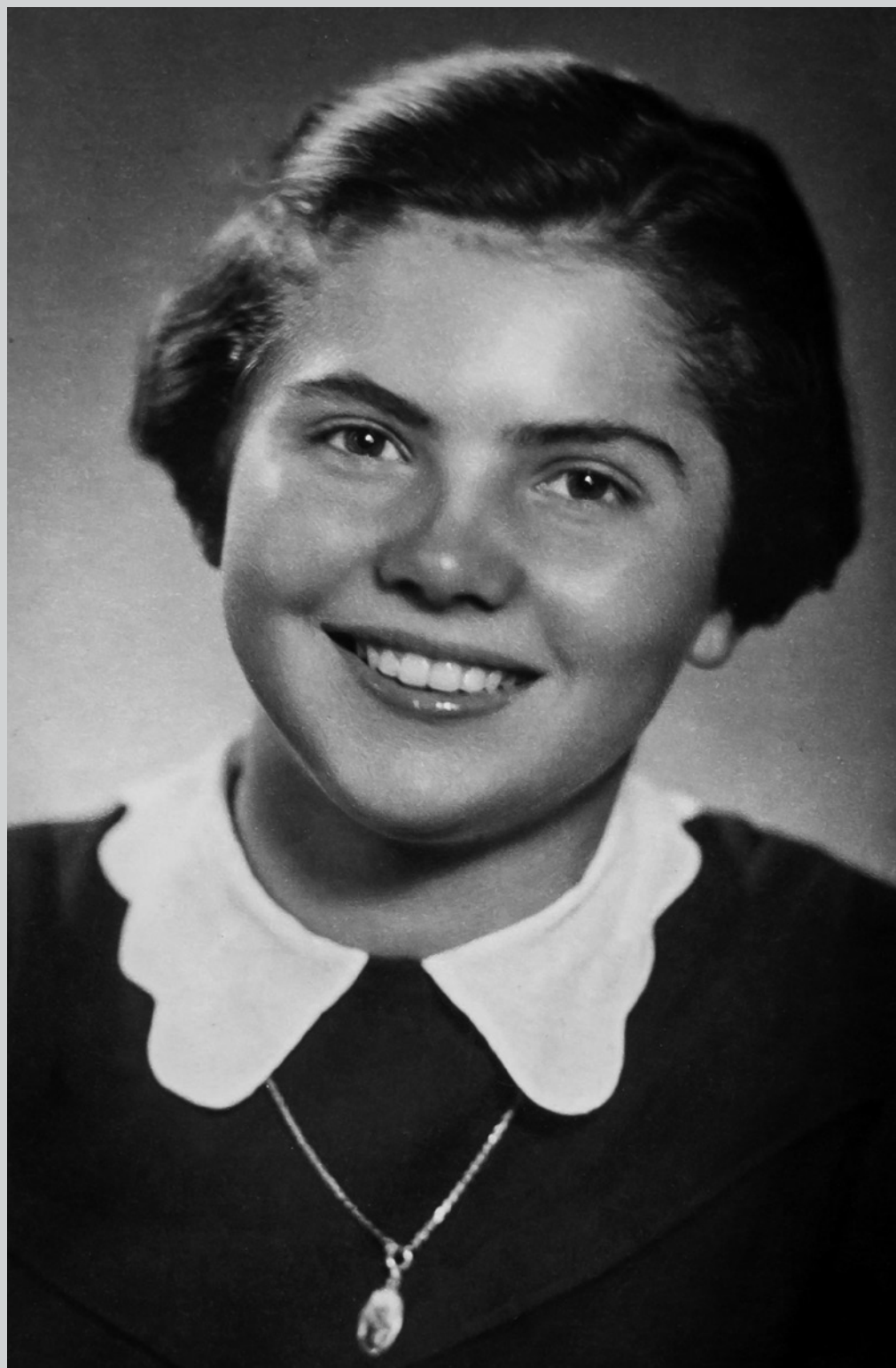

16. Deca: Milana, Ivana i Miloš Mrazović 1953.g.

15. Pavica i Milan Mrazović 1944.g.

Pavica Mrazović, 1938.g.

Pavica Mrazović, 1992.g.

40 godina male mature u OOŠ Đorđe Natošević

Venčanje najstarije unuke

Sa unucima

Na letovanju sa suprugom

Druga konferencija "Živi jezici" u Novom Sadu 1990.g.

ΦΑΚΥΛΤΕΤ

Dodela medalje Geteovog instituta 2002.g.

Dodela Geteove medalje u Minhenu 1987.g.

DAS GOETHE-INSTITUT

ZUR PFLEGE DER DEUTSCHEN SPRACHE IM AUSLAND UND ZUR FÖRDERUNG
DER INTERNATIONALEN KULTURELLEN ZUSAMMENARBEIT E.V.

VERLEIHT

Frau Prof. Dr. Pavica Mrazović

IN

Novi Sad

DIE

GOETHE-MEDAILLE

FÜR HERVORRAGENDE VERDIENSTE
UM DIE DEUTSCHE SPRACHE IM AUSLAND UND
DIE FÖRDERUNG DER INTERNATIONALEN
KULTURBEZIEHUNGEN

MÜNCHEN, DEN *22. März 1987*

DER PRÄSIDENT

Reaus von Bismarck.

Veliki krst za zasluge SR Nemačke 1992.g.

VERLEIHUNGSURKUNDE

IN ANERKENNUNG
DER UM DIE BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND ERWORBENEN
BESONDEREN VERDIENSTE
VERLEIHE ICH

FRAU PROFESSOR DR. PAVICA MRAZOVIC

DAS GROSSE VERDIENSTKREUZ

DES VERDIENSTORDENS DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND

BONN, DEN 13.FEBRUAR 1992

DER BUNDESPRÄSIDENT

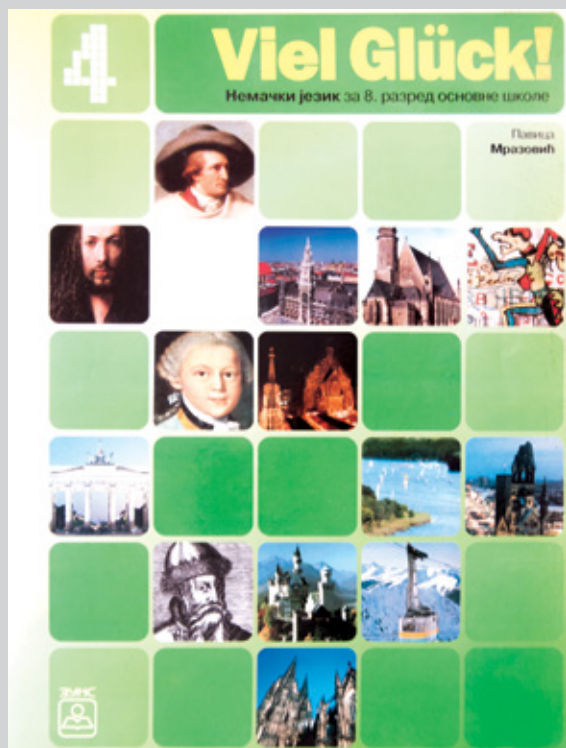
W. J. Lübke

Medalje

Удџбеници за немачки језик

Ulica Pavice Mrazović u Novom Sadu

Pavica Mrazović kao akter jugoslovenske i evropske germanistike

Đorđe Tomić

Naučni rad Pavice Mrazović iznedrio je značajne rezultate – od teorijski zanimljivih priloga do praktičnih dela – udžbenika za nastavu nemačkog jezika. Za svoj istraživački i pedagoški rad dobila je niz prestižnih međunarodnih priznanja. Pa ipak, koji je naučni doprinos Pavice Mrazović? Koji je značaj njenog životnog dela za razvoj (post-) jugoslovenske, ali i evropske germanistike? Na koji način je Pavica Mrazović kao akter naučnog sveta germanistike uticala na njen dalji razvoj? Koji projekti su u decenijama njenog rada ostavili poseban trag i inspirisali dalja ili potpuno nova istraživanja?

Mnoga od ovih pitanja predstavljaju zanimljiva istraživačka pitanja za one radove koji bi se bavili – ili će se jednog dana možda i baviti – istorijom nauke, a posebno germanistike. Nažalost, ovih radova (još) nema. Niti je cilj ovog dela knjige da na ta pitanja odgovori niti bi to datom okviru bilo moguće. Nakon biografskih zapisa namera ovog dela jeste da bar delimično pruži uvid u svet germanistike, u kome se Pavica Mrazović kretala od svog dolaska na Filozofski fakultet u Novom Sadu. Njen rad u nauci obuhvatao pored istraživanja i niz svakodnevnih obaveza: Pavica Mrazović bila je u različitim periodima odgovorna za Katedru ili kao prodekan za nastavu na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu, a kao inicijator i koordinator različitih projekata i za niz administrativnih poslova – od organizacije skupova, prikupljanja sredstava do pisanja izveštaja. Sve ove aktivnosti odvijale su se

u saradnji sa mnogim kolegama, saradnicima, učesnicima konferencija i ostala su u njihovom sećanju. Kako su Pavicu Mrazović doživljavali neki od njenih dugogodišnjih saputnika na putu kroz svet nauke prikazaćemo u ovoj celini.

Prvi prilog posvećen je jednom od njenih najznačajnijih dela. U svom članku Olga Stojanović-Frešet tematizuje Kontrastivnu gramatiku nemačkog i srpskohrvatskog jezika i osvrće se kako na samo delo tako i na saradnju nemačkih i jugoslovenskih germanista čije okupljanje na ovom kapitalnom projektu saradnje zahvaljujemo pre svega Pavici Mrazović i Ulrihu Engelu. Prof. dr Maria Dobrenov-Major u drugom članku ovog dela iz ugla profesorke u penziji sažima svoja sećanja na period studiranja, izradu doktorske disertacije i prvih radnih iskustava u nastavi na Katedri za germanistiku Filozofskog fakulteta u Novom Sadu kroz prizmu odnosa sa Pavicom Mrazović. Pritom se osvrće ne samo na naučna dostignuća Pavice Mrazović, već i na njene ljudske kvalitete koji ostaju kao trajna inspiracija. Nekrolog Ulriha Engela – ujedno i njegove poslednje reči posvećene Pavici Mrazović¹ – na izuzetan način prikazuje Pavicu Mrazović iz perspektive njihove dugogodišnje profesionalne saradnje, ali i prijateljstva, opisujući ne samo njen naučni značaj, već i Pavicu Mrazović kao energičnu i poletnu naučnicu. Kao prilog jednog od poslednjih kolega sa novosadske Katedre za germanistiku iz iste generacije prenosimo i tekst Tomislava Bekića povodom smrti Pavice Mrazović u kome iz svog ugla, ali i ugla novosadske germanistike, rezimira njen naučni rad.

Sigurno je da ovi pojedinačni prilozi ni izbliza ne mogu u pravoj meri opisati naučni doprinos Pavice Mrazović. Kao pojedinačni glasovi i delovi jednog šireg mozaika mogu pomoći da bar delimično ilustrujemo intelektualni prostor u kom se Pavica Mrazović kretala i u koji se svojim naučnim radom trajno upisala. U kojoj meri će neko dalje istraživanje razvoja (post-) jugoslovenske germanistike uključiti i pitanja naučnog doprinosa Pavice Mrazović ostaje da se vidi – nadamo se da će objavljeni prilozi predstavljati inspiraciju i u tom smislu.

1 Ulrih Engel preminuo je u maju 2020. godine, pre početka rada na ovoj knjizi.

Nemačko-srpskohrvatska kontrastivna gramatika Ulriha Engela i Pavice Mrazović¹

Olga Stojanović-Frešet

Preteče nemačko-srpskih / srpskohrvatskih kontrastivnih istraživanja

Istorija uporednog proučavanja nemačkog i južnoslovenskih štokavskih jezika počinje u doba izlaženja prvih gramatika na nemačkom jeziku i mogla bi se pratiti sve do kasnog XVIII veka, kada je u Zagrebu 1767. godine izdata *Nova slavonska i nimačka gramatika* Matije Antuna Relkovića. Proučavanje srpskog i hrvatskog jezika postajalo je tokom XIX veka u zemljama nemačkog govornog područja sve intenzivnije, čemu je svakako doprinelo jačanje kulturnih odnosa dva naroda i pozitivna recepcija srpskog narodnog pesništva. Tako su sve do XX veka u situaciji mnogostrukih političkih veza nemačkih i južnoslovenskih zemalja, sve jače kulturne

1 Rad je napisan za zbornik *Srbi i Nemci u XX veku – u senci zvanične politike* urednice Gabrijele Šubert (Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2016, str. 265–277), a ovde se objavljuje u neizmenjenom obliku. Up. Stojanović-Frešet, Olga (2016): Nemačko-srpskohrvatska kontrastivna gramatika Ulriha Engela i Pavice Mrazović. U: Gabrijele Šubert (ur.): *Srbi i Nemci u XX veku. U senci zvanične politike*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, str. 265–277.

razmene i jačanja slavistike kao filologije nastajali i brojni nemački lingvistički prilozi o srpskom jeziku, uglavnom rečnici i gramatike. Takve publikacije se nisu eksplicitno bavile upoređivanjem jezika, a pisane su sa primarno didaktičkim ciljem. Ako su jezici i bivali poređeni, dešavalo se to u službi didaktičkih ciljeva, pri čemu neka šira teorijska osnova u kontrastiranju nije bila ni korišćena a ni koncipirana. Takva su, na primer, standardna dela kao što je Leskinova *Gramatika srpskohrvatskog jezika* (1914), Rešetarova *Elementarna gramatika hrvatskog (srpskog) jezika* (1916) ili Hamova *Kratka gramatika srpskohrvatskog književnog jezika za strance* (1967). Sva ona se oslanjaju, kao i većina pojedinačnih studija tog vremena, u opisivanju i kontrastiranju jezika na tradicionalni gramatički model, koji je u to vreme bio dominantan u školskoj i univerzitetskoj nastavi jezika i u lingvističkoj nauci.

Diferencijacija lingvističkih pravaca tokom XX veka dovela je do utemeljivanja uporedne analize jezika kao samostalne, teorijski zasnovane discipline internacionalne lingvistike, i ona je do danas ostala jedna od najvažnijih srodnih pravaca didaktike stranog jezika. Osnove za razvoj kontrastivnih istraživanja date su 50-tih godina u radovima američkih lingvista Čarlsa Frajsa (Fries) i Roberta Lada (Lado 1967), koji su se zapravo bavili problemima pri učenju stranih jezika. Njihova teorijska postavka, poznata i kao kontrastivna hipoteza, polazi od shvatanja da tipološke sličnosti i razlike između maternjeg i stranog jezika u značajnoj meri određuju i sam proces usvajanja stranog jezika, tako što dovode do pozitivnog transfera (u slučaju strukturnih sličnosti jezičkih fenomena) odnosno negativnih interferencija (u slučaju razlika). Kontrastivna analiza treba da osvetli ove procese i ponudi odgovarajuće metodičke obrasce za nastavu stranog jezika. Iako ovaj cilj nikada nije u potpunosti ostvaren, a kontrastivna lingvistika se povremeno razvijala i izvan oblasti jezičke didaktike, veza sa metodikom nastave predstavlja do danas jednu od njenih centralnih konstanti.

Podsticaji iz SAD naišli su u Nemačkoj na plodno tlo na Institutu za nemački jezik (Institut für deutsche Sprache) u Manhajmu, na kojem su u narednim decenijama razvijene teorijske osnove kontrastivnog istraživanja nemačkog jezika, i gde su u kooperaciji sa lingvističkim institutima mnogih zemalja inicirani i najveći

kontrastivni naučni projekti, a među njima i projekat izrade nemačko-srpskohrvatske kontrastivne gramatike. Uporedna analiza se na Institutu oslanjala na model dependencijalne gramatičke teorije (Dependenz-Verb-Grammatik; ranije prevedeno i kao 'gramatika zavisnosti', up. Mrazović 1983: 119), koja je u tom obliku nastala upravo na Institutu a od 70-tih godina se proširila i na nemačkim univerzitetima. U vreme tih istraživanja započeti su na Institutu i leksikografski projekti, od kojih je prvi bio izrada *Malog valentnog leksikona nemačkih glagola* Ulriha Engela i Helmuta Šumahera (Engel; Schumacher 1976). Na taj način je Institut za nemački jezik postao jedna od vodećih naučnih institucija u Nemačkoj za sistematsku komparativnu analizu nemačkog i drugih jezika na principima dependencijalne gramatike.

Uključivanje srpskohrvatskog jezika u uporedna istraživanja pada u vreme plodnih 70-tih godina i posledica je studijskog boravka Pavice Mrazović u Manhajmu, u to vreme stručnog saradnika Odseka za germanistiku Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, koja je ideju o sistematskom upoređivanju nemačkog i srpskohrvatskog jezika izložila Ulrihu Engelu, direktoru Instituta (Engel 2003: 34). Predlog je bio odmah prihvaćen i predstavlja početak dugogodišnje saradnje između manhajmskog Instituta i jugoslovenske odn. srpske germanistike, pri kojoj je srpski jezik prvi put detaljno opisan po teoriji dependencijalne gramatike i tipološki upoređen sa nemačkim, a koja je rezultirala i nastankom brojnih pojedinačnih studija i disertacija. Po svom opsegu i svojim dometima ta saradnja predstavlja izuzetan primer kulturnih veza dvaju naroda i biće u nastavku pobliže opisana.

Nastanak KG²

Projekat izrade Nemačko-srpskohrvatske kontrastivne gramatike (u daljem tekstu: KG) bio je planiran kao zajednički istraživački poduhvat Instituta za nemački jezik

2 Želela bih da se srdačno zahvalim prof. dr Smilji S. Srdić sa Univerziteta u Beogradu za pomoć u istraživanju o Kontrastivnoj gramatici.

u Manhajmu (IDS) i nekoliko univerzitetskih instituta u Jugoslaviji. On je trebalo da bude realizovan "u formi prave bilateralne saradnje sa proporcionalnim radnim zaduženjima za obe strane" (Engel 1979: 58), iako je u njemu, zbog prirode posla, učestvovalo više jugoslovenskih nego nemačkih naučnika. Ova činjenica posledica je rano usvojenog radnog načela istraživačke grupe po kome se opis jezika i njihovo poređenje može uspešno izvesti samo uz primenu jedinstvene teorijske osnove odn. istog gramatičkog modela. Učesnici su se opredelili za dependencijalnu gramatiku, koja je koncipirana upravo na Institutu za nemački jezik i "koja je tada predstavljala jednu od retkih mogućnosti za sveobuhvatnu i konzistentnu jezičku analizu na modernim teorijskim osnovama" (Engel; Žiletić 2001: 404). I dok je za nemački jezik već od kraja 70-tih godina takav sistematski prikaz na bazi dependencijalne teorije bio urađen (*Syntax der deutschen Gegenwartssprache* Ulriha Engela, 1977), ona je u Jugoslaviji bila gotovo nepoznata. Tamošnji saradnici na projektu su zato prvo morali da je temeljno upoznaju da bi mogli napisati dependencijalnu gramatiku srpskohrvatskog jezika, koja bi na kraju služila za kontrastiranje sa nemačkim. Uvođenje u nov gramatički model odvijalo se od 1972. godine na radnim sastancima u Jugoslaviji kao i tokom studijskih boravaka istraživača u Manhajmu, a uz podršku Kulturno-informacionog centra SRN u Beogradu i Univerziteta u Novom Sadu.

Sporazum o izradi Nemačko-srpskohrvatske kontrastivne gramatike sklopljen je 1978. g. između Instituta za nemački jezika iz Manhajma i Univerziteta u Novom Sadu koji je nastupio u ime univerziteta u Beogradu, Sarajevu i Zagrebu, i predviđao je trajanje projekta od 4 godine. Na njegovom čelu nalazio se petočlani odbor sa zadatkom koordinisanja istraživačkog tima. Sa nemačke strane u njemu su učestvovali saradnici Instituta, pre svega njegov direktor Ulrih Engel, kao i Gerhard Jakob, koji se tokom četiri godine brinuo o sastavljanju i obradi korpusnih jedinica, bibliografiranju i o boravcima gostujućih istraživača u Manhajmu. Sa jugoslovenske strane u projektu je učestvovalo preko 20 germanista i slavista sa šest univerziteta, među kojima je bilo i mnogo mladih naučnika koji su izradi gramatike doprineli svojim disertacijama i pojedinačnim studijama. Autori gramatike, prof dr Jovan Đukanović (Univerzitet u Beogradu), prof dr Ulrih Engel (IDS), prof dr

Pavica Mrazović (Univerzitet u Novom Sadu), prof dr Hana Popadić (Univerzitet u Sarajevu) i prof dr Zoran Žiletić (Univerzitet u Beogradu) su pored pisanja najvećeg dela manuskripta imali i zadatak da prate rad mladih saradnika.³

Univerzitet u Zagrebu prvobitno je u ugovoru iz 1978. g. naveden kao institucija uključena u saradnju ali ju je 1985. i zvanično napustio. Na tom univerzitetu je još od 60-tih godina sprovedeno drugo lingvističko istraživanje više jezika, poznato pod imenom "Zagrebački petojezični kontrastivni projekat" (Zagreb Five Language Contrastive Project). On je obuhvatao uporednu analizu šest jezika, a među njima i nemačkog, ali ne na osnovama dependencijalne gramatike. Vođa projekta, prof dr Rudolf Filipović, ostao je ipak u kontaktu sa istraživanjem Engela i Mrazović i autor je predgovora za KG.⁴

Od 1978. g. rad na gramatici odvijao se uz finansijsku podršku fondacije Volkswagenwerk kao i Instituta za nemački jezik i Univerziteta u Novom Sadu. Već 1983. godine u Novom Sadu bila je predstavljena preliminarna verzija Gramatike. Ona je, posle obimne redakcije, iz štampe izašla 1986. godine u dva toma, istovremeno u ediciji „Sagners slavistische Sammlung“ izdavačke kuće Otto Sagner u Minhenu i kao 7. knjiga edicije "Jezičke studije. Radovi Instituta za strane jezike i književnosti" Filozofskog fakulteta u Novom Sadu. Ovo delo od preko 1500 strana objavljeno je pod autorskim uredništvom Ulriha Engela i Pavice Mrazović, i predstavlja uspešan završetak dugogodišnje saradnje Instituta za nemački jezika i jugoslovenskih germanista.

3 Kompletna lista učesnika u projektu navedena je u predgovoru Gramatike (Engel; Mrazović 1986: 18–19).

4 Dalji podaci o Zagrebačkom projektu i njegovoj vezi sa KG u: Engel; Žiletić 2001: 404–405. O koncepciji kontrastivnog istraživanja Zagrebačkog projekta up. Filipović 1988.

Koncepcija Gramatike

Opisni jezik Gramatike je nemački, a "srpskohrvatska verzija, eventualno skraćena" (Engel; Žiletić 2001: 405) bila je predviđena, ali ne i ostvarena. Svi primeri leksema i tekstova navedeni su uz svoje prevodne ekvivalente na drugom jeziku, pri čemu je materijal srpskohrvatskog dela u potpunosti urađen na osnovi srpskog jezika ekavskog narečja. Gramatika je i pored toga trebala da važi za celokupni štokavski jezički prostor (Engel; Mrazović 1986: 17) pa je zato, gde je to bilo moguće, ukazivano na odgovarajuće oblike u hrvatskom jeziku.⁵

Koncepcija gramatike proizilazi sa jedne strane iz ideje uporedne analize nemačkog i srpskog jezika, a sa druge iz težnje autora da sastave "naučnu gramatiku sa didaktičkim ciljem" (Engel 1979: 59). Da bi se obavila komparativna analiza, tekst je koncipiran u tzv. trokoraku: gramatičke kategorije su prvo opisane za svaki jezik zasebno da bi se potom u trećem delu prezentirale komparativno, na dvostubačno štampanim stranicama. Ova metoda dovela je neminovno do čestih ponavljanja i tako do nepotrebno velikog obima gramatike, što su i sami autori primetili i što su težili da izbegnu u novijim kontrastivnim publikacijama.

Zbog didaktičke usmerenosti u KG ima vrlo malo argumentativnih pasaža i teorijskih objašnjenja, koja su u sažetom obliku data samo u poglavlju sa uvodom u osnovne pojmove dependencijalne gramatike. Na ovaj način nastala je "rezultativna gramatika u užem smislu" (Engel; Mrazović 1986: 15), koja je čitaocu nudila što je moguće pregledniji prikaz gramatičkih struktura i koja je trebalo da bude osnova za sastavljanje nastavog materijala.⁶ Kako to formuliše sam Engel, kontrastivne gramatike nemaju za cilj opisivanje pojedinačnih gramatičkih kategorija nego "opis komunikativne sposobnosti" jezika (Engel 1980: 40), odnosno, bave se konkretnim problemima i potrebama sa kojima se suočava učenik stranog jezika. Ovakva

5 U nastavku će zato za ovaj konkretni slučaj – monografiju Kontrastivna gramatika – termin 'srpskohrvatski' biti korišćen u istom značenju kao i 'srpski jezik'.

6 Kritički osvrt na koncepciju Gramatike u: Müller 1987.

usmerenost ka čitaocu uticala je i na izgled gramatike koja sadrži neobično mnogo primera iz oba jezika, dok su teorijski komentari sastavljeni na osnovu njihove primene u procesu učenja.

Dva toma gramatike podeljena su na tri velika osnovna dela: vrste reči, rečenicu i tekst. Planirano je bilo i poglavlje komparativne fonetike, ali na kraju nije napisano. U prvom poglavlju, 'Vrste reči i fraza', dat je na preko 900 stranica pregled morfologije i upotrebe glavnih vrsta reči. Po dependencijalnoj gramatici u njih spadaju pored glagola, imenica i prideva i njihove fraze – glagolski kompleks, pridevska fraza i imenička fraza, i one su opisane u pojedinačnim poglavljima, sa posebnim težištem na pravilima kombinacije i pozicije elemenata unutar sintagmi. Zbog bolje pristupačnosti čitaocima klasifikacija vrsta reči i pojmovi uglavnom prate tradicionalnu gramatiku i samo su kod ponekih tema dopunjeni ili zamenjeni specifičnom terminologijom dependencijalne teorije.

Najveće terminološke i teorijske novine sreću se u opisu glagola i njegovih morfološko-sintaksičkih svojstava, čija analiza čini srž dependencijalne teorije. Tako se, na primer, konsekvntno izbegava pojam 'predikat', a velika pažnja se poklanja kombinatorici glagola (valentnost). I glagolska vremena su predstavljena na delimično nov način, pošto dependencijalna gramatika analitička glagolska vremena ubraja u glagolske fraze a samo ona sintetički građena obrađuje u okviru morfologije glagola. Zbog lakše razumljivosti to ovde nije dosledno sprovedeno pa su tako nemačka i srpskohrvatska prošla vremena obrađena u poglavlju o vremenima, dok je nemački futur, za razliku od srpskohrvatskog, ušao u skup modalnog glagolskog kompleksa. Objašnjenje da nemački futur ima vremensko značenje samo "sa stanovišta subjekta u rečenici" (primer: „Ich werde die Angelegenheit weiter verfolgen.“) koji je, međutim, "mnogo ređi" nego upotreba sa stanovišta govornika sa svojim čisto modalnim značenjem (Engel; Mrazović 1986: 188), nije ubedilo neke recenzente.⁷ Slična ambivalentnost u značenju može se, međutim, primetiti upravo i kod

7 Thim-Mabrey; Trost 1988: 142.

srpskog futura, gde je prelaz od čisto vremenskog do modalnog značenja postepen, između ostalog i zbog građenja ovih oblika uz pomoć pomoćnog odnosno modalnog glagola 'hteti', što u opisu futura u srpskohrvatskom odeljku nije pomenuto. Ova paralelna višeznačnost tradicionalnog futura u nemačkom i srpskom jeziku nije, na žalost, obrađena ni u uporednom delu poglavlja.

Opis futura može poslužiti kao primer za tendenciju cele gramatike u kojoj ne samo da je nemački izabran za metajezik nego su i obrada gramatičkih kategorija i njihov opis koncipirani primarno prema nemačkom jeziku a tek sekundarno primenjeni i na srpski. To je zbog nastanka gramatike i razumljivo, a sa druge strane, i sastav istraživačkog tima je ovde odigrao odlučujuću ulogu jer u njemu sa jugoslovenske strane jedva da su učestvovali slavisti. Činjenica da se u ova dva indoevropska jezika javljaju uglavnom iste gramatičke strukture sigurno je olakšala njihovo upoređivanje. Međutim, tako su delimično zapostavljeni oni aspekti srpskog jezika koji u nemačkom tek rudimentarno ili uopšte nemaju svoj strukturni ekvivalent, kao recimo glagolski vid.⁸ U poređenju sa krajnjim dostignućima i sa obimom obavljenog posla, ove zamerke su svakako marginalne i ni u kojem slučaju ne umanjuju domete projekta.

U drugom delu Gramatike, odeljku o rečenici, do izraza dolaze osnovni postulati dependencijalne teorije, koja je i nastala kao teorija sintaksičkih struktura. Ona polazi od Tenijerovog strukturalističkog jezičkog modela o zavisnim odnosima između rečeničnih konstituenata i njihovim hijerarijskim relacijama. Rečenica se posmatra kao glagolska fraza sa ličnim glagolskim oblikom kao njenim strukturnim centrom i nadređenim elementom, koji putem njemu inherentnih pravila vezivanja drugih elemenata određuje građu čitave rečenice. Pod tim pravilima se podrazumeva valentnost glagola, odnosno njegova osobina da uz sebe vezuje određeni broj drugih leksema određene vrste i u određenom gramatičkom obliku, bilo kao podređene, obavezne konstituente ('dopune') ili kao fakultativne, situativne 'dodatke'. Na osnovu utvrđenih klasa valentnosti moguće je tako za svaki jezik doći do jednog

8 Detaljni prikaz opisa kategorije glagolskog vide u Gramatici u: Thim-Mabrey; Trost 1988: 143–146.

ograničenog broja rečeničnih obrazaca koje je moguće sastaviti uz poznavanje valentnosti konkretnog glagola. Rečenične strukture se u dependencijalnim teorijama po pravilu prikazuju grafički, obično u formi strukturnog stabla sa jednim regensom kao glavnim čvorištem (kod rečenica je to lični glagolski oblik) i sa zavisnim aktantima. Dependencijalna teorija predstavlja, dakle, model za opis i klasifikaciju površinskih struktura prirodnih jezika, i kao takva je 70-tih i 80-tih godina konkurisala drugim gramatičkim teorijama, pre svega generativnoj gramatici Čomskog. Njene prednosti za poređenje jezika i primenu u didaktici su očigledne: klasifikovanjem pravilnih obrazaca i jasnim prikazom njihovog funkcionisanja mogla je biti od direktne pomoći pri učenju stranog jezika.

U sintaksičkom delu KG navedeni su tipovi dopuna glagolu kao rečeničnom regensu za oba jezika (10 tipova dopuna u nemačkom i 11 u srpskom prema tadašnjoj klasifikaciji) kao i rečenični obrasci, i vidljiva je velika sličnost dvaju jezika u oblasti rečeničnih struktura. Kod svih primera rečeničnih obrazaca navedeni su prevodni ekvivalenti na drugom jeziku, pa tako i kod opisa "rečeničnog obrasca 04" (glagoli sa dodatkom u nominativu i prepozitivu):

<i>abhängen von jemandem / etwas</i>	04	„zavisiti od nekoga / nečega“
<i>achtgeben auf jemanden / etwas</i>	04	„paziti na nekoga / nešto“
<i>sich aufregen über jemanden / etwas</i>	04	„uzrujavati se zbog nekoga / nečega“

(Engel; Mrazović 1986: 991)

Podudaranja su još više istaknuta, kako autori naglašavaju, i ciljno izabranim primerima i treba da pokažu „da je dependencijalna gramatika pogodna teorijska osnova za opisivanje oba jezika“ (Engel; Mrazović 1986: 950). Ovaj odeljak zaista otkriva više sličnosti nego razlika između dva jezika a u slučaju srpskog on predstavlja prvi celovit prikaz rečeničnih obrazaca po dependencijalnoj teoriji. Za adresate Gramatike, naime za nastavnike nemačkog odn. srpskog kao stranog jezika, ovi pasazi čine koristan i pregledan prikaz pravilnih sintaksičkih struktura oba jezika.

I u poglavlju o zavisnim rečenicama dominira sličnost struktura koja omogućuje njihovu uglavnom paralelnu klasifikaciju. A posebna pažnja koju autori u nastavku poklanjaju redosledu rečeničnih elemenata predstavlja još jedan od primera za inovativni pristup u izučavanju srpskog jezika koji je proistekao iz ovog kontrastivnog projekta.

Gramatika se završava poglavljem o tekstualnim jedinicama, u kojem je pored elemenata tekstualne koneksije (konektori i sl.) poseban deo posvećen govornim činovima i 'konverzacionim partikulama'⁹ (Abtönungspartikel). Odeljak o govornim činovima sadrži samo kontrastivni prikaz primera i daje čitavih 27 tipova govornih činova, od saopštenja, zahvaljivanja i izvinjavanja do psovanja i rezignacije.¹⁰ Govorni činovi predstavljeni su u različitom opsegu, i to prvenstveno prikazom odabranih primera koji su najuobičajeniji za datu komunikativnu situaciju. U ovom poglavlju je srpskohrvatski deo prikazanog materijala obrađen posebno pažljivo, uz velik broj korisnih pragmlingvističkih komentara, kao što pokazuje odlomak prikaza govornog čina "Oslovljavanje":

In gesprochenener Sprache kann die Anrede auf den einleitenden Gruß folgen (Anrede I), macht diesen dadurch freundlicher:	In gesprochenener Sprache braucht auf den Gruß keine Anrede zu folgen; Gruß ohne Anrede wirkt jedenfalls im Serbokroatischen nicht brüsk. Immerhin gibt es solche Anreden (Anrede I) auch als Titel, Berufsbezeichnung oder in der Form des Vornamens:
---	--

9 Termin 'konverzaciona partikula' preuzet je iz *Gramatike srpskog jezika za strance* Pavice Mrazović (Mrazović 2009: 484).

10 U govorne činove se ovde ubrajaju: saopštenje, kontaktni signali, zahvaljivanje, izvinjavanje, odvracivanje, čestitanje, izražavanje saučešća, obećavanje, zahtevanje, autorizacija, savetovanje, nudenje, upozoravanje, prekor, pitanje, pretnja, predstavljanje (sagovornika), pozdrav, oslovljavanje, adresa i pošiljalac, želja, najava, predlog, psovanje, iznenađenje, rezignacija, ponavljanje iskaza.

Guten Tag, Frau Hansen. Guten Tag, Herr Direktor. Tag Inge!	Dobar dan, družo. Dobar dan, doktore. Zdravo Maja.
Gesprächseröffnung durch Anrede ohne Gruß wirkt kühler, oft unfreundlich.	Verbreiteter ist aber der Gruß ohne Anrede. Dobar dan entspricht dann etwa deutschem „Guten Tag, Frau Petrović“.

(Engel; Mrazović 1986: 1401)

Dometi Gramatike – opis srpskohrvatskog jezika sa potpuno novih teorijskih postavki i kontrastivna analiza dva genetski nesrodna jezika po svim jezičkim nivoima – svrstavaju je u izuzetna ostvarenja novije lingvistike. Upravo je srpskohrvatski deo publikacije bio hvaljen kao "najobuhvatnija i najmodernija gramatika srpskohrvatskog na nemačkom jeziku" (Thim-Mabrey; Trost 1988: 159). U mnogim poglavljima bilo je vidljivo da je i taj deo gramatike nastao iz pera germanista. Pomanjkanje podrške srbista "koju smo od samog početka tražili i pripremali" (Engel; Mrazović 1986: 14) samo je donekle nadomešteno redakcijom rukopisa od strane mlađih slavista koja je usledila tek posle pisanja gramatike. Sa druge strane, homogenost istraživačke grupe zaslužna je za izrazito otvoren i inovativan pristup u analizi srpskog jezika koja je za mnoge lingvističke probleme ponudila nove odgovore. Recenzenti su s pravom isticali "obilje podsticajnih ideja za serbokroaticu" koje će "slavistika u celini zahvalno prihvatiti" (Thim-Mabrey; Trost 1988: 150). U njih spada, na primer, razlikovanje modalnih i modalitetnih glagola u srpskom jeziku, detaljna analiza rečenične strukture i opis rečeničnih obrazaca po terminologiji dependencijalne teorije.

U okviru rada na Kontrastivnoj gramatici, tokom njene izrade, nastao je veliki broj pojedinačnih studija, magistarskih i doktorskih radova.¹¹ Kontrastivna istraživanja obeležila su tako čitavu jednu generaciju jugoslovenskih germanista,

11 Hronološki pregled radova iz kontrastivne lingvistike daje Smilja S. Srdić (Srdić 2010: 14-17).

unapredila jugoslovensku germanistiku u celini i povezala je sa modernim lingvističkim teorijama. Paralelno sa projektom, na Univerzitetu u Novom Sadu održavani su redovni simpozijumi posvećeni "Kontrastivnim jezičkim istraživanjima", a 1979. godine pokrenuta je edicija "Gramatička teorija, kontrastivne studije i nastava stranih jezika".

Kontrastivna gramatika i nastava stranih jezika

Zamišljena eksplicitno kao didaktički orijentisana gramatika, KG "se obraća nastavnicima, docentima i studentima nemačkog odn. srpskohrvatskog jezika, ako im je srpskohrvatski odn. nemački maternji jezik" (Engel; Mrazović 1986: 11). Autori su priželjkivali da gramatika "bude korišćena u pripremi jezičke nastave i na tečajevima jezika" i nadali se "da će uz pomoć ove gramatike nastajati bolji udžbenici nemačkog odn. srpskohrvatskog kao stranog jezika i da će tako nastava postati lakša i efektivnija" (isto). Ovo se, naravno, pre svega odnosilo na nastavu nemačkog jezika koji se za vreme Jugoslavije učio kao strani jezik u većini osnovnih i srednjih škola i u drugim obrazovnim institucijama. I zaista, Pavica Mrazović je tokom 90-tih godina izradila nastavni materijal za nastavu nemačkog jezika od petog do osmog razreda osnovnih škola (Mrazović 1992, Mrazović 1993, Mrazović 1994, Mrazović 1995), a za srednje škole i gimnazije objavljena je *Gramatika nemačkog jezika* Jovana Đukanovića i Zorana Žiletića (Đukanović; Žiletić 1983), koji su takođe učestvovali u projektu KG. I pored toga, neki od učesnika u projektu danas ocenjuju da je primena naučnih saznanja u nastavnim materijalima "samo delimično ostvarena" (Engel; Žiletić 2001: 407).

Prema prvobitnom planu, posle završetka KG trebalo je na osnovu njenih rezultata da započne pisanje "didaktičke gramatike" u zajedničkom radu lingvista iz svih jugoslovenskih republika (Engel; Žiletić 2001: 407). Ovaj projekat prekinut je početkom 90-tih godina (Srđić 2010: 12). Političke promene i smanjenje budžeta za kulturu i nauku u deceniji posle raspada Jugoslavije onemogućili su, međutim,

obimniji rad na novim udžbenicima koji bi integrisali saznanja kontrastivnog projekta. Srpska germanistika nastavila je ipak da se i u narednim decenijama bavi kontrastivnim istraživanjima. Sa jedne strane, na Univerzitetu u Novom Sadu nastavljena su izučavanja nemačkog i srpskog jezika, započeta u okrilju projekta KG, koja su i narednih godina donosila izdanja studija i disertacija sa kontrastivnim težištem. Sa druge strane, mnogi učesnici projekta su interesovanje za uporednu analizu preneli i na druge univerzitetske centre.

Uprkos velikom broju objavljenih radova u kojima je kao deo kontrastiranja i srpski jezik opisan iz nove metodološke perspektive, dependencijalna teorija ipak nije šire prihvaćena u domaćoj srbistici. A zasluga da je srpski jezik dobio detaljnu i obimnu dependencijalnu gramatiku može se pripisati istraživačkoj radoznalosti i upornosti Pavice Mrazović. Ona se, posle završetka kooperacije sa IDS i paralelno sa svojim obavezama u germanistici, posvetila sistematizaciji rezultata kontrastivnog projekta i u koautorstvu sa Zorom Vukadinović izdala didaktički koncipiranu *Gramatiku srpskohrvatskog jezika za strance* (Mrazović; Vukadinović 1990; drugo dopunjeno izdanje izašlo je posthumno kao: P. Mrazović: *Gramatika srpskog jezika za strance*, 2009). Ovo delo predstavlja dopunu i preradu srpskohrvatskog dela KG a sa svojim težištem na didaktici srpskog kao stranog jezika do danas je predsedan u domaćoj lingvistici.

Nastavak delovanja i novija saradnja

Uporedna istraživanja nemačkog i srpskog jezika nastavljena su i posle završetka projekta Kontrastivne gramatike, pre svega na germanističkim institutima u Srbiji i u drugim zemljama bivše Jugoslavije. Sa nemačke strane, inspirator kooperacija bio je i dalje Ulrich Engel, koji je održavao stare veze sa kolegama iz Jugoslavije. U novijim bilateralnim projektima došle su do izražaja i promene koje je dependencijalna teorija doživela u toku vremena. Tako je posle prve, sintaksički obeležene faze, od 90-tih godina sve više uzimana u obzir i semantička strana leksema i uveden pojam

'semantičke valentnosti'. Na osnovu tih postulata i nadograđujući se na dostignuća manhajmske leksikografske tradicije, sarajevski germanista Miloje Đorđević izradio je semanto-sintaksički opisni postupak kao osnovu za dvojezični rečnik valentnosti. Ovaj rečnik, u kojem je detaljno opisano i upoređeno oko 650 nemačkih i oko 1200 srpskih glagola, objavljen je u autorstvu Ulriha Engela i Miloja Đorđevića 2009. godine (Djordjević; Engel 2009).¹²

Nemačko-srpska kontrastivna gramatika doživela je i novo izdanje u sasvim prerađenom obliku: od 2010. g. na izradi nove verzije zajednički rade Ulrich Engel i germanisti i slavisti sa univerziteta u Beogradu u Novom Sadu. Novo izdanje treba da otkloni nedostatke prvog i gramatiku dovede u sklad sa novijim razvojem teorije valentnosti. U autore se pored Ulriha Engela i beogradske germanistkinje prof Smilje Srdić, koja je učestvovala u radu na prvoj gramatici, ubraja ovog puta i jedan slavista, dr Milivoj Alanović sa Univerziteta u Novom Sadu. Prvi tom gramatike objavljen je 2012. godine (Engel; Srdić; Alanović 2012) i obrađuje rečenične strukture, a najavljena su još tri toma (Engel; Srdić; Alanović 2012: 8).

Zaključne napomene

U istoriji nemačko-jugoslovenskih / srpskih naučnih odnosa projekat Kontrastivne gramatike nesumnjivo zauzima izuzetno mesto. Njegovo trajanje i obim, kao i njegovi gore opisani dometi svedoče o neobično plodnoj saradnji između Instituta za nemački jezik i brojnih jugoslovenskih germanista koja je bila i od velikog značaja za razvoj domaće germanistike. Za pokretanje i održavanje ovakve obimne međunarodne saradnje posebno su zaslužne dve izuzetne ličnosti – Ulrich Engel, koji je kao direktor Instituta za nemački jezik bio odgovaran za nastanak dependencijalne gramatike i koji je uspostavio brojne istraživačke kooperacije sa mnogim zemljama

12 Detaljnije o metodologiji i nastanku rečnika u: Đorđević 1999, Đorđević 2002; Engel; Žiletić 2001: 406, Srdić 2010: 9–12.

Evrope, i Pavica Mrazović koja je za svoje zasluge u kulturnom posredovanju odlikovana Zlatnom Geteovom medaljom 1987. g. i Velikim krstom za zasluge SR Nemačke 1992. godine (Engel 2003: 34).¹³ O dugoročnom uticaju projekta svedoče i najnovije i najavljene publikacije, koje bude nadu da će naučna saradnja dvaju naroda i ubuduće stajati u znaku produktive razmene ideja. Odnosno, da će i za dalje projekte važiti ono što je Rudolf Filipović izrekao u predgovoru Kontrastivnoj gramatici – neka” podstiče razumevanje i prijateljstvo među ljudima srpskohrvatskog i nemačkog jezičkog prostora” (Filipović 1986: 10).

13 Bibliografija radova P. Mrazović navedena je u: Bassola/Oberwagner/ Schnieders 1999, str. 255–265

Literatura

- Bassola, Peter; Oberwagner, Christian; Schnieders, Guido (ur.) (1999): Schnittstelle Deutsch. Linguistische Studien aus Szeged. Festschrift für Pavica Mrazović. Szeged: Grimm (Acta Germanica, 8).
- Dorđević, Miloje (1999): Theoretische Grundlagen für ein deutsch-serbokroatisches Valenzlexikon. U: Peter Bassola; Christian Oberwagner; Guido Schnieders (ur.): Schnittstelle Deutsch. Linguistische Studien aus Szeged. Festschrift für Pavica Mrazović. Szeged: Grimm (Acta Germanica, 8). str. 61–72.
- Djordjević, Miloje (2002): Kontrastive Valenzbeschreibung. Versuch einer Grundlegung für ein deutsch-bosnisch-/ kroatisch- / serbisches Valenzlexikon. U: Miloje Djordjević; Erminka Zilić (ur.): Satelliten des Verbs im Deutschen und im Bosnisch- / Kroatisch- / Serbischen. Beiträge zur kontrastiven Grammatik. Tübingen: Groos (Deutsch im Kontrast, 21), str. 9–128.
- Djordjević, Miloje; Engel, Ulrich (2009): *Wörterbuch zur Verbvalenz Deutsch-Bosnisch / Kroatisch / Serbisch*. München: Iudicium.
- Dukanović, Jovan; Žiletić, Zoran (1983): Gramatika nemačkog jezika. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Engel, Ulrich; Schumacher, Helmut (1976): Kleines Valenzlexikon deutscher Verben. Tübingen: TBL-Verlag Narr.
- Engel, Ulrich (1977): Syntax der deutschen Gegenwartssprache. Berlin: E. Schmidt.
- Engel, Ulrich (1979): Deutsch-serbokroatische kontrastive Grammatik. U: *Mitteilungen des Instituts für deutsche Sprache* 5, str. 58–62.
- Engel, Ulrich (1980): Wozu wir kontrastive Grammatiken machen. U: *Mitteilungen des Instituts für deutsche Sprache* 7, str. 34–41.
- Engel, Ulrich; Mrazović, Pavica (ur.) (1986): Kontrastive Grammatik deutsch-serbokroatisch. Halbbd. 1. München: Sagner (Sagners slavistische Sammlung, 10, 1).
- Engel, Ulrich; Mrazović, Pavica (ur.) (1986): Kontrastive Grammatik deutsch-serbokroatisch. Halbbd. 2. München: Sagner (Sagners slavistische Sammlung, 10, 2).
- Engel, Ulrich (2003): Nachruf auf Pavica Mrazović. U: *Sprachreport* 19 (3), str. 33–35.

-
- Engel, Ulrich; Žiletić, Zoran (2001): Kontrastive Analysen Deutsch-Serbisch / Kroatisch: Eine Übersicht. U: Gerhard Helbig (ur.): Deutsch als Fremdsprache. Ein internationales Handbuch. Band 1. Berlin, New York: de Gruyter, str. 403–409.
- Engel, Ulrich; Srdić, Smilja; Alanović, Milivoj (ur.) (2012): Deutsch-serbische kontrastive Grammatik. Teil I: Der Satz. Saradnica: Annette Durović. 1. izd. Frankfurt am Main: Peter Lang (Sagners slavistische Sammlung, 33-I).
- Filipović, Rudolf, 1980, Kontrastivna gramatika: gramatika jednog ili dvaju jezika? U: Vesna Berić (ur.): Kontrastivna jezička istraživanja. Simpozijum, Novi Sad, 7. i 8. decembar 1979: zbornik radova. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski Fakultet, str. 25–30.
- Filipović, Rudolf (1986): Geleitwort. Kontrastive Grammatik im Rahmen der kontrastiven Linguistik. U: Ulrich Engel; Pavica Mrazović (ur.): Kontrastive Grammatik deutsch-serbokroatisch. Halbbd. 1. München: Sagner (Sagners slavistische Sammlung, 10, 1), str. 7–12.
- Hamm, Josip (1967): Kratka gramatika hrvatskosrpskog književnog jezika: Za strance. Zagreb: Školska knjiga.
- Lado, Robert (1958): Linguistics across cultures. Applied linguistics for language teachers. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Leskien, August (1914): Grammatik der serbo-kroatischen Sprache. Heidelberg: Winter.
- Mrazović, Pavica (1979): Razvoj gramatike zavisnosti. U: Pavica Mrazović (ur.): Gramatička teorija kontrastivne studije i nastava stranih jezika. Sv. 1. Novi Sad: Filozofski fakultet (Radovi Instituta za strane jezike i književnosti. A. Jezičke studije, 1), str. 7–65.
- Mrazović, Pavica (1979): Korelativan odnos teorije o jeziku i nastavne prakse. U: Pavica Mrazović (ur.): Gramatička teorija kontrastivne studije i nastava stranih jezika. Sv. 1. Novi Sad: Filozofski fakultet (Radovi Instituta za strane jezike i književnosti. A. Jezičke studije, 1), str. 153–163.
- Mrazović, Pavica (1983): Terminologija dependenc-verb-gramatike (gramatike zavisnosti) u Jugoslaviji. U: Pavica Mrazović (ur.): Zbornik radova. II simpozijum Kontrastivna jezička istraživanja, Novi Sad, 10. i 11. decembar 1982. Novi Sad: Filozofski fakultet, str. 119–123.

- Mrazović, Pavica; Vukadinović, Zora (1990): Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance. Sremski Karlovci: Stojanović.
- Mrazović, Pavica (1992): Viel Spaß! Nemački jezik za 5. razred osnovne škole: Udžbenik. 1. izd. Novi Sad, Beograd: Zavod za udžbenike; Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (1992): Viel Spaß! Nemački jezik za 5. razred osnovne škole: Radna sveska. 1. izd. Novi Sad, Beograd: Zavod za udžbenike; Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (1992): Viel Spaß! Nemački jezik za 5. razred osnovne škole: Priručnik za nastavnike. 1. izd. Novi Sad, Beograd: Zavod za udžbenike; Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (1993): Viel Freude! Nemački jezik za 6. razred osnovne škole: Radna sveska. 1. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (1993): Viel Freude! Nemački jezik za 6. razred osnovne škole. 1. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (1994): Viel Erfolg! Nemački jezik za 7. razred osnovne škole. 1. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (1994): Viel Freude! Nemački jezik za 6. razred osnovne škole: Priručnik za nastavnike. 1. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (1994): Viel Spaß! Nemački jezik za 5. razred osnovne škole: Radna sveska. 2. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (1995): Viel Glück! Nemački jezik za 8. razred osnovne škole. 1. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica; Vukadinović, Zora (2009): Gramatika srpskog jezika za strance. Saradnica: Milana Mrazović. 2. prerađeno i dopunjeno izd. Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića (Biblioteka Sinteze).
- Müller, Barbara (1987): Kontrastive Grammatik. Deutsch – Serbokroatisch. Hrsg. von U. Engel und P. Mrazović, Bd. 1 und 2, Prosveta, Novi Sad 1986, 1510 S. In: *Zeitschrift für Slawistik* 32 (6), S. 929–930.
- Relković, Antun Matija (1767) Nova slavonska, i nimacska grammatika. Zagreb: Anton Jandera.

-
- Rešetar, Milan (1916): Elementar-Grammatik der kroatischen (serbischen) Sprache.
Zagreb: Mirko Breyer's Buchhandlung.
- Röhling, Horst (1987): Jovan Đukanović, Ulrich Engel, Pavica Mrazović u.a.: Kontrastive Grammatik Deutsch-Serbokroatisch. Hrsg.v. U. Engel u. P. Mrazović. München 1986.
In: *Mitteilungen - Arbeitsgemeinschaft der Bibliotheken und Dokumentationsstellen der Osteuropa-, Südosteuropa- und DDR-Forschung, ABDOSD 7 (3)*, S. 21.
- Srdić, Smilja (2010): Kontrastivna istraživanja nemačkog i srpskog / srpskohrvatskog jezika. U: Ivan Klajn und Predrag Piper (ur.): Kontrastivna proučavanja srpskog jezika. Pravci i rezultati: Primljeno na V skupu Odeljenja Jezika i Književnosti od 4. maja 2010. Beograd: Srpska Akademia Nauka i Umetnosti (Srpski jezik u poređenju sa drugim jezicima, 1), S. 281–299.
- Thim-Mabrey, Christiane; Trost, Klaus (1988): Ulrich Engel / Pavica Mrazovic (Hrsg.), Kontrastive Grammatik Deutsch - Serbokroatisch, 2 Bände, München 1986. U: *Kratylos* 33, str. 138–150.

Od profesorke do trajne inspiracije – Sećanja na „lingvističku majčicu“

Maria Dobrenov-Major

Moj susret sa Pavicom

Zamoljena sam da napišem nešto o Pavici Mrazović, mojoj bivšoj profesorki, mentoru doktorata i kolegini. U istom momentu mi se pojavila njena slika pred očima. Moja mala, okrugla, uvek ljubazna lingvistička majčica, sa očima koje se smeše i kad se ona zapravo ne smeši. I zrače. Zračile su toplinom i optimizmom. Svaki sagovornik u komunikaciji sa njom se osećao kao ravnopravni i poštovani sudeonik interakcije. Ona je u svakoj situaciji bila spremna da sasluša, daje, ali i da prima i vrednuje tuđe mišljenje, inicijative i ideje. Zbog toga se svaki student i kolega osećao prijatno i poštovano u njenom društvu.

Sećam se da sam bila student treće godine te 1966. kad sam je upoznala. Predavala mi je metodiku nastave stranog jezika, a radili smo i vežbe prevoda sa nemačkog na srpski jezik. Rado sam išla na njene časove, jer su ostali predmeti, naročito vezani za gramatiku, prezentovani po suvoparnoj tradicionalnoj gramatičkoj metodi sa drilovanjem i pamćenjem silnih pravila, kategorizacija i podela, dok je ona negovala interaktivni pristup i dozvolila da svako ispolji svoju kreativnost

i originalnost i u vežbama za prevođenje i u svom pedagoškom pristupu tokom praktične nastave u školama. Tada su predmete iz nemačke literature predavala tri profesora. Njihov odnos prema studentima je bio sasvim različit od Pavicinog. Oni su ostali distancirani od studenata, i uglavnom su se postavljali autoritativno, kao da su isključivi vlasnici jedine istine, jedino mogućeg shvatanja i legitimnog stava u interpretaciji književnih dela.

Divila sam se Pavici jer sam znala da je ne samo fleksibilan i odličan pedagog, već je i žena koja sve stiže i postiže i u svemu je uspešna. Sećam se da sam je jednom posetila u njenom domu povodom neke konsultacije. Tada je sa svojom porodicom još živela u ulici Pavla Simića. I dok je pomno slušala moje izlaganje, štrikala je neki džemper, a povremeno je ustajala uz izvinjenje da bi skoknula do šporeta da promeša ručak. Ona je pored troje dece, kao majka, domaćica, autor knjiga i članaka i član svih mogućih stručnih organizacija i komisija nekako uspevala sve da obavi i završi uz osmeh i na vreme. I nikad joj ništa nije bilo teško.

Nakon završenih studija u Novom Sadu, nastavila sam magistarske studije u Beogradu sa fokusom na komparativnu gramatiku i istoriju jezika. Nisam bila naročito ambiciozna, tada još nisam sanjala o univerzitetskoj karijeri. Želela sam da radim kao srednjoškolski profesor nemačkog jezika, ali baš u to vreme interesovanje za učenje nemačkog je opalo, jer je engleski preuzeo vođstvo, te na tržištu radnih mesta nije bilo posla za profesore nemačkog jezika. Kako nisam uspela da se zaposlim, nastavila sam da studiram da ne bih gubila vreme. Tokom daljeg studiranja moje interesovanje za jezik je raslo. To je bio početak moga formiranja ali i traganja za pravcem u pedagogiji ili izučavanju stranog jezika koji bi mogao biti dugoročno najinteresantniji za mene. Sledećih šest godina sam živela i radila, pa i studirala u Nemačkoj. Doktorske studije započela sam 1972. godine na Univerzitetu u Kelnu kao njihov stipendista. Odslušala sam sve predmete tamošnjeg doktorantskog programa i počela da skupljam materijal i uobličavam svoju doktorsku tezu uz mentorsku podršku profesora Hajnca Fatera (*Heinz Vater*). Tada je moj suprug dobio posao u Novom Sadu pa smo se odlučili za povratak kući. Upravo se u to vreme ukazala potreba za stručnim saradnikom koji bi vodio vežbe prevoda sa nemačkog

na mađarski jezik na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu na Katedri za nemački jezik i književnost. Naime, mnogi studenti koji su završili srednju školu na mađarskom i studirali na Katedri za hungarologiju, kao strani jezik birali su nemački. Nije bilo realno očekivati da se njihova nemačka jezička kompetencija i razumevanje nemačkog teksta na predmetu iz prevođenja ocenjuju i kontrolišu na srpskom jeziku koji im je bio drugi strani jezik, pa im je ponuđena opcija da pohađaju nastavu i polažu ispit koristeći se svojim maternjim jezikom pri prevođenju. Uslov je bio i da se osoba koja bi radila na tom predmetu obaveže da će se dalje školovati i specijalizirati sve do doktorata. Konkurs je bio kao krojen za mene. I uspela sam da se te 1974. godine zaposlim. Tada sam zvanično prebacila doktorat sa Kelnskog univerziteta na Univerzitet u Novom Sadu. To sam uradila da bih izbegla probleme oko nostrifikacije i priznanja strane diplome koji bi bili izvesni da sam završila doktorat u inostranstvu. Vremenom sam pored vežbi iz prevođenja preuzela i predavanja morfologije i sintakse za studente germanistike bez obzira na njihov maternji jezik. Ta predavanja su tekla isključivo na nemačkom jeziku. Pavica je tada imenovana za mog novog mentora.

Pavica kao mentor

Pavica je imala priličan broj kandidata koji su želeli da doktoriraju. Dolazili su iz svih bivših republika, iz Slovenije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine, ne samo iz Srbije. Bila je veoma tolerantna i veoma strpljiva mentorka. Znala je da mi pored dece i porodičnih obaveza nije lako da počnem sa radom na univerzitetu sa punim fondom časova, a istovremeno i da nastavim sa naučno-istraživačkim radom. Često se dvoumila i htela da prekinem svoje dalje studije, jer sam bila veoma opterećena.

Da nije bilo Pavice koja me je ohrabivala i tešila, sigurno bih to i uradila. Dešavalo se da nisam ispunila svoju predviđenu planiranu normu, naime nisam uspela da napišem 10 stranica teksta kako smo se prvobitno dogovorile. I znala sam nekad da odem kod nje na konsultacije nesvršena posla. U takvim prilikama

ona me je ohrabivala da usmeno iznesem ono što sam planirala da napišem, kako bismo raščistile neke moje nedoumice. Bila je odličan slušalac i fleksibilan mislilac. Usmeravala me je, podsticala na razmišljanje, ali nije nametala svoje mišljenje. I uvek se opraštala od mene rečima: „Ti si tako pametna i dobra i vredna, znam da ćeš mi za sledeći petak doneti svojih 10 stranica“. I naravno nisam imala obraza da to ne uradim, već i iz zahvalnosti što je imala razumevanja za moju situaciju i što me je tako lepo pohvalila. Pored mojih roditelja niko nije imao veći uticaj na mene i kao na čoveka i kao na profesionalca od Pavice.

Pavicina stručnost

Pavicina Mrazović je bila izvanredan stručnjak. Ona je izučila zanat profesora radeći na svim nivoima – od učiteljice do univerzitetskog profesora. A glavni adut joj je bilo uverenje da svako može sve da nauči, samo kad hoće. Motivacija je, dakle, najvažnija. Isto tako važna je sistematičnost i istrajnost, a za pedagoge i temeljno poznavanje učenika – od omiljenih strategija koje učenik primenjuje prilikom učenja do psiholoških faktora ličnosti, kao što su ekstrovertnost, introvertnost, tehnike pamćenja, radne navike, spoljni uticaji, motivacija itd. To me je naučilo da modeliram i uskladim svoj pristup u nastavi sa potrebama svojih učenika. Na njenim časovima se skoro isključivo koristio nemački jezik, jer je smatrala da je izloženost ciljnom jeziku relevantan, i da budući profesori moraju pored svog stručnog i pedagoškog znanja imati kako znanje o jeziku i o metodama nastave tog jezika tako i odlično znanje samog tog jezika. Na našoj novosadskoj katedri zapravo je nastava svakog stručnog predmeta držana na nemačkom jeziku, tako da su naši studenti sticali veoma visok nivo i jezičke i socio-kulturne kompetencije. U to vreme, na našim fakultetima se metodika nastave često tretirala kao marginalni predmet, dok je, nasuprot tome, u zapadnim zemljama metodika nastave smatrana veoma važnom posebnom naukom, čije je poznavanje neophodno za ljude koji rade u nastavi i obrazovanju. Pavica je uspela da organizuje odličnu saradnju sa školama i da omogući studentima

kvalitetnu praksu. Dokazala je skeptičnim kolegama koliko je važan njen predmet, kao i kontrola kvaliteta nastave u školama kroz organizovanje seminara za nastavnike, državnih ispita i ocenjivanja rada nastavnika u praksi.

Rad sa naučnim podmlatkom

Nekoliko godina nakon odlaska u Nemačku nisam imala kontakta sa Pavicom, ali sam pratila njeno napredovanje i njen razvoj kao naučnika. Ona je pored istraživanja praktične nastave i obrazovanja nastavnika krenula i u teoretske lingvističke vode, u kontrastiranje jezika. Ujedno je kao inicijator zajedno sa profesorom Ulrihom Engelom (*Ulrich Engel*) započela najveći germanistički lingvistički projekat do tada u Jugoslaviji, kontrastivnu analizu nemačkog i srpskohrvatskog jezika. Taj projekat je bio deo jednog univerzalnog svetskog projekta, jer su u isto vreme kontrastirani i drugi jezički parovi. Tako su nastale kontrastivne gramatike nemačkog i rumunskog jezika, nemačkog i poljskog jezika, nemačkog i japanskog jezika itd. U taj projekat su bile uključene skoro sve katedre za nemački jezik iz cele bivše Jugoslavije. Čitav tim profesora i asistenata iz Sarajeva, Beograda, Zagreba, Osijeka, Zadra i Novog Sada dobio je određene zadatke i određenu jezičku kategoriju i problematiku za istraživanje. Ja sam u to vreme radila na istraživanju drugog jezičkog para, i to na kontrastiranju kategorije određenosti i neodređenosti u nemačkom i mađarskom jeziku. Iako nisam direktno sudelovala u tom Pavinom projektu, ona mi je omogućila da redovno prisustvujem međukatedarskim sastancima svih timova i da tako upoznam novi pristup u istraživanju baziran na principu valentnosti, tzv. dependencijalnu gramatiku.

Profesor Engel sa Instituta za nemački jezik u Manhajmu i Pavica bili su glavni pokretači, autori i rukovodioci tog velikog i višegodišnjeg istraživanja. Engelov dependencijalni model je vremenom pretočen i u jedan uspešan pedagoški model. Novosadska katedra je među prvima počela da primenjuje u nastavi sintakse taj pragmatko-funkcionalan teorijski model. Ja sam u svom kasnijem profesionalnom radu uvela i praktično prikazivala studentima dependencijalnu gramatiku i u Mađarskoj, i u

Australiji, a govorila sam o njoj i na mnogim konferencijama i gostovanjima od Finske preko Filipina, Vijetnama, Novog Zelanda, Švajcarske, Austrije, Indonezije i Čilea.

Pavica je bila veoma uspešna i u konkurisanju za finansiranje projekata. Veliku pažnju je posvetila pospešivanju naučno-istraživačkog rada među mladim saradnicima i kroz projekte je to uspešno i finansijski pomagala. Omogućila je – u to doba nas je bilo bar petoro mlađih – da svake godine otputujemo na godišnje skupove germanista iz celog sveta u Nemačku, u Manhajm, i da se tamo upoznamo sa vodećim istraživačima i najvećim imenima iz naše struke. To je bila izuzetna prilika za učenje i upoznavanje raznih pravaca i novosti iz teorije lingvistike, ali i prilika da mnoge naučnike lično upoznamo, da ih čujemo, vidimo i da i sami budemo viđeni. Na tim putovanjima Pavica se postavljala kao brižna majka svih nas. Delila je sa nama skromne hotelske smeštaje, zajedno smo, prilično neudobno i dugo putovali vozom, ona je uvek učestvovala u troškovima iznajmljivanja automobila za putovanja, delili smo čak i hranu koju bismo poneli od kuće. Bili smo ekipa, novosadski tim, ponosni predstavnici tadašnje Jugoslavije i naše novosadske germanističke katedre. Zahvaljujući Pavici, pročuli smo se kao jedan od najnaprednijih instituta za germanistiku u bivšoj Jugoslaviji. Zahvaljujući njenom neumornom radu, koordinaciji parcijalnih istraživanja učesnika u projektu, ali i njenim veoma opsežnim samostalnim istraživanjima i priložima, kao i pisanju i uobličavanju krajnje verzije, nastala je monumentalna gramatika. Pavica time postaje najzaslužnija osoba za nastanak ujedno i najpreciznijeg opisa srpskohrvatskog odnosno srpskog jezika baziranog na dependencijalnoj gramatičkoj teoriji.

Rad u Mađarskoj

Nakon rušenja Berlinskog zida, u Mađarskoj je nastala ogromna promena u domenu nastave jezika. Do tada je ruski jezik bio jedini obavezan strani jezik u školama. Sa političkim promenama uvedeni su i drugi jezici u škole, ali nije bilo dovoljno nastavnika. Univerzitet u Segedinu tada je uveo nove studentske programe za dodatno obrazovanje

nastavnika ruskog ili nekog drugog jezika u nastavnike nemačkog jezika. Ljudi su se masovno prijavljivali za ovu prekvalifikaciju. Segedinske profesore sreća sam na jednom naučnom skupu hungarologa. Oni su se požalili da im nedostaje univerzitetski kadar. Ja sam predložila da im mi na određeno vreme priskočimo u pomoć. To ih je mnogo obradovalo i meni je odmah ponuđeno da predajem gramatičke teorije i sintaksu na njihovoj katedri kao gostujući profesor. Tokom dva semestra 1992. godine putovala sam svake nedelje u Segedin i ostajala tamo po dva dana. Uspela sam uskladiti svoj raspored tako da sam mogla obaviti pun fond časova i u Novom Sadu i u Segedinu. Uskoro se ukazala potreba i za profesorima i nemačke književnosti na toj katedri, pa su tako su na moju preporuku bile pozvane i kolege Tomislav Bekić i Katalin Hegediš sa moje matične katedre. I jezički deo se naglo proširio, te je pozvana i Pavica Mrzović. Ona je odmah prihvatila i mentorstvo doktorata, jer je interesovanje bilo veliko. Krajem te godine sam krenula na istraživački boravak u Australiju i zamolila Pavicu da preuzme i moje dužnosti u Segedinu što je ona i učinila. Kolege, a i studenti iz Mađarske su bili oduševljeni Pavicom. Iz zahvalnosti za njen naučni doprinos i rad na toj katedri je nekoliko godina kasnije dobila najveće javno odlikovanje koju Mađarska država dodeljuje naučnim radnicima.

Žalosno je, pritom, da Pavica nikad nije dobila neka značajnija javna priznanja u svojoj domovini, ali je zato dobila najveća odlikovanja i mađarske i nemačke države. Kod nas se, nažalost, međunarodni uspeh teško prašta i uspešni ljudi su često mete svojih ljubomornih kolega. Pavica se, međutim, na to nije obazirala. Ona je nezaustavljivo radila i publikovala svoje naučne radove. Tadašnji kriterijumi za dodelu priznanja bili su više politički nego stručni, a dodeljivali su ih ljudi koji nisu uspeli da sagledaju, pa samim tim ni da shvate do koje mere je Pavica internacionalizovala reputaciju Univerziteta u Novom Sadu i kolike su njene zasluge za razvoj jugoslovenske germanistike. Ali zato postoji čitava armija njenih bivših studenata, kolega i naučnika koji je čuvaju u najlepšoj uspomeni i spominju sa iskrenom zahvalnošću i poštovanjem.

Pavica kao inspiracija

Pavica je do poslednjeg daha ostala verna svojoj prvobitnoj vokaciji, ostala je u duši učiteljica. Do kraja života je pisala udžbenike, kako bi poboljšala nastavu i olakšala đacima učenje. Napisala je čitave serije udžbenika za nemački jezik namenjene osnovnim školama sa prelepim ilustracijama. Prošla je jedno veliko intelektualno putovanje i krug se zatvorio.

Počela je kao učiteljica i završila svoju karijeru kao večita učiteljica i malih i velikih đaka od osnovne škole do univerziteta. Ja sam jedna od mnogih koja je Pavici neizmerno zahvalna. Sada sam već stara, u penziji, nakon 44 godine radnog staža u četiri različite zemlje sveta. Živim na donjoj polutki globusa. Ali gdegod da sam radila ili kudgod da sam putovala, uvek sam nosila Pavicu sa sobom u svojoj duši. Teško je bilo moguće slediti njen tempo rada i elan, ali je lako diviti joj se čak i sada, posthumno, jer je ostavila večni trag za sobom. I spoznala sam da je taj njen tajanstveni osmeh na licu i kad se nije smejala, zapravo bio spoljna manifestacija i refleksija njene plemenite, nesebične i poštene duše. Bio je to spokojni, tihi, tajanstveni smešak otelovljenog humanizma.

Ulrich Engel o Pavici Mrazović¹

Germanistička lingvistika u Evropi izgubila je jednu od svojih najznačajnijih predstavnica. 10. marta 2003. sa nepunih 80 godina umrla je Pavica Mrazović u Novom Sadu (Srbija i Crna Gora, bivša Jugoslavija)

Rođena je u porodici Karlavaris, koja se nekad doselila iz Grčke. Otac je bio školski učitelj, majka podunavska Švabica devojačkog prezimena Fischer. Njena biografija bila je neverovatna. Inicijalno (do 1961) učiteljica u osnovnoj školi, najpre u Knićaninu, nekadašnjem Rudolfsgnadu, zatim u Novom Sadu, glavnom gradu Vojvodine; tamo je nastavila obrazovanje na vanrednim studijama kako bi postala univerzitetski predavač. Vanredne studije – uz redovan posao to je značilo uglavnom večernji i rad vikendom, a sve to, naravno, pored porodice koja je brzo rasla. Udala se 1944. godine za Milana Mrazovića, deca Milana, Ivana i Miloš, rođena su u godinama koje su usledile, a svako ko bi ih posetio kod kuće brzo bi primetio da je porodica jedna od ključnih stvari u njenom životu. Od 1961. radila je na Katedri za nemački jezik i književnost na Univerzitetu u Novom Sadu, gde je 1972. godine i doktorirala, 1978. postala vanredni profesor, a redovni profesor 1982. godine. I nakon odlaska u penziju (1985) nastavila je da radi kao univerzitetski predavač. Od 1992. do 1999. radila je kao gostujući profesor na obližnjem Univerzitetu u Segedinu u Mađarskoj. Kolege u Segedinu toliko su to cenile da su povodom 75. rođendana objavile prigodnu publikaciju u njenu čast.

1 Engel, Ulrich (2003): Nachruf auf Pavica Mrazovic. U: *Sprachreport*, 19 (2003) 3, str. 33-35.

Pavica Mrazović bila je osoba kakva se ne sreće često među univerzitetskim profesorima. Ono što je započela, radila je srcem i dušom. To ne znači da joj je temeljan lingvistički rad predstavljao problem. Određena bezbrižnost u pogledu proučavanja izvora i jezičke interpretacije mogla se eventualno primetiti samo na samom početku njenog naučnog rada. U vreme njenog rada na velikim međunarodnim projektima, od 1970. godine, to se nije više dalo primetiti, već su njena akribična lingvistička istraživanja bila predmet hvale, a to što su mlađi germanisti ponekad uzdisali zbog njenih zahteva za nemilosrdnom preciznošću, samo dokazuje nivo rada na koji se, u suštini sopstvenim snagama, uzdigla.

Pavicu Mrazović upoznao sam krajem šezdesetih. Mada je tek 1972. doktorirala na Univerzitetu u Novom Sadu radom o redu reči u nemačkom, koji je kasnije prerađen i objavljen kao 1. tom edicije „Nemački u kontrastu“, već 1969/70. godine, kada je Institut za nemački jezik organizovao dve međunarodne konferencije o problemima kontrastivne gramatike, na njenu inicijativu nastao je plan za zajedničku nemačko-srpskohrvatsku kontrastivnu gramatiku (NSHKG).

Realizacija projekta trajala je nešto duže, jer je donator, Fondacija Folksvagen, u početku bio naklonjeniji nemačko-poljskoj kontrastivnoj gramatici. Tek kada su opsežni i često ponavljani nemačko-poljski pregovori konačno propali 1976. godine, verovatno prvenstveno iz političkih razloga, nemačko-srpskohrvatski projekat mogao je početi zajedničkim snagama. Plan rada koji sam predstavio 1972. prihvaćen je s nekim izmenama. Pavici Mrazović pošlo je za rukom da za saradnju pridobije četiri univerziteta u jugoslovenskim republikama koje su se već u to vreme razilazile – Beograd, Novi Sad, Sarajevo i Zagreb, koji su u to vreme u Jugoslaviji izvesno smatrani najznačajnijim centrima germanističke lingvistike. Zvanični ugovor potpisan je 1978. godine. Saradnici nemačkih katedri delili su svoj deo posla, Novi Sad je bio odgovoran za Jugoslaviju. Nekoliko slavista (stručnjaka za srpskohrvatski) kritički je pratilo rad. Godišnji sastanci saradnika, kao i naučnog podmlatka omogućeni su trajnom podrškom Gete Instituta (tada: „Centri za kulturu i informisanje Savezne Republike Nemačke“) u Beogradu i Zagrebu. Direktori instituta Hans-Oto Breker, dr Hubert Hol i dr Gertraud Stop-Virt posebno su se

istakli svojim neumornim i stručnim angažmanom. Rudolf Filipović uključio je nemačko-srpskohrvatski deo u svoj prvobitni šestojezični kontrastivni projekat i na više načina podržao tim. *Nemačko-srpskohrvatska kontrastivna gramatika* u dva toma objavljena je 1986. godine istovremeno u Minhenu i Novom Sadu. Uspeh ove gramatike, čije je jugoslovenski deo tiraža preko noći rasprodat, bio je i lični uspeh Pavice Mrazović. Njeni doprinosi ne samo u oblasti nauke, već i pedagogije, njene zasluge u pogledu nemačko-jugoslovenskog pomirenja, višestruko su nagrađivane: Geteovom zlatnom medaljom (1987), Velikim krstom za zasluge Ordena zasluga Savezne Republike Nemačke (1992). To nije sve: 1999. godine dobila je medalju mađarske vlade za pedagoški rad, a iz istog razloga od Gete Instituta u Beogradu dobila je „Geteovu porcelansku medalju“.

Ne može se govoriti o Pavici Mrazović, a da se ne pomene NSHKG. Bilo bi, međutim, nepravedno prema njenom naučnom radu, ograničiti se na to. Pored brojnih članaka, 1981. objavljen je njen *Nemačko-srpskohrvatski frazeološki rečnik* (zajedno s Ružicom Primorac), a 1983. njena *Leksikologija nemačkog jezika* (zajedno s Ziglinde Čihocki). Pre svega vredi spomenuti njenu *Gramatiku srpskohrvatskog jezika* (zajedno sa Z. Vukadinović), koja je objavljena u više izdanja, a u kojoj je model gramatike zavisnosti glagola primenila na svoj maternji jezik.

Pritom, bila je porodična osoba. Posebno joj je bilo važno da stalno podržava i profesionalno pomaže svojoj deci, kasnije i unucima. Uprkos svojim poodmaklim godinama poslovi koje je prihvatila teških devedesetih godina dobrim delom omogućavali su joj da svoju decu izvede kroz strašno vreme rata. Politički je često bila previše lakoverna i lako je bilo uticati na nju. Ali kao osoba koja u celom svom životu nije bila član nijedne partije nikad nije koristila političke veze. Važno joj je bilo da pomogne, da podstakne, da pomiri. Naravno da je bilo onih koji su joj zavideli, a intrige protiv nje, koje su povremeno, delom anonimno širili, posmatrala je, ne razumevajući ih, i bespomoćno. Da je njena potreba da pomogne bila neograničena i nije se odnosila samo na porodicu i kolege pokazuje i jedan drugi događaj: prvo SOS Dečje selo za decu bez roditelja u Srbiji osnovano je u Sremskoj Kamenici. Aktivno je učestvovala u tome, a za to je 1973. dobila srebrnu medalju Hermana Gmajnera.

U mom sećanju ona živi kao osoba koja je znala da se nasmeje, koja je volela proslave i koja je – osim zahteva koje je nemilosrdno postavljala sebi – imala fascinantnu sposobnost uživanja u životu. U kafanama pod svetlošću sveća, na izletima brodom duž obale Jadrana pored Dubrovnika, na kraju napornih radnih dana na Zlatiboru, znala je da pesmama iz svoje domovine pokrene celo društvo, iscrpljenima je ponovo ulivala hrabrost, frustriranim je vraćala poverenje u sebe. Uvek su joj bili važni mir i ravnoteža u državnoj konstrukciji stvorenoj iz delova, koja je ipak pola veka garantovala mir na Balkanu. „Ja sam Jugoslovenka, ne želim nikad da budem ništa drugo”, uvek je govorila, ona sa svojim raznovrsnim korenima. To što su na kraju od Titovog koncepta mira, ne bez krivice samog osnivača, ostale ruševine, konačno ju je slomilo.

Jedan čovek je preminuo. Zemlja se okreće dalje. Pitam se kada će iz ove zemlje ponovo doći neko ko bi se mogao uporediti sa njom.

Autor je bio direktor Instituta za nemački jezik u Manhajmu od 1964. do 1976. godine.

Prevod: Đorđe Tomić

Tomislav Bekić o Pavici Mrazović¹

Dana 10. marta 2003. preminula je u osamdesetoj godini života prof. dr Pavica Mrazović, ugledni germanista, profesor univerziteta, uvažavani vaspitač i pedagog u najplemenitijem smislu te reči, čiji je život gotovo do poslednjeg daha bio ispunjen radom i neutaživom željom da uradi još niz zamišljenih poslova.

Rođena 29. juna 1923. u Perlezu u učiteljskoj porodici, i sama je najpre završila Učiteljsku školu u Vršcu i od 1961. je bila učiteljica i nastavnica nemačkog jezika u raznim osnovnim školama, pre svega u Oglednoj školi „Đorđe Natošević“ pošto je u međuvremenu, kao vanredni student, završila studije na Katedri za nemački jezik i književnost na Višoj pedagoškoj školi u Novom Sadu (1952–1954). Od 1956. do 1960. studirala je na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu na grupi za Nemački jezik i književnost. Ubrzo potom (1961), dolazi na Katedru za nemački jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, gde je delovala ravno četvrt veka i pri tome prešla put od stručnog saradnika preko docenta, vanrednog profesora do redovnog profesora, obavljajući i niz drugih dužnosti, kao šefa Katedre (1978–1980), direktora Instituta za strane jezike i književnosti Filozofskog fakulteta u Novom Sadu (1981), prodekana za nastavu Filozofskog fakulteta (1983–1985), te šefa Jezičke laboratorije (1975–1980) i Multimedijalnog centra za nastavu stranih jezika (1980–1982). Iako je 1985. godine po sili zakona otišla u penziju, time nije prestao njen aktivni

1 Prvobitno objavljeno: Bekić, Tomislav (2003): Pavica Mrazović. (1923-2003). U: *Pedagoška stvarnost: Časopis za školska i kulturno-prosvetna pitanja* 49 (3-4), str. 358–360.

pedagoški rad. Od 1993. do 1999. bila je gostujući profesor na Institutu za germanistiku Univerziteta „Jožef Atila“ u Segedinu, kojoj se za njen samopregorni rad odužio simpozijumom u njenu čast i zbornikom radova *Schnittstelle. Deutsch-linguistische Studien aus Szeged – Festschrift für Pavica Mrazović*, koji sadrži i dosad najpotpuniju bibliografiju njenih radova.

Naučno posleništvo Pavice Mrazović može se valjano sagledati samo u širem kontekstu jugoslovenske germanistike, kako se ona razvijala sve do poslednje decenije XX veka. Germanistika kao posebna naučna disciplina doživela je posle Drugog svetskog rata svoj puni zamah, tako da su u drugoj polovini XX veka postojali razvijeni germanistički centri u Zagrebu, Beogradu, Novom Sadu, Sarajevu i Skoplju. Međutim, zadugo su se naši univerzitetski germanisti bavili pre svega istorijom nemačke književnosti, tako da je Pavica Mrazović uistinu bila prva koja se od samog početka posvetila istraživanju savremenog nemačkog jezika. Tako da je već svojom doktorskom disertacijom *Poremećaji reda reči pri učenju nemačkog jezika od strane govornih predstavnika srpskohrvatskog jezika*, zasnovanoj na velikom nastavnom iskustvu, ali i na određenim metodskim postavkama moderne lingvistike, označila pravac i smer svojih budućih istraživanja na kontrastivnim osnovama. Odbranjena 1972. godine, ta disertacija je u prerađenom i dopunjenom obliku objavljena u *Godišnjaku Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* (XVI/1, str. 355-464 i XVII/1, str. 303-389).

Pavica Mrazović je svojom poletnošću i radinošću naprosto osvajala simpatije svojih kolega širom nekadašnje Jugoslavije, pa je bilo posve prirodno da je upravo ona u saradnji sa Institutom za nemački jezik u Manhajmu i njegovim rukovodiocem Ulrihom Engelom, bila pokretač i rukovodilac široko zamišljenog naučnog projekta Kontrastivna gramatika nemačko-srpskohrvatskog jezika, na kojem su nepune dve decenije bili angažovani gotovo svi germanisti-lingvisti iz tadašnje Jugoslavije. Ovaj projekat urodio je kapitalnim delom *Kontrastive Grammatik deutsch-serbokroatisch I-II* (1986). U delokrug tih radova spada i njena studija u koautorstvu sa V. Tojbertom *Valenzen im Kontrast* (Heidelberg 1988), te knjige *Die semanto-syntaktische Valenz der starken Verben* (1985), u koautorstvu sa A. Mikićem, i *Lexikologie der deutschen Sprache* (1983, 1997), u koautorstvu sa S. Czichozki.

Bibliografija radova Pavice Mrazović obuhvata više od 100 jedinica, a među njima je i više udžbenika nemačkog jezika za osnovne škole i priručnika za nastavnike, ali i prevoda, od kojih posebno treba istaći prevod romana *Budenbrokovi* Tomasa Mana, koji je uradila zajedno sa uglednim književnikom i prevodiocem Boškom Petrovićem. Koliko god bilo nezahvalno da se iz sklopa njenih radova posebno izdvoji i istakne jedno od njenih ostvarenja, ipak se mora ukazati na njen zamašni *Nemačko-srpskohrvatski frazeološki rečnik* (1981, 1990), koji predstavlja kapitalno ostvarenje ne samo naše germanistike nego i naše filologije uopšte. Iako nastao u saradnji sa Ružicom Primorac, ovaj *Rečnik* je uistinu prevashodno plod rada Pavice Mrazović, njenih dugotrajnih istraživanja. Zasnovan na ogromnoj građi, ali i na najnovijim dometima lingvistike, on predstavlja neiscrpn rudnik jezičkih fraza, kako za nemački tako i za srpskohrvatski jezik. Ovaj *Rečnik* predstavlja svojevrsnu dopunu znamenitog *Enciklopedijskog nemačko-srpskohrvatskog rečnika* Svetomira Ristića i Jovana Kangrge i spada u naša kapitalna i nezaobilazna leksikografska dela.

Mada je delovanje Pavice Mrazović prevashodno vezano za novosadsku germanistiku, ono je u svojim dometima bilo značajno kako po srpsku tako i po celu nekadašnju jugoslovensku germanistiku. Svojim zamašnim germanističkim delom u domenu lingvističke germanistike, zasnovanom na velikom pedagoškom iskustvu, s jedne strane, i izuzetnom poznavanju dometa savremene lingvističke nauke, s druge strane, Pavica Mrazović je sebi obezbedila nezaobilazno mesto u našoj germanistici. Sva buduća naučna pregnuća u delokrugu lingvističke germanistike kod nas imaće u njoj i njenom delu dragoceno uporište i ishodište.

Prof. dr Tomislav Bekić

Pavica Mrazović i njen doprinos jugoslovenskoj germanistici

Dorđe Tomić

Značaj Pavice Mrazović za razvoj kako jugoslovenske germanistike i nauke o jeziku, tako i nastave nemačkog jezika, bio je jedinstven. Dok je, do početka njenog bavljenja nemačkim jezikom, jugoslovenska germanistika bila fokusirana na nemačku književnost i delom na istoriju nemačkog jezika, period u kojem je objavljivala svoje poslednje radove obeležio je kraj jugoslovenske germanistike. Iako su na nivou sadržaja i lingvističkih pristupa njeni radovi našli naslednike na pojedinačnim institutima, naučni institucionalni okvir kao i zajednička država u međuvremenu su nestali. Time je njen najznačajniji projekat, rad na kontrastivnoj gramatici nemačkog i srpskohrvatskog jezika, bio prva, najvažnija, a ujedno i poslednja završena inicijativa za saradnju jedinstvene jugoslovenske germanistike. Iako je rad na kontrastivnoj gramatici nastavljen, danas, međutim, ne postoje ni jugoslovenska germanistika ni srpskohrvatski jezik, bar ne u onom kontekstu u kom ih je Pavica Mrazović godinama doživljavala, istraživala i oblikovala.

U traženju odgovora na pitanje u vezi sa značajem i doprinosom Pavice Mrazović jugoslovenskoj germanistici, svakako bi bilo najzanimljivije temeljnije se pozabaviti recepcijom radova i istraživačkih pristupa. Koja su njena istraživanja bila polazna osnova za dalje radove? Koji su njeni pristupi korišćeni, koji su bili i ostali produktivni, a koji su odbačeni ili prevaziđeni? Šta je konačno u vidu naučnih

rezultata ponuđeno kao alternativa u odnosu na njena tumačenja? Odgovori na ova i mnoga druga pitanja moraju se dati drugom prilikom. Ne samo zato što i sam pokušaj da na ova pitanja odgovorimo prevazilazi okvire ovog zbornika, već i zato što je već i samo interesovanje za ova pitanja u izvornom „ekosistemu“ Pavice Mrazović u najmanju ruku ograničeno.

Ono što je od jugoslovenske, ali pre svega novosadske, germanistike iz vremena Pavice Mrazović preostalo u pojedinačnim slučajevima iznedrilo je značajne radove. U celini, međutim, posebno njenu, novosadsku germanistiku, od njenog formalnog odlaska 1985. godine, obeležio je proces naučne stagnacije i konstantnog opadanja kvaliteta istraživanja. Dok je nastava na ovoj katedri, kasnije Odseku, do prve decenije 21. veka zadržala određeni kvalitet, istraživački rad u poslednjih 30 godina toliko se prilagodio širem naučnom trendu manje ili više uspešnog recikliranja tema i pristupa, da se nekadašnja težina lingvističkih radova Pavice Mrazović ne može više prepoznati. O vodećoj ulozi novosadske germanistike, čak ni u uskim okvirima germanistike u Srbiji ne može biti reči.

Razlozi za to delom su poznati i važe u istoj meri u svim naučnim oblastima za veći deo nekadašnjeg jugoslovenskog kulturnog i akademskog prostora: odlazak najboljih i najperspektivnijih mladih istraživača, nedostatak materijalnih sredstava i dugogodišnja dvostruka izolacija naučnih centara – kako u pogledu međunarodne saradnje, članstva u međunarodnim udruženjima i sl. tako i u pogledu fragmentacije bivšeg zajedničkog jugoslovenskog istraživačkog okvira. Kad je reč o germanistici u Novom Sadu treba ipak navesti jedan dodatan razlog za nedovoljnu (i praktično nepostojeću) recepciju i dalji razvoj istraživanja Pavice Mrazović: za razliku od studenata koji su je cenili i za koje je često bila omiljena profesorka, sama katedra – kao uostalom i grad Novi Sad, pokrajina, republika, pa i savezna država – tokom četvrt veka koji je Pavica Mrazović tu provela, nije našla za shodno da joj oda i najmanje priznanje.¹

1 Ni većih svečanih, a ni naučnih skupova posvećenih Pavici Mrazović i njenom delu od ispraćaja u penziju na njenom matičnom fakultetu nije bilo. Zapravo jednu od retkih svečanih prilika u čast Pavice Mrazović organizovalo je u maju 2002. godine

Priznanja su konačno došla iz inostranstva. Dve godine nakon odlaska u penziju, 1987., uručena joj je Zlatna Geteova medalja,² 1992. i Veliki krst za zasluge Ordena za zasluge Savezne Republike Nemačke,³ a 1999. na inicijativu studenata u Segedinu, za jedinstven pedagoški doprinos dodeljena joj je medalja Ministarstva prosvete Mađarske.

Povodom dodele Geteove medalje, državnog počasnog simbola Savezne Republike Nemačke, tadašnji predsednik Rihard fon Vajczeker, u nekoliko rečenica sažeo je značaj rada Pavice Mrazović:

„Gospođa Pavica Mrazović je germanistiku u Jugoslaviji obogatila u odlučujućoj meri. Time je značajno učvrstila duhovne veze između naša dva naroda. [...] Zasluge Pavice Mrazović u vezi sa nemačkim jezikom su raznovrsne. Svojim delovanjem ona je vratila ugled nauci o nemačkom jeziku na univerzitetima u Jugoslaviji. Prvo je pokrenula, a kasnije razvila kontakte i saradnju između predstavnika germanističke lingvistike u Jugoslaviji.

Udruženje nastavnika nemačkog jezika u Novom Sadu – kao „svečano popodne“. Bivše koleginice sa Odseka za germanistiku Filozofskog fakulteta u Novom Sadu Marina Ličen i Julijana Beli-Genc tom prilikom održale su kraće govore. Vidi: Vračarić, Ildiko (2003): Prof. Dr. Pavica Mrazović - Wissenschaftlerin und Lehrerin. U: Litfass. Zeitschrift des Serbischen Deutschlehrerverbandes (Winter 2002/2003), str. 3; Ličen, Marina (2003): Laudatio. U: Litfass. Zeitschrift des Serbischen Deutschlehrerverbandes (Winter 2002/2003), str. 4–5. Beli-Göncz, Julijana (2003): Festrede. U: Litfass. Zeitschrift des Serbischen Deutschlehrerverbandes (Winter 2002/2003), str. 5.

- 2 Medalju je Pavici Mrazović na svečanosti 22. marta 1987. godine u Minhenu uručio tadašnji predsednik SR Nemačke Rihard fon Vajczeker (Richard von Weizsäcker). Pored Pavice Mrazović, 1987. godine ovo priznanje dobili su još američki istoričar Gordon A. Krejg (Gordon Alexander Craig), američki istoričar nemačke i komparativne književnosti Tiodor Ziolkovski (Theodore Ziolkowski) i francuski kompozitor Pjer Bulez (Pierre Boulez).
- 3 Svečanost je ovom prilikom održana na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu, a orden je Pavici Mrazović u ime predsednika dodelio tadašnji ambasador SR Nemačke dr Hansjerg Aif (Hansjörg Eiff). Priznanje je ovom prilikom dobio i prof. dr Strahinja Kostić.

Način posmatranja jezika koji zastupa time je postao uzor u celoj zemlji. Ako jugoslovenska germanistika danas izgleda drugačije nego pre 25 godina, onda je Pavica Mrazović odlučujuće doprinela ovoj promeni.“⁴

Sama Pavica Mrazović je, neposredno nakon dodele nagrade u Minhenu, u razgovoru za jugoslovensku televiziju na pitanje novinara u kojoj meri je Geteova medalja nagrada za njena lična dostignuća, a koliko i za celokupnu jugoslovensku germanistiku, odgovorila:

„To je priznanje jugoslovenskoj germanistici, pre svega germanistici jezika. U Jugoslaviji je postojala germanistička tradicija, ali je u prvom planu godinama bila literatura. [...] Tek početkom rada na kontrastivnoj gramatici nemačkog i srpskohrvatskog jezika izbio je na neki način i studij jezika odnosno proučavanje jezika kao takvog u prvi plan. Čini mi se da to nije samo moja zasluga. Ja jesam okupila tim koji je radio i trudila se da što više mladih ljudi osposobimo da se bave naukom o jeziku, ali svi su učestvovali u tome i svima podjednako pripada ovo priznanje.“⁵

Ovo isticanje saradnje u skladu je sa posvećenošću Pavice Mrazović pre svega samom predmetu istraživanja, ali i sa njenim progresivnim shvatanjem naučnog rada i obrazovanja kao zajedničke misije stvaranja osnove za poboljšanje nastave jezika, kulturne razmene, pa konačno i opšteg društvenog napretka. Koliko je u ovom shvatanju imala saveznika, a koliko protivnika, verovatno nećemo nikad saznati. U svom poletu, retko je javno govorila o preprekama, a njeni stavovi u vezi sa nedostatkom javnog priznanja u domaćim okvirima samo se naziru, između ostalog i u komentaru povodom dodele Geteove medalje u vezi sa značajem ovog priznanja za nju samu:

4 Prof. dr Pavica Mrazović, München 22.03.1987. Goethe Medaille. [Odlomak snimka svečanosti i intervju sa Pavicom Mrazović]. Dostupno onlajn: <https://www.youtube.com/watch?v=cBtrPwAuvfM>, poslednji pristup: 30.08.2020.

5 Ibid.

„Moram da kažem da je to na neki način potvrda mojih dugogodišnjih tvrdnji u koje je malo ljudi verovalo, da se svaki rad jednoga dana nagradi. Teško je, to možda neko nekad i ne dočeka. Evo, ja sam dočekala. Uvek sam tvrdila da je rad najlepše što postoji u čoveku i [...] jednoga dana se to nagradi. Ne uvek dovoljno.“⁶

U kojoj meri će i domaći naučni krugovi možda ipak, mada mnogo kasnije, nagraditi i uvažiti naučni doprinos Pavice Mrazović, ostaje da se vidi. Pre svega valja zabeležiti i kontekstualizovati deo onoga što iza nje ostaje: njene publikacije. One su tema sledeće celine ove knjige.

6 Ibid.

RADOVI

PAVICE MRAZOVIĆ

Bibliografija dela Pavice Mrazović

Dorđe Tomić

Uvodne napomene

Katalog Narodne biblioteke Srbije beleži preko 200 naslova povezanih sa imenom Pavica Mrazović. Iako je reč o delu jedne od najznačajnijih jugoslovenskih naučnica iz oblasti germanistike, sveobuhvatna komentarisana bibliografija sa osvrtom na tematski fokus njenih radova ne postoji. Jedini popis njenih naučnih radova sastavile su njene kolegice i kolege sa germanistike iz Segedina i objavile ga kao dodatak u zborniku objavljenom u njenu čast 1999. godine. Odsek za germanistiku Filozofskog fakulteta u Novom Sadu do danas nije našao za shodno da bivšoj saradnici, profesorki i u jednom periodu šefici tadašnje Katedre za nemački jezik i književnost posveti makar i pregled radova.

Zapravo, već na osnovu pregleda bibliografskih zapisa u katalogu Narodne biblioteke Srbije stiće se utisak da se Pavica Mrazović praktično sama pobrinula za to da njena dela ostanu dostupna, te je dobar deo njenih radova nakon njene smrti porodica dala biblioteci Filozofskog fakulteta. Veliki broj članaka u naučnim časopisima sačuvan je u vidu tzv. separata, njih čak 60, pri čemu se radi o pojedinačno sačuvanim (kopiranim) tekstovima kako u jugoslovenskoj tako i u nemačkoj naučnoj periodici i različitim zbornicima. Da sama Pavica Mrazović nije svoje tekstove

u ovom obliku stavila na raspolaganje, veliko je pitanje da li bi se neko od njenih bivših koleginica i kolega potrudio da te radove prikupi.

Namera ovog priloga je da u vidu komentarisane bibliografije¹ sistematski prikaže celokupno delo Pavice Mrazović, kontekstualizuje njene radove i istakne različite faze i tematski fokus tih dela u datom vremenskom periodu. Šta je istraživala i šta je objavljivala Pavica Mrazović? Koje teme su bile ključne u okviru njenog naučnog rada? Koje faze istraživačkog odnosno pedagoškog i/ili prevodilačkog rada se mogu identifikovati? I konačno: koja od njenih dela možemo smatrati najznačajnijim u okvirima nauke o jeziku, germanistike uopšte ili npr. u pogledu nastave nemačkog jezika? Odgovori na ova pitanja daju ne samo direktan uvid u tematski fokus naučnog rada Pavice Mrazović, već predstavljaju i svojevrstan prilog istraživanju (post-) jugoslovenske germanistike.

Pregled dela oslanja se na bibliografske podatke dobijene iz kataloga narodnih odnosno univerzitetskih biblioteka svih bivših jugoslovenskih republika, kataloga nacionalnih i niza univerzitetskih biblioteka u Nemačkoj i Austriji kao i digitalnih repozitorijuma i baza podataka naučnih radova obuhvaćenih u okviru različitih digitalnih proizvoda.² Ovako prikupljena građa upoređena je sa pomenutim popisom naučnih dela segedinske germanistike iz 1999. godine. Prikupljanje dela objavljenih u SR Nemačkoj, ali i u DR Nemačkoj olakšala je činjenica da je dobar deo naučnih tekstova – monografija, zbornika i periodike – u velikoj meri retro-digitalizovan, te dostupan u vidu celokupnog teksta.

Struktura bibliografije predstavlja kompromis između hronološkog, tematskog i „žanrovskog“ pregleda radova. Izvesno je da bi svaki od ovih pojedinačnih pristupa imao svoje opravdanje. Takođe, nije isključeno da je jedna od posledica

1 Za primer jedne takve bibliografije vidi: Sundhausen, Holm; Tomić, Đorđe (2011): *Serbien in der deutschsprachigen Forschung. Eine Auswahlbibliografie*. Belgrad: Serbische Nationalbibliothek.

2 Up. Tomić, Đorđe (2014): *Research Toolbox*. Dostupno onlajn: <http://researchtoolbox.dordetomic.de/?p=14>, poslednji pristup: 10.07.2020.

ovog kombinovanog pristupa dupliranje određenih naslova. Njegova prednost svakako jeste bolja preglednost celokupnog rada Pavice Mrazović u poređenju sa, recimo, isključivo hronološkim popisom.

Prva celina – Gramatika – obuhvata naučne radove iz oblasti nauke o jeziku. Istraživanja sintakse nemačkog jezika Pavice Mrazović ne odlikuju se samo primenom kontrastivnog pristupa. Već prvi njeni radovi bili su prekretnica u jugoslovenskog germanistici koja je ona od svog osnivanja početkom 20. veka, a zatim i nakon Drugog svetskog rata, obuhvatala ili studije i analize nemačke književnosti ili radove o nemačko-srpskim (jugoslovenskim) kulturnim odnosima. Jezička istraživanja su do prvih istraživanja Pavice Mrazović bila uglavnom ograničena na studije iz istorije nemačkog jezika, pri čemu je značajan uticaj imao Ivan Pudić iz Beograda. „Kao prva disertacija s kontrastivnom tematikom jeste ‚Sintaksa leksikalizovanih spojeva predlog + imenica + glagol u nemačkom i srpskohrvatskom jeziku‘ iz 1975. godine. Glavni podstrek za ovakvo usmerenje istraživačkog rada došao je iz Novog Sada, a potekao je od prof. Pavice Mrazović. Ona je inicirala i – zajedno s beogradskim germanistima – pokrenula, a kasnije i vodila, najznačajniji istraživački projekat naše lingvističke germanistike: izradu kontrastivne gramatike nemačkog i srpskog jezika.“³ Rezultat ovog projekta, ujedno i jedno od najznačajnijih, ako ne i najznačajnije delo jugoslovenske germanistike, bila je *Kontrastivna gramatika nemačkog i srpskohrvatskog jezika* koji je izdala zajedno sa Ulrihom Engelom, a koja je kao zajednički naučni rad od sedamdesetih godina pa sve do objavljivanja ovog dvotomnog dela 1986. godine okupljala sve relevantne odseke za germanistiku na srpskohrvatskom govornom području – već i po trajanju i kvalitetu saradnje jedinstven poduhvat u istoriji jugoslovenske germanistike.

Druga celina beleži radove Pavice Mrazović iz oblasti nemačkog kao stranog

3 Đukanović, Jovan (2016): Jedan vek beogradske germanistike – nauka o jeziku u nastavi i u naučnom radu (1905–2005). U: Jelena Kostić-Tomović (ur.): U carstvu reči – jezici i kulture. Zbornik u čast prof. dr Jovanu Đukanoviću povodom 85. rođendana. Beograd: Filološki fakultet; FOCUS - Forum za interkulturnu komunikaciju, str. 31–38, ovde: str. 34.

jezika. Reč je kako o izveštajima i zapažanjima iz nastavne prakse – što je ujedno i polazna tačka njenog daljeg naučnog rada – tako i pedagoško-didaktičke studije koje su po pravilu imale za cilj poboljšanje nastave nemačkog jezika, ali i (dopunske) nastave srpskohrvatskog jezika za decu jugoslovenskih radnika u SR Nemačkoj – oblasti kojoj je osamdesetih godina posvećivala posebnu pažnju, što je opet bio rezultat kontrastivnog pristupa kojim se dosledno koristila.

Treću celinu čine radovi iz oblasti leksikologije. Na osnovu ovog pregleda stiče se utisak da su leksikološki aspekti konstantno pratili njen rad. Sasvim je izvesno da je zanimanje za leksikologiju proizilazilo iz jedinstvene sinteze njene prevodilačke i kontrastivne istraživačke prakse. Verovatno najznačajnije delo – i do danas jedan od najvrednijih radova jugoslovenske germanistike – bio je njen *Nemačko-srpskohrvatski frazeološki rečnik*, prvobitno objavljen 1981. godine, a koji po obimu i kvalitetu nije nimalo zaostajao za tadašnjim nemačkim jednojezičnim frazeološkim rečnicima.⁴

Ostala dela iz oblasti germanistike – vrlo često zbornici radova sa različitih međunarodnih skupova koji su obrađivali različite aspekte – čine posebnu, četvrtu celinu.

Peta celina bibliografije obuhvata prevode Pavice Mrazović. Kao i u pogledu didaktičkih radova, i u vezi sa prevođenjem, ona je bila dosledna u povezivanju prakse i teorije, pa je pored teorijskog interesovanja za leksiku i prevođenje, aktivno prevodila različita dela – od književnosti do stručnih priloga, od *Budenbrokovih* Tomasa Mana do pojedinačnih članaka iz oblasti lingvistike.

Za razliku od relativno uskih naučnih krugova, šira javnost Pavicu Mrazović će poznavati pre svega po njenim udžbenicima. Zapravo, skoro svako ko je od početka devedesetih godina 20. veka u osnovnoj školi učio nemački jezik, sasvim izvesno se susreo sa nekim od udžbenika Pavice Mrazović koji su u „opticaju“ bili do nedavno, a verovatno se i danas koriste u nastavi. To svakako važi za Srbiju (i Crnu Goru) gde

4 Up. Engel, Ulrich (1983): Mrazović, Pavica; Primorac, Ružica: Nemačko-srpskohrvatski frazeološki rečnik. Nemački idiomatski izraz s srpskohrvatskim ekvivalentima (Deutsch-serbokroatisches phraseologisches Wörterbuch. Deutsche idiomatische Wendungen mit ihren serbokroatischen Entsprechungen), Belgrad 1981, 1005 Seiten. U: *Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache* (9), str. 307–309.

su ovi udžbenici redovno imali i do 10 izdanja, a po pravilu i petocifrene tiraže, ali i za Makedoniju, gde su tokom devedesetih godina prevedeni svi udžbenici – od 5. do 8. razreda osnovnih škola. Ova dela prikazana su u okviru šeste celine.

Sastavni deo bibliografije obuhvata i različite tekstove nastale u okviru njenog rada na Filozofskom fakultetu – od izveštaja o naučnim projektima ili naučnim skupovima koje je organizovala, bibliografija radova saradnika Filozofskog fakulteta, pa sve do svedočanstava njene mentorske delatnosti – doktorskih disertacija koje su nastale uz njenu podršku. Ova dela popisana su u okviru odgovarajućih celina.

Bez pretenzije da obuhvati sve objavljene priloge, u vidu završne celine, ova bibliografija svesno uključuje i prikaze dela kao i izveštaje o konferencijama na kojima je Pavica Mrazović izlagala. Ovaj mali heuristički iskorak može se objasniti pre svega željom da se dobije uvid u diskurzivnu celinu i uticaj dela Pavice Mrazović, pa je svakako zanimljivo pomenuti i reakcije naučne zajednice na neke od njenih priloga.

Dela Pavice Mrazović

GRAMATIKA

Mrazović, Pavica (1968): Neke sintaksičke osobenosti stručnih tekstova na nemačkom jeziku. U: *Bilten Zavoda za unapređenje opšteg i stručnog obrazovanja: Nastava stranih jezika* (3), str. 104–118.

Mrazović, Pavica (1974): Konfrontative Analyse der Wortstellung. Deutsch – Serbokroatisch. U: Gerhard Nickel (ur.): *Applied contrastive linguistics*. Heidelberg: Groos (Proceedings / Association Internationale de Linguistique Appliquée, 3, 1), str. 221–234.

Mrazović, Pavica (1975): Die Negation im Deutschen und Serbokroatischen. U: *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 18 (1), str. 293–328.

Mrazović, Pavica (1975): Teorija gramatike zavisnosti. U: *Strani jezici* (1-2), str. 6–22.

- Mrazović, Pavica (1976): Kontrastive Analyse der Negation: Deutsch-Serbokroatisch. U: *Jahrbuch für Internationale Germanistik* 2 (2), str. 53–65.
- Mrazović, Pavica (1976): Kontrastive Analyse der Negation: Deutsch-Serbokroatisch. U: Leonard Forster (ur.): Akten des 5. Internationalen Germanisten-Kongresses. Cambridge 1975. Bern: Herbert Lang (1), str. 53–65.
- Mrazović, Pavica (1977): Mogućnosti primene istog gramatičkog modela pri konfrontaciji dvaju jezika. U: *Godišnjak Saveza društava za primenjenu lingvistiku Jugoslavije* (1), str. 117–125.
- Mrazović, Pavica (1978): Möglichkeiten der Anwendung desselben grammatischen Modells bei der Konfrontation zweier Sprachen. U: Gerhard Nickel (ur.): *Contrastive Linguistics*. Stuttgart: Hochschulverlag, str. 157–168.
- Mrazović, Pavica (1978): Verben ohne Nominativergänzung im Serbokroatischen und ihre Entsprechungen im Deutschen. U: *Linguistische Arbeitsberichte* 21, str. 189–195.
- Mrazović, Pavica (1979): Razvoj gramatike zavisnosti. U: Pavica Mrazović (ur.): *Gramatička teorija kontrastivne studije i nastava stranih jezika*. Sv. 1. Novi Sad: Filozofski fakultet (Radovi Instituta za strane jezike i književnosti. A. Jezičke studije, 1), str. 7–65.
- Mrazović, Pavica (1979): Red reči u nominalnoj frazi nemačkog i srpskohrvatskog jezika. U: *Godišnjak Saveza društava za primenjenu lingvistiku Jugoslavije* (3), str. 213–219.
- Mrazović, Pavica (1980): Prednje polje u nemačkom i srpskohrvatskom jeziku. U: *Godišnjak Saveza društava za primenjenu lingvistiku Jugoslavije* (4-5), str. 283–288.
- Mrazović, Pavica (1980): Rečenični okvir u nemačkom i srpskohrvatskom jeziku. U: Vesna Berić (ur.): *Kontrastivna jezička istraživanja*. Simpozijum, Novi Sad, 7. i 8. decembar 1979: zbornik radova. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski Fakultet, str. 144–153.
- Mrazović, Pavica (1980): Zum Problem der Korrelate im deutschen und serbokroatischen Satz. U: Heinz Rupp und Hans-Gert Roloff (ur.): Akten des VI. Internationalen Germanisten-Kongresses, Basel 1980. Bern: Peter Lang

-
- (Jahrbuch für Internationale Germanistik - Reihe A / Reihe A: Gesammelte Abhandlungen und Beiträge, 8), str. 169–176.
- Mrazović, Pavica (1981): Die Position der finiten Verbform im deutschen und serbokroatischen Satz. U: *Deutsch als Fremdsprache: Zeitschrift zur Theorie und Praxis des Deutschunterrichts für Ausländer* 18 (1), str. 44–51.
- Mrazović, Pavica (1981): Faktori koji uslovljavaju redosled elemenata u rečenici nemačkog i srpskohrvatskog jezika. U: *Filološki pregled* 19 (1-4), str. 31–44.
- Mrazović, Pavica (1981): Lexikalische und syntaktische Semantik des Verbs als Ausgangspunkt bei der Feststellung der Satzmodelle im Deutschen und Serbokroatischen. U: *Zeitschrift für Slawistik* 36 (1), str. 30–37.
- Mrazović, Pavica (1982): Die Stellung der Satzelemente im Deutschen und Serbokroatischen. Eine kontrastive Darstellung. Unter Mitarbeit von Ulrich Engel. Heidelberg: Julius Groos Verlag (Deutsch im Kontrast, 1).
- Mrazović, Pavica (1982): Dopunske rečenice u nemačkom i srpskohrvatskom jeziku. U: *Živi jezici* 24 (1-2), str. 6–24.
- Mrazović, Pavica (1983): Da + prezent konstrukcije bez modalnih glagola u srpskohrvatskom jeziku i njihovi ekvivalenti u nemačkom. U: *Godišnjak Saveza društava za primenjenu lingvistiku Jugoslavije* 7, str. 119–123.
- Mrazović, Pavica (1983): Elementenfolge in der Nominalphrase des Deutschen und Serbokroatischen. U: *Zielsprache Deutsch* (1), str. 30–41.
- Mrazović, Pavica (ur.) (1983): Kontrastivne studije nemačkog i srpskohrvatskog jezika. Novi Sad: Filozofski fakultet (Radovi instituta za strani jezik i književnost. A, Jezičke studije, 4).
- Mrazović, Pavica (1983): Modalverben und Modalitätsverben im Serbokroatischen und ihre Entsprechungen in Deutschen. U: Pavica Mrazović (ur.): Kontrastivne studije nemačkog i srpskohrvatskog jezika. Novi Sad: Filozofski fakultet (Radovi instituta za strani jezik i književnost. A, Jezičke studije, 4), str. 119–164.
- Mrazović, Pavica (1983): Mogućnosti jezičke analize na gramatički način. U: *Prosvetni pregled* 26, str. 8.

- Mrazović, Pavica (1983): Terminologija dependenc-verb-gramatike (gramatike zavisnosti) u Jugoslaviji. U: Pavica Mrazović (ur.): Zbornik radova. II simpozijum Kontrastivna jezička istraživanja, Novi Sad, 10. i 11. decembar 1982. Novi Sad: Filozofski fakultet, str. 119–123.
- Mrazović, Pavica (1983): Vrste tekstova sa da-konstrukcijama u srpskohrvatskom jeziku i njihovi ekvivalenti u nemačkom. U: Pavica Mrazović (ur.): Zbornik radova. II simpozijum Kontrastivna jezička istraživanja, Novi Sad, 10. i 11. decembar 1982. Novi Sad: Filozofski fakultet, str. 19–31.
- Mrazović, Pavica (ur.) (1983): Zbornik radova. II simpozijum Kontrastivna jezička istraživanja, Novi Sad, 10. i 11. decembar 1982. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Mrazović, Pavica (1984): Mesto upravnog glagola u rečenici i iskazu srpskohrvatskog jezika. U: *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 27-28, str. 521–526.
- Mikić, Pavao; Mrazović, Pavica; Mikić, Anna Margareté (1985): Die semanto-syntaktische Valenz der starken Verben. Ein Übungsbuch. Novi Sad: Institut za strane jezike i književnosti (Radovi Instituta za strane jezike i književnost. D, Udžbenici i priručnici, 9).
- Mrazović, Pavica (1985): Konjunktoren und Subjunktoren im Deutschen und Serbokroatischen. U: Pavica Mrazović (ur.): Kontrastivne jezičke studije. Simpozijum austrijskih i jugoslovenskih germanista, Innsbruck 31.5.-2.6.1984. Kontrastive Sprachstudien. Symposion österreichischer und jugoslawischer Germanisten, Innsbruck 31.5.-2.6.1984. Novi Sad: Filozofski fakultet (Radovi Instituta za strane jezike i književnosti. A, Jezičke studije, 6), str. 85–130.
- Mrazović, Pavica (ur.) (1985): Kontrastivne jezičke studije. Simpozijum austrijskih i jugoslovenskih germanista, Innsbruck 31.5.-2.6.1984. Kontrastive Sprachstudien. Symposion österreichischer und jugoslawischer Germanisten, Innsbruck 31.5.-2.6.1984. Novi Sad: Filozofski fakultet (Radovi Instituta za strane jezike i književnosti. A, Jezičke studije, 6).
- Mrazović, Pavica (1985): Zavisne rečenice u nemačkom i srpskohrvatskom jeziku. Sa pozicija teorije gramatike zavisnosti. U: *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* (15), str. 203–216.

-
- Engel, Ulrich; Mrazović, Pavica (ur.) (1986): Kontrastive Grammatik deutsch-serbokroatisch. Halbbd. 1. München: Sagner (Sagners slavistische Sammlung, 10, 1).
- Engel, Ulrich; Mrazović, Pavica (ur.) (1986): Kontrastive Grammatik deutsch-serbokroatisch. Halbbd. 2. München: Sagner (Sagners slavistische Sammlung, 10, 2).
- Mrazović, Pavica (1986): Das Modell der Dependenz-Verb-Grammatik. Als Basis für die vergleichende Beschreibung des Deutschen und Serbokroatischen. U: *Zeitschrift für Slawistik* 31 (1), str. 21–30.
- Mrazović, Pavica (1986): Prinzipien der Wortstellung als eine von mehreren Möglichkeiten zur Unterscheidung der Gefügenomina in Funktionsverbgefügen von Ergänzungen zu Vollverben. U: Walter Weiss, Herbert Ernst Wiegand und Marga Reis (ur.): *Textlinguistik contra Stilistik? Wortschatz und Wörterbuch. Grammatische oder pragmatische Organisation von Rede?* Tübingen: Niemeyer (Kontroversen, alte und neue, 3), str. 298–303.
- Mrazović, Pavica (1986): Rečenični obrasci u nemačkom i srpskohrvatskom jeziku. U: *Filologija. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti* (14), str. 233–245.
- Mrazović, Pavica (1987): Subjunktiorlose Nebensätze im Deutschen und Serbokroatischen. U: *Wissenschaftliche Zeitschrift der Humboldt-Universität zu Berlin. Gesellschaftswissenschaftliche Reihe* 36 (2), str. 171–178.
- Mrazović, Pavica; Teubert, Wolfgang (ur.) (1988): Valenzen im Kontrast. Ulrich Engel zum 60. Geburtstag. Heidelberg: Julius Groos Verlag.
- Mrazović, Pavica (1989): Die Struktur des Satzes in einer dependenziell angelegten Produktionsgrammatik – Deutsch als Fremdsprache. U: *Zbornik radova Instituta za strane jezike i književnosti* (10), str. 325–347.
- Mrazović, Pavica (1989): Grammatik im Wörterbuch der serbokroatischen Sprache. Mit besonderer Berücksichtigung der Valenz und der Wortfolge. U: *Zbornik radova Instituta za strane jezike i književnosti* (10), str. 55–69.
- Mrazović, Pavica; Vukadinović, Zora (1990): Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance. Sremski Karlovci: Stojanović.
- Mrazović, Pavica (1990): Klasifikacija partikula (u užem smislu) u srpskohrvatskom jeziku. U: *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 33, str. 301–309.

- Mrazović, Pavica (1991): Primena dependencijalnog modela pri opisu srpskohrvatskog jezika. U: *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* 20 (2), str. 181–190.
- Mrazović, Pavica (1991): Vor- und Nachteile der Dependenzgrammatik für die kontrastive Syntax. Dargestellt am Sprachmaterial Deutsch-Serbokroatisch. U: Yoshinori Shichiji (ur.): *Begegnung mit dem „Fremden“: Grenzen – Traditionen – Vergleiche*. Akten des VIII. Internationalen Germanisten-Kongresses, Tokyo 1990; Bd. 4: Sektion 4, Kontrastive Syntax. Sektion 5, Kontrastive Semantik, Lexikologie, Lexikographie. Sektion 6, Kontrastive Pragmatik. Unter Mitarbeit von Eijirō Iwasaki. München: Iudicium-Verlag (4), str. 34–42.
- Mrazović, Pavica; Vukadinović, Zora (2009): *Gramatika srpskog jezika za strance*. Uz podršku Milane Mrazović. 2. prerađeno i dopunjeno izd. Sremski Karlovc, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića (Biblioteka Sintez).

NEMAČKI KAO STRANI JEZIK

- Mrazović, Pavica (1960): Iskustva iz nastave stranog jezika u IV razredu osnovne škole. U: *Pedagoška stvarnost: Časopis za školska i kulturno-prosvetna pitanja* (8), str. 575–579.
- Mrazović, Pavica (1961): Nemački jezik. U: *Početno savlađivanje stranih jezika*. *Osnovna škola „Đorđe Natošević“* (2), str. 7–54.
- Dmitrijević, Lidija; Mrazović, Pavica (1964): Pokušaj primene objektivnih merila u proveravanju znanja iz nemačkog jezika u osnovnoj školi od V-VIII razreda. U: *Pedagoški život* (5-6), str. 13–44.
- Mrazović, Pavica (1969): Mogućnosti eksploatacije teksta u nastavi stranih jezika. U: *Pedagoška stvarnost: Časopis za školska i kulturno-prosvetna pitanja* 15 (9), str. 572–581.
- Mrazović, Pavica (1969): Novi elementi u planiranju nastave stranih jezika. U: *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 12 (2), str. 695–738.

-
- Mrazović, Pavica (1969): Sistematizacija jezičke materije na kraju četvorogodišnjeg učenja nemačkog jezika. U: *Pedagoška stvarnost: Časopis za školska i kulturno-prosvetna pitanja* 15 (8), str. 498–507.
- Mrazović, Pavica (1971): Problemi interferencije u nastavi stranih jezika. (Ilustrativni primeri nemačkog jezika kao stranog). U: *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 14 (2), str. 735–750.
- Mrazović, Pavica (1972): Komparativno praćenje rezultata u početnoj nastavi nemačkog jezika na bazi dva različita udžbenika. U: *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 15 (2), str. 579–612.
- Mrazović, Pavica (1972): Poremećaji u redu reči pri učenju nemačkog jezika od strane govornih predstavnika srpskohrvatskog jezika. Doktorska disertacija. Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad.
- Mrazović, Pavica (1973): Konfrontativne studije, jedan od uslova za uspešniju nastavu stranih jezika. U: *Škola i društvo* 1, str. 13–18.
- Mrazović, Pavica (1973): Mogućnosti korišćenja programiranih materijala u nastavi stranih jezika. U: *Savremeno obrazovanje* (3), str. 93–113.
- Mrazović, Pavica (1973): Poremećaji u redu reči pri učenju nemačkog jezika od strane govornih predstavnika srpskohrvatskog jezika. U: *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 16 (1), str. 354–474.
- Mrazović, Pavica (1974): Obrada sintakse u nastavi stranih jezika. U: *Škola i društvo* (1), str. 17–21.
- Mrazović, Pavica (1974): Poremećaji u redu reči pri učenju nemačkog jezika od strane govornih predstavnika srpskohrvatskog jezika. [2. deo]. U: *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 17 (1), str. 303–390.
- Mrazović, Pavica (1976): Mogućnost primene savremenih lingvističkih teorija u nastavnoj praksi. U: *Pedagoška stvarnost: Časopis za školska i kulturno-prosvetna pitanja* 22 (7), str. 508–520.
- Mrazović, Pavica (1977): Komponente udžbenika stranog jezika. U: *Pedagoška stvarnost: Časopis za školska i kulturno-prosvetna pitanja* 23 (4), str. 263–268.
- Mrazović, Pavica (1978): Gesichtspunkte für die Beurteilung von Schulbüchern

- für „Deutsch als Fremdsprache“. U: Ulrich Engel und Siegfried Grosse (ur.): Grammatik und Deutschunterricht. Jahrbuch 1977 des Instituts für deutsche Sprache. Düsseldorf: Pädagogischer Verlag Schwann (Sprache der Gegenwart. Schriften des Instituts für deutsche Sprache, 44), str. 233–243.
- Mrazović, Pavica (ur.) (1979): Gramatička teorija kontrastivne studije i nastava stranih jezika. Sv. 1. Novi Sad: Filozofski fakultet (Radovi Instituta za strane jezike i književnosti. A. Jezičke studije, 1).
- Mrazović, Pavica (1979): Korelativan odnos teorije o jeziku i nastavne prakse. U: Pavica Mrazović (ur.): Gramatička teorija kontrastivne studije i nastava stranih jezika. Sv. 1. Novi Sad: Filozofski fakultet (Radovi Instituta za strane jezike i književnosti. A. Jezičke studije, 1), str. 153–163.
- Mrazović, Pavica (1979): Sprachtheorien und ihre Anwendung im Sprachunterricht. U: *Zbornik radova Instituta za strane jezike i književnosti* (1), str. 107–124.
- Mrazović, Pavica (1980): Kontrastive Analyse und Fremdspracherwerb. U: *Zbornik radova Instituta za strane jezike i književnosti* (2), str. 163–174.
- Mrazović, Pavica (1980): Verstöße gegen die Regeln der Wortstellung beim Erlernen der deutschen Sprache seitens der Serbokroatisch Sprechenden. U: *Jahrbuch für Internationale Germanistik B 5*, str. 75–83.
- Mrazović, Pavica (1981): Savremena kretanja u metodici nastave stranih jezika. U: *Zbornik radova Instituta za strane jezike i književnosti* (3), str. 387–397.
- Mrazović, Pavica (1981): Sprachvergleich und kommunikationsorientierter Fremdsprachenunterricht. U: Heidrun Brückner (ur.): Lehrer und Lernende im Deutschunterricht. Kongreßbericht der VI. Internationalen Deutschlehrertagung vom 4. - 8. August 1980 in Nürnberg. Berlin: Langenscheidt, str. 283–286.
- Mrazović, Pavica (1982): Tekst i kriterijumi za njegov izbor u nastavi stranih jezika. U: *Savremeno obrazovanje* (2), str. 9–22.
- Mrazović, Pavica (1983): Definicija teksta i definicija elemenata teksta. U: *Strani jezici* (4), str. 253–260.

-
- Mrazović, Pavica (1986): Interpretation eines Gedichts im Deutschunterricht als Beitrag zur Völkerverständigung. U: Maria Borodulina i dr. (ur.): Internationales Deutschlehrersymposium. Fremdsprachenunterricht Deutsch im Dienste der Völkerverständigung (dargestellt am Beispiel der Auswahl und Behandlung literarischer Texte). Moskau 23. - 26. Sept. 1985. Moskau: Deutschlehrerverband der UdSSR, str. 238–243.
- Mrazović, Pavica (1986): Kontrastivna analiza srpskohrvatskog i nemačkog jezika. U: Zvonimir Diklić, Dragutin Rosandić, Pavica Mrazović, Anuška Nakić und Smiljka Vasić (ur.): Metodčki priručnik uz udžbenike Moja domovina SFR Jugoslavija. Teorijsko-metodčki pristup. Sarajevo, Titograd, Zagreb, Priština, Skopje, Novi Sad, Beograd: Svjetlost; Republički zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja; Školska knjiga; Zavod za udžbenike i nastavna sredstva; Prosvetno delo; Zavod za izdavanje udžbenika, str. 138–152.
- Mrazović, Pavica (1986): Neki rezultati rada u dopunskoj nastavi srpskohrvatskog jezika u SR Nemačkoj. U: Petar Vučković (ur.): Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog. Zbornik radova sa savetovanja "Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog". Beograd: Institut za strane jezike, str. 132–137.
- Mrazović, Pavica; Runtić, Ivo (1986): Književni tekstovi u nastavi njemačkog jezika. U: *Strani jezici* (1), str. 57–61.
- Mrazović, Pavica (1987): Didaktische Anwendbarkeit einer kontrastiven Grammatik. U: Lutz Götze (ur.): Deutsch als Fremdsprache – Situation eines Faches. Bonn - Bad Godesberg: Verlag Dürsche Buchhandlung (Schriften zur Deutsch-Didaktik), str. 156–165.
- Mrazović, Pavica (1989): Neke karakteristike govornog i pisanog nemačkog i srpskohrvatskog jezika dece migranata u SR Nemačkoj. U: Svenka Savić (ur.): Interkulturalizam kao oblik obrazovanja dece migranata van domovine. Zbornik radova sa XII kongresa Saveza slavističkih društava Jugoslavije, Diskusiona tribina 'Interkulturalizam kao oblik obrazovanja dece migranata van domovine', Novi Sad, 7-9. septembar 1989. godine. Novi Sad: Filozofski fakultet; Institut za južnoslovenske jezike, str. 70–77.

Mrazović, Pavica; Stöltzing-Richert, Wilfried (1989): Die Wortschatzbeherrschung zweisprachiger jugoslawischer Schüler in Niedersachsen. U: *Deutsch lernen* 14 (4), str. 28–56.

LEKSIKOLOGIJA

Mrazović, Pavica; Primorac, Ružica (1965): Neki metodski postupci u obradi nemačkih frazeoloških izraza. U: *Pedagoška stvarnost: Časopis za školska i kulturno-prosvetna pitanja* 11 (2), str. 358–368.

Mrazović, Pavica; Primorac, Ružica (1965): Pokušaj klasifikacije frazeoloških izraza nemačkog jezika, njihovi izvori i stilske funkcije. U: *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* (8), str. 283–303.

Primorac, Ružica; Mrazović, Pavica (1965): Prilog razmatranju frazeologije nemačkog jezika. U: *Živi jezici* 7 (3-4), str. 48–54.

Primorac, Ružica; Mrazović, Pavica (1969): Problemi razumevanja, prevođenja i upotrebe frazeoloških jedinica u nemačkom jeziku. U: *Živi jezici* 11 (1-4), str. 108–120.

Mrazović, Pavica (1972): Konfrontative Analyse der Wortstellung Deutsch-Serbokroatisch. U: *Contrastive Linguistics* 1, str. 221–234.

Mrazović, Pavica; Primorac, Ružica (1981): Nemačko-srpskohrvatski frazeološki rečnik. Nemački idiomatski izrazi sa srpskohrvatskim ekvivalentima. Deutsch-serbokroatisches phraseologisches Wörterbuch. Deutsche idiomatische Wendungen und ihre serbokroatischen Entsprechungen. 1. izd. Beograd: Narodna knjiga.

Mrazović, Pavica (1982): Frazeološki izrazi i problemi njihovog prevodjenja. U: *Zbornik Instituta za strane jezike i književnosti* (4), str. 351–367.

Czichocki, Sieglinde; Mrazović, Pavica (1983): Lexikologie der deutschen Sprache. Einführung. Novi Sad: Institut za strane jezike i književnosti.

Mrazović, Pavica (1985): Gleichartige Phraseologismen im Deutschen und

Serbokroatischen. U: *Sprache und Literatur in Wissenschaft und Unterricht* 16 (56), str. 88–94.

- Mrazović, Pavica; Primorac, Ružica (1991): Nemačko-srpskohrvatski frazeološki rečnik. Nemački idiomatski izrazi sa srpskohrvatskim ekvivalentima. Deutsch-serbokroatisches phraseologisches Wörterbuch. 2. izd. Beograd: Naučna Knjiga.
- Mrazović, Pavica (1996): Germanizmi u govornom jeziku Vojvodana. U: Judita Plankoš (ur.): O leksičkim pozajmljenicama. Zbornik radova sa Naučnog skupa Strane reči i izrazi u srpskom jeziku, sa osvrtom na isti problem u jezicima nacionalnih manjina, (Gradska biblioteka, Subotica, 18–20. oktobar 1995). Subotica, Beograd: Gradska biblioteka; Institut za srpski jezik Srpske akademije nauka i umetnosti, str. 209–230.
- Czichocki, Sieglinde; Mrazović, Pavica (1997): *Lexikologie der deutschen Sprache. Einführung*. Saradnica: Csilla Bernáth. 2. izd. Szeged: JATE.
- Mrazović, Pavica (1998): Phraseologismen als Übersetzungsproblem in literarischen Texten. U: Wolfgang Eismann (ur.): *EUROPHRAS 95 - Europäische Phraseologie im Vergleich. Gemeinsames Erbe und kulturelle Vielfalt*. Bochum: Brockmeyer (Studien zur Phraseologie und Parömiologie, 15), str. 557–568.

GERMANISTIKA

- Mrazović, Pavica (1978): O stilskim slojevima. U: *Pedagoška stvarnost: Časopis za školska i kulturno-prosvetna pitanja* 24 (9), str. 812–821.
- Mrazović, Pavica (ur.) (1980): Zbornik radova. Simpozijum austrijskih i jugoslovenskih germanista: Novi Sad, 27. i 28. mart 1980. Novi Sad: Institut za strane jezike i književnosti (Radovi Instituta za strane jezike i književnosti, C.).
- Mrazović, Pavica (1982): Lehrprogrammgestaltung für die Germanistikstudenten in Jugoslawien. U: Johannes Wenzel, Annette Röhrig und Helga Porz (ur.): *25 Jahre sprachpraktische Ausbildung für ausländische Germanistikstudenten*

in der DDR: 13.-19. Sept. 1981. Konferenzmaterialien der internationalen Arbeitstagung des Herder-Instituts / Karl-Marx-Universität Leipzig: Heft 1. Leipzig: Herder-Institut, str. 40–45.

Mrazović, Pavica (ur.) (1983): Simpozijum o J. V. Geteu, Novi Sad, 29. i 30. X 1982. Novi Sad: Filozofski fakultet.

Mrazović, Pavica (1986): Sprachgermanistik an den jugoslawischen Universitäten – Zielsetzungen, Inhalte, (Lehrprogramme), Methoden. U: Hans-Joachim Althof (ur.): Jugoslawisch-Deutsches Germanistentreffen. In Dubrovnik vom 30.9 - 4.10.1984. Dokumentation der Tagungsbeiträge. Bonn: DAAD (DAAD Dokumentationen und Materialien, 7), str. 306–316.

Mrazović, Pavica (1987): Gramatika srpskohrvatskog jezika pred nemačkom lingvističkom javnošću u vreme Vuka Karadžića i danas. U: *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* 17, str. 177–182.

Mrazović, Pavica (1988): Grammatisches im Deutschen Wörterbuch der Brüder Grimm und in zwei modernen Wörterbüchern. U: Pavle Ivić (ur.): O dvestagodišnjici Jakoba Grima. Zbornik radova sa naučnog skupa održanog od 12. do 14. novembra 1985. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti (Naučni skupovi; Odeljenje jezika i književnosti, 40; 8), str. 113–122.

UDŽBENICI I PRIRUČNICI

Mrazović, Pavica (1974-1975): Nemački jezik — Tekst materijala snimljenog na magnetofonskoj traci. Novi Sad: Centar za dijafilm i izdavačku delatnost Radničkog univerziteta „Radivoj Ćirpanov“.

Diklić, Zvonimir; Rosandić, Dragutin; Mrazović, Pavica; Nakić, Anuška; Vasić, Smiljka (ur.) (1986): Metodčki priručnik uz udžbenike *Moja domovina* SFR Jugoslavija. Teorijsko-metodčki pristup. Sarajevo, Titograd, Zagreb, Priština, Skopje, Novi Sad, Beograd: Svjetlost; Republički zavod za unapređivanje

obrazovanja i vaspitanja; Školska knjiga; Zavod za udžbenike i nastavna sredstva; Prosvetno delo; Zavod za izdavanje udžbenika.

Mrazović, Pavica; Bačvanski, Marija (ur.) (1987): Nemački jezik. Lektira.

Deutsches Lesebuch. 2. dopunjeno izd. Novi Sad, Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika; Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Mrazović, Pavica; Bačvanski, Marija (ur.) (1988): Nemački jezik. Lektira: Za I i

II razred srednjeg obrazovanja i vaspitanja sa nastavom na jezicima naroda i narodnosti. Deutsches Lesebuch. 3. dopunjeno izd. Novi Sad, Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika; Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Mrazović, Pavica; Vukadinović, Zora (1990): Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance. Sremski Karlovci: Stojanović.

Mrazović, Pavica; Bačvanski, Marija (ur.) (1991): Nemački jezik. Lektira: Za I i II

razred gimnazije. Deutsches Lesebuch. 4. prerađeno izd. Novi Sad, Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika; Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Mrazović, Pavica (1992): Viel Spaß! Nemački jezik za 5. razred osnovne škole:

Udžbenik. 1. izd. Novi Sad, Beograd: Zavod za udžbenike; Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Mrazović, Pavica (1992): Viel Spaß! Nemački jezik za 5. razred osnovne škole:

Radna sveska. 1. izd. Novi Sad, Beograd: Zavod za udžbenike; Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Mrazović, Pavica (1992): Viel Spaß! Nemački jezik za 5. razred osnovne škole:

Priručnik za nastavnike. 1. izd. Novi Sad, Beograd: Zavod za udžbenike; Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Mrazović, Pavica; Raletić, Nedeljka (1992): Orijentacioni raspored nastavnog

građiva nemačkog jezika. Za V razred osnovne škole: Prva godina učenja. Beograd, Novi Sad: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva; Zavod za izdavanje udžbenika.

Mrazović, Pavica (1993): Viel Freude! Nemački jezik za 6. razred osnovne

škole: Radna sveska. 1. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

- Mrazović, Pavica (1993): Viel Freude! Nemački jezik za 6. razred osnovne škole. 1. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (1994): Viel Erfolg! Nemački jezik za 7. razred osnovne škole. 1. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (1994): Viel Erfolg! Nemački jezik za 7. razred osnovne škole. 2. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (1994): Viel Freude! Nemački jezik za 6. razred osnovne škole: Priručnik za nastavnike. 1. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (1994): Viel Spaß! Nemački jezik za 5. razred osnovne škole: Radna sveska. 2. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (1994): Viel Spaß! Nemački jezik za 5. razred osnovne škole: Udžbenik. 2. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (1995): Viel Freude! Nemački jezik za 6. razred osnovne škole. 2. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (1995): Viel Glück! Nemački jezik za 8. razred osnovne škole. 1. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (1995): Viel Spaß! Germanski jazik za V oddelenie: Rabotna tetratka. Saradnica: Spaska Slabevska. Skopje: Prosvetno delo.
- Mrazović, Pavica (1995): Viel Spaß! Germanski jazik za V oddelenie: Učebnik. Saradnica: Spaska Slabevska. Skopje: Prosvetno delo.
- Mrazović, Pavica (1995): Viel Spaß! Nemački jezik za 5. razred osnovne škole: Radna sveska. 3. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (1996): Viel Erfolg! Nemački jezik za 7. razred osnovne škole. 3. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (1996): Viel Freude! Germanski jazik za VI oddelenie: Rabotna tetratka. Saradnica: Spaska Slabevska. Skopje: Prosvetno delo.
- Mrazović, Pavica (1996): Viel Freude! Nemački jezik za 6. razred osnovne škole. 3. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (1996): Viel Freude! Germanski jazik za VI oddelenie. Saradnica: Spaska Slabevska. Skopje: Prosvetno delo.

-
- Mrazović, Pavica (1996): Viel Glück! Nemački jezik za 8. razred osnovne škole. 2. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (1996): Viel Spaß! Nemački jezik za 5. razred osnovne škole. 4. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (1997): Viel Erfolg! Nemački jezik za 7. razred osnovne škole: Radna sveska. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (1997): Viel Erfolg! Germanski jazik za VII oddelenie. Saradnice: Spaska Slabevska i Marina Nišliska. Skopje: Prosvetno delo.
- Mrazović, Pavica (1997): Viel Spaß! Nemački jezik za 5. razred osnovne škole. 5. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (1998): Viel Erfolg! Nemački jezik za 7. razred osnovne škole. 4. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (1999): Viel Erfolg! Nemački jezik za 7. razred osnovne škole: Radna sveska. 2. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (1999): Viel Erfolg! Nemački jezik za 7. razred osnovne škole. 5. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (1999): Viel Freude! Nemački jezik za 6. razred osnovne škole. 4. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (1999): Viel Glück! Nemački jezik za 8. razred osnovne škole. 4. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (2000): Viel Erfolg! Nemački jezik za 7. razred osnovne škole. 6. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (2000): Viel Erfolg! Nemački jezik za 7. razred osnovne škole: Radna sveska. 3. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (2000): Viel Freude! Nemački jezik za 6. razred osnovne škole. 4. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (2000): Viel Freude! Nemački jezik za 6. razred osnovne škole. 5. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (2000): Viel Glück! Nemački jezik za 8. razred osnovne škole. 5. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

- Mrazović, Pavica (2000): Viel Spaß! Nemački jezik za 5. razred osnovne škole. 6. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (2001): Viel Erfolg! Nemački jezik za 7. razred osnovne škole. 7. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (2001): Viel Erfolg! Nemački jezik za 7. razred osnovne škole: Radna sveska. 4. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (2001): Viel Glück! Nemački jezik za 8. razred osnovne škole. 6. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (2002): Viel Erfolg! Nemački jezik za 7. razred osnovne škole. 8. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (2002): Viel Glück! Nemački jezik za 8. razred osnovne škole. 7. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (2003): Viel Freude! Nemački jezik za 6. razred osnovne škole. Saradnik: Milan Pavlović. 5. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (2003): Viel Glück! Nemački jezik za 8. razred osnovne škole. 8. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (2003): Viel Spaß! Nemački jezik za 5. razred osnovne škole: Radna sveska. 8. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (2003): Viel Spaß! Nemački jezik za 5. razred osnovne škole. 7. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (2004): Viel Freude! Nemački jezik za 6. razred osnovne škole: Radna sveska. Saradnik: Milan Pavlović. 8. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (2004): Viel Freude! Nemački jezik za 6. razred osnovne škole: Radna sveska. Saradnik: Milan Pavlović. 7. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (2004): Viel Glück! Nemački jezik za 8. razred osnovne škole. 8. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (2004): Viel Spaß! Nemački jezik za 5. razred osnovne škole. 8. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

-
- Mrazović, Pavica (2005): Viel Freude! Nemački jezik za 6. razred osnovne škole. 7. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (2005): Viel Glück! Nemački jezik za 8. razred osnovne škole. 10. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (2005): Viel Spaß! Nemački jezik za 5. razred osnovne škole. 10. prerađeno izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica (2006): Viel Freude! Nemački jezik za 6. razred osnovne škole: Radna sveska. 9. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica; Vukadinović, Zora (2009): Gramatika srpskog jezika za strance. Saradnica: Milana Mrazović. 2. prerađeno i dopunjeno izd. Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića (Biblioteka Sintezе).

PRIKAZI I IZVEŠTAJI

- Mrazović, Pavica (1967): Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache. Hgg. von Ruth Klappenbach und Wolfgang Steinitz, Berlin, 1961-1966. U: *Živi jezici* 9 (1-4), str. 66–70.
- Mrazović, Pavica (1970): Međunarodni kongres o školstvu: „Evropa u školi“ (održan od 25. III-1. IV 1970. godine u „Kući Evrope“ (Europahaus) u Bad Marienbergu, SRN. U: *Pedagoška stvarnost: Časopis za školska i kulturno-prosvetna pitanja* 16 (7), str. 436–443.
- Mrazović, Pavica (1972): Prikaz rada Trećeg kongresa za primenjenu lingvistiku u Kopenhagenu 1972. godine. U: *Savremeno obrazovanje* (3-4), str. 113–125.
- Mrazović, Pavica (1972): Treći kongres Međunarodnog društva za primenjenu lingvistiku (AILA — Association internationale de linguistique appliquée) u Kopenhagenu. U: *ELTI — English language teaching Information* (5), str. 21–23.
- Mrazović, Pavica (1973): Projekat za izradu nemačko-srpskohrvatske kontrastivne gramatike. U: *Bilten Društva za primenjenu lingvistiku Jugoslavije* (1), str. 12–13.

- Mrazović, Pavica (1974): Prvo međurepubličko savetovanje o koncepcijama nastave stranih jezika. U: *Pedagoška stvarnost: Časopis za školska i kulturno-prosvetna pitanja* (6), str. 344–347.
- Mrazović, Pavica (1975): Četvrti međunarodni kongres primenjene lingvistike, Stuttgart, 25.-30. avgust 1975. U: *Bilten Društva za primenjenu lingvistiku Jugoslavije* (5), str. 11–12.
- Mrazović, Pavica (1975): Drugo savetovanje učesnika u izradi nemačko–srpskohrvatske kontrastivne gramatike. U: *Bilten Društva za primenjenu lingvistiku Jugoslavije* (4), str. 52–53.
- Mrazović, Pavica (1977): Nemačko-srpskohrvatska kontrastivna gramatika. Naučno-istraživački projekat. Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad.
- Mrazović, Pavica (1978): Mirko Gojmerac: Deviations in Word Order on the Part of Serbo-Croatian Speaking Learners of the German Language. U: Rudolf Filipović (ur.): Kontrastivna analiza engleskog i hrvatskog ili srpskog jezika. II. Zagreb: Zavod za lingvistiku u Zagrebu, str. 446–453.
- Mrazović, Pavica (1978): Širenje jezičkih granica. U: *Dnevnik*, 04.06.1978.
- Mrazović, Pavica (1979): Mannheimer Gutachten zu ausgewählten Lehrwerken Deutsch als Fremdsprache. Heidelberg 1977. U: *Strani jezici* (1-2), str. 110–113.
- Mrazović, Pavica (1981): Naučna konferencija „Funkcija jezika u literarnom tekstu“ održana na Univerzitetu u Halleu (NDR) od 12.-14. novembra 1980. godine. U: *Zbornik radova Instituta za strane jezike i književnosti* (3), str. 415–417.
- Mrazović, Pavica (1981): Nemačko-srpskohrvatska kontrastivna gramatika. Naučno-istraživački projekat. Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad.
- Mrazović, Pavica (1983): Koncepcija nemačko-srpskohrvatskog frazeološkog rečnika. U: *Strani jezici* (1-2), str. 28–33.
- Mrazović, Pavica (1986): Istraživanja u oblasti stranih jezika i književnosti. Naučno-istraživački projekat. Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad.
- Mrazović, Pavica (1990): Žarnica Zorana Stojanovića. Novi Sad: Dobra Vest.
- Mrazović, Pavica (1996): Bericht über den Stand des Germanistikstudiums an der Universität Novi Sad. In: *Sprachreport* (3), S. 8.

BIBLIOGRAFIJE

Mrazović, Pavica (1979): Bibliografija radova o gramatici zavisnosti i valentnosti.

U: Pavica Mrazović (ur.): Gramatička teorija kontrastivne studije i nastava stranih jezika. Sv. 1. Novi Sad: Filozofski fakultet (Radovi Instituta za strane jezike i književnosti. A. Jezičke studije, 1), str. 165–203.

Mrazović, Pavica (1980): Popis radova od 1970. godine. U: *Zbornik Instituta za strane jezike i književnosti 2*, str. 433–435.

Mrazović, Pavica (1981): Radovi. 1970-1980. Novi Sad.

Mrazović, Pavica (1982): Pavica Mrazović: Bibliografija radova objavljenih od 1980. godine. U: *Zbornik Instituta za strane jezike i književnosti (4)*, str. 502–504.

Mrazović, Pavica (ur.) (1984): Bibliografija radova radnika Filozofskog Fakulteta u Novom Sadu. Filozofski fakultet 1954 - 1984. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski Fakultet.

Mrazović, Pavica (2000): Prof. dr Strahinja K. Kostić: 1918-2000. Biografija, bibliografija. Novi Sad.

MENTORSKI DOPRINOS⁵

Petrović, Velimir (1980): Temporale Satzangaben im Serbokroatischen und Deutschen. Doktorska disertacija. Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb, Osijek.

5 Sasvim je izvesno da mentorski rad Pavice Mrazović ovde nije prikazan u potpunosti. Preostale doktorske disertacije, ali pre svega dobar deo magistarskih, kao i pojedinačnih stručnih radova na osnovu prikupljene građe nije bilo moguće rekonstruisati. Potpuni spisak naučnih radova koje je Pavica Mrazović podržavala kako u Novom Sadu, tako i na drugim univerzitetima u Jugoslaviji, a od početka devedesetih godina na univerzitetu u Segedinu, ostaje deziderat, kao i preciznija analiza naučnog uticaja koji je kroz mentorski rad Pavica Mrazović imala na različite generacije germanista.

- Stojanović, Ilija (1982): Lingvistički aspekti dvojezičnosti jugoslovenskih učenika sa srpskohrvatskog područja u završnim razredima osnovne škole u SRNJ. Doktorska disertacija. Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad.
- Iričanin, Gordana (1983): Stepen interferencije pri usvajanju rečeničnih obrazaca u nastavi nemačkog jezika. Doktorska disertacija. Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad.
- Rosandić, Irena (1988): Tekst u nastavi njemačkog kao stranog jezika. Doktorska disertacija. Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb. OOUR Humanističke i društvene znanosti.
- Šnel-Živanović, Margita (1988): Funkcija verbalnih perifraza nemačkog jezika u stručnim tekstovima i njihovi ekvivalenti u srpskohrvatskom jeziku. Doktorska disertacija. Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Novi Sad.
- Šnel-Živanović, Margita (1997): Der possessive Dativ in Übersetzungen literarischer Texte aus dem Serbischen ins Deutsche. (Recenzija: Pavica Mrazović). Sremski Karlovci: Kulturni centar Karlovačka umetnička radionica.

PREVODI

- Man, Tomas (1964): Budenbrokovi. Propadanje jedne porodice. Prevod: Pavica Mrazović i Boško Petrović. 2 toma. Novi Sad: Matica srpska.
- Man, Tomas (1968): Budenbrokovi. Propadanje jedne porodice. Prevod: Pavica Mrazović i Boško Petrović. 1. izd. 2 toma. Beograd: Prosveta (Biblioteka Prosveta, 188-189).
- Gal, Đerđ (1972): 100 godina vatrogastva Novog Sada. Prevod: Aleksandar Muzalevski, Jožef Kovač i Pavica Mrazović. Novi Sad: Dobrovoljno vatrogasno društvo.
- Man, Tomas (1974): Budenbrokovi. Propadanje jedne porodice. Prevod: Pavica Mrazović i Boško Petrović. 2. izd. 2 toma. Beograd: Prosveta (Biblioteka Prosveta, 188-189).

-
- Man, Tomas (1980): Budenbrokovi. Propadanje jedne porodice. Prevod: Pavica Mrazović i Boško Petrović. 2. izd. 2 toma. Novi Sad: Matica srpska (Odabrana dela Tomasa Mana).
- Man, Tomas (1981): Budenbrokovi. 1. Prevod: Pavica Mrazović, Boško Petrović i Miloš Dorđević. Beograd: Rad (Biblioteka Dom i škola).
- Man, Tomas (1981): Budenbrokovi. 2. Prevod: Pavica Mrazović i Boško Petrović. Beograd: Rad (Biblioteka Dom i škola).
- Fon Sidov, Karl (1987): Kategorije proznog narodnog pesništva. U: *Polja: Mesečnik za umetnost i kulturu* 33 (340), str. 229–231.
- Klemen, Volfgang (1987): Šta je to literarni uticaj? Prikazano na primerima iz engleske literature. U: *Polja: Mesečnik za umetnost i kulturu* 33 (335), str. 11–14.
- Kopen, Ervin (1987): Ima li uporedna nauka o književnosti sopstvenu teoriju? (Primer: literarni uticaj). U: *Polja: Mesečnik za umetnost i kulturu* 33 (335), str. 17–21.
- Man, Tomas (1987): Budenbrokovi. Propadanje jedne porodice. Prevod: Pavica Mrazović i Boško Petrović. Beograd: Zavod za izdavačku delatnost „Filip Višnjić“.
- Strelka, Jozef Peter (1987): Literarni uticaj (direktni i indirektni). U: *Polja: Mesečnik za umetnost i kulturu* 33 (335), str. 33–37.
- Ivić, Pavle (1994): Srpskohrvatski dijalekti. Njihova struktura i razvoj. Knj. 1, Opšta razmatranja i štokavsko narečje. Prevod: Pavica Mrazović. Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Brucci, Rudolf; Milošević, Arsenije (1996): Gilgameš. Opera u tri čina (nova verzija): partitura. Prevod: Pavica Mrazović. Novi Sad: Srpska akademija nauka i umetnosti.
- Brucci, Rudolf; Milošević, Arsenije (1996): Gilgamesch. Oper in drei Akten: Neue Version. Klavierauszug mit Text. Prevod: Pavica Mrazović. Novi Sad: Srpska akademija nauka i umetnosti.
- Man, Tomas (1996): Budenbrokovi. Propadanje jedne porodice. Prevod: Pavica Mrazović i Boško Petrović. 3. izd. 2 toma. Novi Sad: Matica srpska.

- Man, Tomas (2004): Budenbrokovi. Propadanje jedne porodice. Vol. 1. Prevod: Pavica Mrazović i Boško Petrović. Novi Sad: Vega media (Edicija Nobelovci, 12).
- Man, Tomas (2004): Budenbrokovi. Propadanje jedne porodice. Vol. 2. Prevod: Pavica Mrazović i Boško Petrović. Novi Sad: Vega media (Edicija Nobelovci, 13).
- Man, Tomas (2008): Budenbrokovi. Propadanje jedne porodice. Vol. 2. Prevod: Pavica Mrazović i Boško Petrović. 2. izd. Novi Sad: Vega media (Edicija Nobelovci, 18).
- Man, Tomas (2008): Budenbrokovi. Propadanje jedne porodice. Vol. 1. Prevod: Pavica Mrazović i Boško Petrović. 2. izd. Novi Sad: Vega media (Edicija Nobelovci, 17).
- Man, Tomas (2014): Budenbrokovi. Propadanje jedne porodice. Prevod: Pavica Mrazović i Boško Petrović. Beograd, Podgorica: Nova knjiga plus; Nova knjiga (Biblioteka Svjetska književnost).
- Man, Tomas (2016): Budenbrokovi. Propadanje jedne porodice. Prevod: Pavica Mrazović i Boško Petrović. 2. izd. Beograd, Podgorica: Nova knjiga plus; Nova knjiga (Biblioteka Svjetska književnost).
- Man, Tomas (2018): Budenbrokovi. Propadanje jedne porodice. Prevod: Pavica Mrazović i Boško Petrović. 3. izd. Beograd, Podgorica: Kosmos izdavaštvo; Nova knjiga (Biblioteka Svjetska književnost).
- Man, Tomas (2019): Budenbrokovi. Propadanje jedne porodice. Prevod: Pavica Mrazović i Boško Petrović. 4. izd. Beograd, Podgorica: Kosmos izdavaštvo; Nova knjiga (Biblioteka Svjetska književnost).

DRUGI O PAVICI MRAZOVIĆ

1975.

- Menge, Heinz H. (1975): Internationale Germanistik in Cambridge. Zum linguistischen Programm des 5. Kongresses der Internationalen Vereinigung für germanische Sprach- und Literaturwissenschaft. U: *Zeitschrift für germanistische Linguistik* (3), str. 323–336.

1981.

Petrović, Velimir (1981): P. Mrazović, R. Primorac: Nemačko-srpskohrvatski frazeološki rečnik, Beograd, 1981. U: *Zbornik radova Instituta za strane jezike i književnosti* (3), str. 453–455.

Žepić, Stanko (1981): Pavica Mrazović - Ružica Primorac: Nemačko-srpskohrvatski frazeološki rečnik. Nemački idomatski izrazi sa srpskohrvatskim ekvivalentima, 1004 str., Narodna knjiga, Beograd, 1981. U: *Strani jezici* 10 (3), str. 245–246.

1982.

Grickat, Irena (1982): Pavica Mrazović i Ružica Primorac, Nemačko-srpskohrvatski frazeološki rečnik. U: *Južnoslovenski filolog* 38, str. 173–182.

Juričić, Želimir B. (1982): Pavica Mrazović (Ed.). Zbornik radova instituta za strane jezike i književnosti. Sveska I (441 pp.) and Sveska II (443 pp.) Novi Sad: Institut za strane jezike i književnosti filozofskog fakulteta, 1979 and 1980. U: *Canadian Slavonic Papers / Revue Canadienne des Slavistes* 24 (2), str. 210–211.

1983.

Nejgebauer, Aleksandar (1982-1983): Frazeološka gozba, Pavica Mrazović i Ružica Primorac, Nemačko-srpskohrvatski rečnik, Narodna knjiga, Beograd, 1981, str. 1005. U: *Suvremena lingvistika* (23-24), str. 70–71.

Engel, Ulrich (1983): Mrazović, Pavica; Primorac, Ružica: Nemačko-srpskohrvatski frazeološki rečnik. Nemački idiomatski izrazi s srpskohrvatskim ekvivalentima (Deutsch-serbokroatisches phraseologisches Wörterbuch. Deutsche idiomatische Wendungen mit ihren serbokroatischen Entsprechungen), Belgrad 1981, 1005 Seiten. U: *Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache* (9), str. 307–309.

Rajić, Ljubiša (1983): Pavica Mrazović: Die Stellung der Stazelemente im Deutschen und im Serbokroatischen, Heidelberg, 1982. U: *Zbornik Instituta za strane jezike i književnosti* (5), str. 455–459.

1986.

Iričanin, Gordana (1986): Kontrastive Grammatik Deutsch-Serbokroatisch. Hrsg. U. Engel, P. Mrazović. Institut für deutsche Sprache, Mannheim; Philosophische Fakultät, Novi Sad 1986, 1510 Seiten. U: *Prevodilac: Časopis Udruženja naučnih i stručnih prevodilaca Srbije* 5 (3), str. 37–41.

1987.

Jovanović Čerevicki, Olga (1987): Geteova nagrada – dragulj među priznanjima. U: *Misao* (29), str. 10.

Müller, Barbara (1987): Kontrastive Grammatik. Deutsch – Serbokroatisch. Hrsg. von U. Engel und P. Mrazović, Bd. 1 und 2, Prosveta, Novi Sad 1986, 1510 S. In: *Zeitschrift für Slawistik* 32 (6), S. 929–930.

Röhling, Horst (1987): Jovan Đukanović, Ulrich Engel, Pavica Mrazović u.a.: Kontrastive Grammatik Deutsch-Serbokroatisch. Hrsg.v. U. Engel u. P. Mrazović. München 1986. In: *Mitteilungen - Arbeitsgemeinschaft der Bibliotheken und Dokumentationsstellen der Osteuropa-, Südosteuropa- und DDR-Forschung, ABDOSD* 7 (3), S. 21.

1988.

Berić Đukić, Vesna (1988): Laudacija: Na dan 28. maja 1987. godine povodom dodele Goethe-ove medalje prof. dr Pavici Mrazović dana 22. marta 1987. a uručene u München-u. U: *Zbornik radova Instituta za strane jezike i književnosti* (9), str. 14–17.

Fleischer, Wolfgang; Fleischer, Holm (1988): U. Engel/P. Mrazovic: Kontrastive Grammatik Deutsch-Serbokroatisch. U: *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung* 41 (2), str. 253–256.

Thim-Mabrey, Christiane; Trost, Klaus (1988): Ulrich Engel/ Pavica Mrazovic (Hrsg.), Kontrastive Grammatik Deutsch - Serbokroatisch, 2 Bände, München 1986. U: *Kratylos* 33, str. 138–150.

1989.

Patočka, Franz (1989): Kontroversen, alte und neue. Akten des VII.

Internationalen Germanisten-Kongresses Göttingen 1985 Bd. 1: Ansprachen – Plenarvorträge – Berichte by Albrecht Schöne: Kontroversen, alte und neue. Akten des VII. Internationalen Germanisten-Kongresses Göttingen 1985. Bd. 3: Textlinguistik contra Stilistik? – Wortschatz und Wörterbuch – Grammatische oder pragmatische Organisation von Rede? by Walter Weiss, Herbert Ernst Wiegand and Marga Reis. U: *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik* 56 (3), str. 339–344.

1991.

Dabić, Bogdan (1991): P. Mrazović, Z. Vukadinović: Gramatika sh jezika za strance, Novi Sad, 1990; str. 743, latinicom. U: *Književnost i jezik: Časopis Društva za srpskohrvatski jezik i književnost* 38 (2), str. 248–257.

Kovačević, Miloš (1991): Pavica Mrazović i Zora Vukadinović, Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance. U: *Oslobođenje*, 21.05.1991.

1992.

Vasić, Vera (1992): Pavica Mrazović i Zora Vukadinović: Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance. U: *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 35 (1), str. 257–259.

1993.

Popović, Branislava (1992-1993): Pavica Mrazović; Zora Vukadinović, Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance, Sremski Karlovci, 1990. U: *Živi jezici* 34-35, str. 218–220.

2000.

Gyáfrás, Edit (2000): Tagungsbericht über das Ehrenkolloquium für Frau Prof. Dr. Pavica Mrazovic am 2./3. Juli 1999 an der József-Attila-Universität Szeged. U: *Info DaF* 27 (1), str. 71–73.

2003.

Bekić, Tomislav (2003): Pavica Mrazović. (1923-2003). U: *Pedagoška stvarnost: Časopis za školska i kulturno-prosvetna pitanja* 49 (3-4), str. 358–360.

Beli-Göncz, Julijana (2003): Festrede. In: *Litfass. Zeitschrift des Serbischen Deutschlehrerverbandes* (Winter 2002/2003), S. 5.

Bračič, Stojan (2003): Pavica Mrazović (1923-2003). In memoriam. U: *Vestnik* 37 (1-2), str. 443.

Engel, Ulrich (2003): Nachruf auf Pavica Mrazović. U: *Sprachreport* 19 (3), str. 33–35.

Ličen, Marina (2003): Laudatio. In: *Litfass. Zeitschrift des Serbischen Deutschlehrerverbandes* (Winter 2002/2003), S. 4–5.

Pavica Mrazović. In memoriam (2003). U: *Dnevnik* 61, 14.03.2003 (20148), str. 15.

Vračarić, Ildiko (2003): Prof. Dr. Pavica Mrazović - Wissenschaftlerin und Lehrerin. U: *Litfass. Zeitschrift des Serbischen Deutschlehrerverbandes* (Winter 2002/2003), S. 3.

2015.

Stojanović-Fréchette, Olga (2015): Die Deutsch-Serbokroatische Kontrastive Grammatik von Ulrich Engel und Pavica Mrazović. U: Gabriella Schubert (ur.): *Serben und Deutsche im 20. Jahrhundert – im Schatten offizieller Politik*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag (Forschungen zu Südosteuropa, 12), str. 235–246.

Naučni i pedagoški značaj dela Pavice Mrazović

Sam spisak radova Pavice Mrazović predstavlja važno svedočanstvo njene posvećenosti izučavanju i podučavanju nemačkog jezika. Za razliku od klasičnog hronološkog popisa radova, tematski pristup koji je ovde primenjen otkriva niz zanimljivosti i daje mogućnost da njeno celokupno delo sagledamo u širem kontekstu.

Interesovanje Pavice Mrazović za istraživanje nemačkog jezika proizašlo je iz nastavne prakse. Pre nego što je i započela studije, Pavica Mrazović predavala je nemački u osnovnim školama i pritom je tokom godina uočavala niz problema usvajanja nemačkog kao stranog jezika, počevši od leksičkih pitanja, fonetskih i konačno gramatičkih interferencija. Nije stoga začuđujuće što su njeni najraniji radovi tokom šezdesetih i ranih sedamdesetih godina bili posvećeni problemima i njihovim mogućim rešenjima u nastavi nemačkog jezika.

Početak studija, a konačno i njenog zaposlenja na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu, intenzivirao se njen istraživački rad. Pored didaktičkih radova i radova iz oblasti leksikologije fokus tokom sedamdesetih i osamdesetih godina bio je na gramatičkim istraživanjima. U ovom periodu nastala je većina njenih najznačajnijih dela, pre svega *Kontrastivna gramatika nemačkog i srpskohrvatskog jezika*. Rad na ovom zajedničkom projektu Lajbnic Instituta za nemački jezik u Manhajmu i vodećih Katedri za germanistiku u tadašnjoj Jugoslaviji odnosno na srpskohrvatskom govornom području trajao je više od petnaest godina. Oba toma ovog pionirskog dela konačno su objavljena 1986. godine.

Tokom celog ovog perioda cilj istraživanja Pavice Mrazović bio je stvaranje naučne osnove za poboljšanje nastave nemačkog jezika. Deo te zamisli bila je i izrada odgovarajućih udžbenika kao i radnih listova i pomoćnih priručnika za nastavnike. Konačno, tokom devedesetih godina Pavica Mrazović ostvarila je i ovaj projekat: Udžbenici za 5, 6, 7. i 8. razred osnovnih škola objavljeni su jedan za drugim od 1992. godine. Usledila su nova izdanja, dok je tiraž uprkos celokupnoj, pa i materijalnoj krizi devedesetih godina bio konstantno visok. Poslednji od ovih udžbenika po podacima kataloga Narodne biblioteke Srbije objavljen je 2006. godine, tri

godine nakon smrti autorke. Kako danas izgledaju udžbenici za nastavu nemačkog jezika, koji će biti njihov „rok trajanja“ i kako će biti koncipirani budući udžbenici, ostaje da se vidi.

Od prakse preko teorije do (poboljšane) prakse – ova svojevrsna istraživačka dijalektika jedno je od zapažanja u vezi sa celokupnim delom Pavice Mrazović. Drugo važno zapažanje je doslednost njenog kontrastivnog pristupa. O tome u kojoj meri je to stalno zajedničko posmatranje i poređenje nemačkog i srpskohrvatskog jezika bilo uslovljeno i jednom drugom – njenom prevodilačkom – praksom, teško je odrediti na osnovu ovog bibliografskog pregleda. Izvesno je, međutim, da je prevođenje kako književnih tako i naučnih tekstova bilo usko povezano sa leksikološkim interesovanjima Pavice Mrazović. Jedno od najvrednijih svedočanstava svakako je i njen Frazeološki rečnik koji je bar delimično bio rezultat i te prevodilačke prakse, a istovremeno do danas predstavlja vrednu pomoć prevodiocima.

Zanimljivo zapažanje koje nam pruža pregled dela Pavice Mrazović vezano je i za njenu izuzetnu posvećenost međunarodnoj naučnoj saradnji. Neki od njenih radova objavljeni su u zbornicima sa međunarodnih skupova germanista i lingvista. Već kratak pregled onih skupova na kojima je Pavica Mrazović učestvovala odnosno u okviru kojih su objavljeni njeni prilozi – Bad Marienberg (1970), Kopenhagen (1972), Kembriđž (1975), Štuttgart (1975), Hale (1980), Bazel (1980), Nirnberg (1980), Lajpcig (1981), Insbruk (1984), Dubrovnik (1984), Getingen (1985), Moskva (1985) i Tokio (1990) – otkriva ne samo njenu posvećenost ličnom usavršavanju i razvijanju međunarodne naučne saradnje, već i domet i mesto jugoslovenske germanistike u tom periodu. Destinacije ovih skupova kao i različiti međunarodni časopisi, u kojima su objavljivani prilozi Pavice Mrazović, pokazuju njenu povezanost kako sa vodećim istraživačkim centrima u zapadnoj Nemačkoj (pre svega Manhajm, Minhen, Bon, Nirnberg, Štuttgart itd.), Austriji (Insbruk), odnosno u zemljama zapadne Evrope, tako i u istočnoj Nemačkoj (Berlin, Hale, Lajpcig) i konačno ostalim zemljama istočne Evrope – pored sovjetskih lingvista na mnogim skupovima učestvovali su i germanisti iz Mađarske, Poljske i Rumunije.

Učešće u ovako širokoj međunarodnoj naučnoj zajednici svakako je omogućavala ili bar olakšavala (nesvrstana) međunarodna politička pozicija socijalističke Jugoslavije. Jugoslovenske naučne institucije u različitoj meri održavale su dobre odnose sa državama i naučnim centrima i Zapada i Istoka – novosadska Katedra za germanistiku imala je npr. strane lektore iz zapadne, iz istočne Nemačke i iz Austrije. Istovremeno, samo zahvaljujući odlučujućim naporima pojedinaca, ovi povoljni uslovi korišćeni su za ostvarivanje trajne istraživačke saradnje. Za razliku od mnogih drugih (kasnijih) inicijativa rad Pavice Mrazović odlikovalo je ne samo formalno upoznavanje i otpočinjanje zajedničkih projekata, već i zaključivanje projekata, čak i onih dugoročnih. Rezultati tih projekata prikazani su u ovoj bibliografiji.

I u datom vremenskom kontekstu, Pavica Mrazović predstavljala je izuzetak koji ne možemo objasniti isključivo pogodnom intelektualnom klimom i međunarodnom otvorenošću jugoslovenskog kulturnog i naučnog prostora.⁶ Štaviše,

6 Posmatrajući društveni razvitak na prostoru bivše Jugoslavije od stvaranja modernih nacionalnih država u 19. veku, period socijalističke Jugoslavije bio je jedini u kome dati zajednički kulturni, intelektualni i naučno-obrazovni prostor nije predstavljao tek evropsku periferiju. Jedan primer je tzv. Korčulanska letnja škola koja je okupljala vodeće filozofe iz Jugoslavije, ali i sa Zapada i sa Istoka i od sredine šezdesetih do sredine sedamdesetih godina svakog leta predstavljala jedinstveno središte kritičke filozofske misli na svetu. Up. Lešaja, Ante (ur.) (2014): *Praxis orijentacija, časopis Praxis i Korčulanska ljetna škola*. (Građa). Saradnici: Krunoslav Stojaković i Milan Šarac. Beograd: Rosa Luxemburg Stiftung Southeast Europe. Drugi primer koji ilustruje položaj jugoslovenskog intelektualnog prostora u tom periodu je i činjenica da je, recimo, „Historija marksizma“ (1961.) Predraga Vranickog i u (zapadnoj) Nemačkoj prepoznata kao „standardno delo“ koje je ubrzo prevedeno. Prvi tom preвода objavila je 1972. godine izdavačka kuća Suhrkamp, drugi tom je objavljen 1974. godine. Drugo izdanje štampano je u ediciji *Suhrkamp Wissenschaft*, u kojoj je objavljen i dobar deo radova Adorna, Habermasa, Bloha i dr. i koja do danas predstavlja najznačajniju ediciju filozofskih i socioloških radova na nemačkom govornom području. Ako izuzmemo radove naučnika koji se istraživačkim radom bave u inostranstvu i institucionalno su povezani sa tim govornim područjem, prevodi naučnih radova poteklih sa institucija u bivšoj Jugoslaviji na strane jezike danas predstavljaju retkost. Štaviše, od početka devedesetih godina, naučna saradnja često ima paternalistički karakter i predstavlja odnos u kome „domaći“ istraživači treba da nauče „nove“ metode od svojih kolega sa Zapada.

ni kasnija međunarodna izolacija krnje SR Jugoslavije tokom devedesetih godina Pavicu Mrazović nije sprečila da, uveliko u penziji, nastavi svoj naučni i pedagoški rad – na univerzitetu u Segedinu, gde je značajno uticala na razvoj tamošnje katedre za germanistiku. Svedočanstvo o njenim naučnim zaslugama pritom su ne samo odlikovanja poput Geteove medalje, već i različiti prikazi i izveštaji o njenim izlaganjima na međunarodnim konferencijama koji čine zaključni deo ove bibliografije.

Kao što nalaže (lep) običaj u naučnim krugovima kolegice i kolege sa germanistike u Segedinu 1999. godine objavile su zbornik⁷ u čast Pavice Mrazović.⁸ Pored niza naučnih priloga, tematski manje ili više vezanih za njen rad na toj katedri, ovaj zbornik poseban je i po tome što sadrži već pomenuti spisak njenih radova objavljenih do 1999. godine. I dok je ona sama u više navrata sastavljala i objavljivala različite bibliografije – poslednja je bila bibliografija radova Strahinje Kostića (2000) – jedinu bibliografiju njenih radova, bar u vidu jednostavnog hronološkog spiska, objavila je germanistika u Segedinu koja za ovaj svakako dragocen prilog zaslužuje zahvalnost.

Zahvalnost novosadske germanistike Pavici Mrazović bila je skromnija. Pavica Mrazović najveći deo svoje karijere provela je na Katedri za germanistiku Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu. Bila je saradnica, kasnije redovna profesorka, a u jednom periodu prodekan Filozofskog fakulteta i šefica Katedre za germanistiku. Praktično jedino svedočanstvo o ovom periodu predstavljaju njeni

Ravnopravna saradnja – kakva je bila ona između Pavice Mrazović i Ulriha Engela – postala je izuzetno retka i u tom smislu je još važnija kao inspiracija za buduće zajedničke projekte.

- 7 Često je reč o tzv. spomenicama – zbornicima povodom „okruglih“ rođendana istaknutih naučnika. Tako je sama Pavica Mrazović 1988. godine zajedno sa Wolfgangom Teubertom objavila zbornik u čast Ulriha Engela povodom njegovog 60. rođendana. Up. Mrazović, Pavica; Teubert, Wolfgang (ur.) (1988): Valenzen im Kontrast. Ulrich Engel zum 60. Geburtstag. Heidelberg: Julius Groos Verlag.
- 8 Bassola, Peter; Oberwagner, Christian; Schnieders, Guido (ur.) (1999): Schnittstelle Deutsch. Linguistische Studien aus Szeged. Festschrift für Pavica Mrazović. Szeged: Grimm (Acta Germanica, 8).

sopstveni radovi. Zbornik posvećen Pavici Mrazović, bibliografiju njenih radova ili čak monografiju u kojoj bi detaljno bila obrađena pitanja značaja njenog naučnog rada za razvoj germanistike u Jugoslaviji, odnosno Srbiji, uzalud bismo tražili na Odseku za germanistiku u Novom Sadu. Rad na usavršavanju i dalji razvoj kontrastivne gramatike nemačkog i srpskohrvatskog odnosno srpskog jezika preuzeli su germanisti sa Filološkog fakulteta u Beogradu⁹ koji su nastavili saradnju sa Ulrihom Engelom – koju je započela Pavica Mrazović. Beogradski germanisti su u okviru te saradnje objavili četiri toma novog izdanja kontrastivne gramatike.¹⁰ O tome koliki je bio značaj i doprinos Pavice Mrazović – kako u naučnom smislu tako i u vezi sa njenim sposobnostima organizacije – pokazuju dakle ne samo njeni ondašnji rezultati, već i rezultati novosadske germanistike danas.

Prošlo je skoro 20 godina od njene smrti, a tačno 37 godina od formalnog kraja njenog radnog odnosa na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu. Toliko je bilo potrebno da se sastavi kompletna tematska bibliografija radova Pavice Mrazović. Ostaje nada da za jedno temeljno istraživanje njenog naučnog rada neće biti potrebno još toliko vremena. Polazna osnova za jednu takvu studiju stvorena je ovom bibliografijom.

9 Up. Srdić, Smilja (2010): Kontrastivna istraživanja nemačkog i srpskog / srpskohrvatskog jezika. U: Ivan Klajn und Predrag Piper (ur.): Kontrastivna proučavanja srpskog jezika. Pravci i rezultati: Primljeno na V skupu Odeljenja Jezika i Književnosti od 4. maja 2010. Beograd: Srpska Akademia Nauka i Umetnosti (Srpski jezik u poređenju sa drugim jezicima, 1), S. 281–299.

10 Engel, Ulrich; Srdić, Smilja; Alanović, Milivoj (ur.) (2012): Deutsch-serbische kontrastive Grammatik. Teil I: Der Satz. Saradnica: Annette Đurović. 1. izd. Frankfurt am Main: Peter Lang (Sagners slavistische Sammlung, 33-I); Engel, Ulrich; Srdić, Smilja; Alanović, Milivoj (ur.) (2014): Deutsch-serbische kontrastive Grammatik. Teil II: Das Nomen und der nominale Bereich. Saradnica: Annette Đurović. 1. izd. Frankfurt am Main: Peter Lang (Sagners slavistische Sammlung, 33-II); Engel, Ulrich; Alanović, Milivoj; Ivanović, Branislav; Ninković, Sanja (ur.) (2014): Deutsch-serbische kontrastive Grammatik. Teil III: Verb und Verbalkomplex. 1. izd. Frankfurt am Main: Peter Lang (Sagners slavistische Sammlung, 33-III); Đurović, Annette; Ivanović, Branislav; Srdić, Smilja; Engel, Ulrich; Alanović, Milivoj (2017): Deutsch-serbische kontrastive Grammatik. Teil IV: Partikeln. Hamburg: Verlag Dr. Kovač (Schriften zur vergleichenden Sprachwissenschaft, 18).

Literatura

- Bassola, Peter; Oberwagner, Christian; Schnieders, Guido (ur.) (1999): Schnittstelle Deutsch. Linguistische Studien aus Szeged. Festschrift für Pavica Mrazović. Szeged: Grimm (Acta Germanica, 8).
- Đukanović, Jovan (2016): Jedan vek beogradske germanistike – nauka o jeziku u nastavi i u naučnom radu (1905–2005). U: Jelena Kostić-Tomović (ur.): U carstvu reči – jezici i kulture. Zbornik u čast prof. dr Jovanu Đukanoviću povodom 85. rođendana. Beograd: Filološki fakultet; FOCUS - Forum za interkulturalnu komunikaciju, str. 31–38.
- Đurović, Annette; Ivanović, Branislav; Srdić, Smilja; Engel, Ulrich; Alanović, Milivoj (2017): Deutsch-serbische kontrastive Grammatik. Teil IV: Partikeln. Hamburg: Verlag Dr. Kovač (Schriften zur vergleichenden Sprachwissenschaft, 18).
- Engel, Ulrich (1983): Mrazović, Pavica; Primorac, Ružica: Nemačko-srpskohrvatski frazeološki rečnik. Nemački idiomatski izraz s srpskohrvatskim ekvivalentima (Deutsch-serbokroatisches phraseologisches Wörterbuch. Deutsche idiomatische Wendungen mit ihren serbokroatischen Entsprechungen), Belgrad 1981, 1005 Seiten. U: Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache (9), str. 307–309.
- Engel, Ulrich; Alanović, Milivoj; Ivanović, Branislav; Ninković, Sanja (ur.) (2014): Deutsch-serbische kontrastive Grammatik. Teil III: Verb und Verbalkomplex. 1. izd. Frankfurt am Main: Peter Lang (Sagners slavistische Sammlung, 33-III).
- Engel, Ulrich; Srdić, Smilja; Alanović, Milivoj (ur.) (2012): Deutsch-serbische kontrastive Grammatik. Teil I: Der Satz. Saradnica: Annette Đurović. 1. izd. Frankfurt am Main: Peter Lang (Sagners slavistische Sammlung, 33-I).
- Engel, Ulrich; Srdić, Smilja; Alanović, Milivoj (ur.) (2014): Deutsch-serbische kontrastive Grammatik. Teil II: Das Nomen und der nominale Bereich. Saradnica: Annette Đurović. 1. izd. Frankfurt am Main: Peter Lang (Sagners slavistische Sammlung, 33-II).
- Lešaja, Ante (ur.) (2014): Praxis orijentacija, časopis Praxis i Korčulanska ljetna škola. (Grača). Saradnici: Krunoslav Stojaković i Milan Šarac. Beograd: Rosa Luxemburg Stiftung Southeast Europe.

-
- Mrazović, Pavica; Teubert, Wolfgang (ur.) (1988): Valenzen im Kontrast. Ulrich Engel zum 60. Geburtstag. Heidelberg: Julius Groos Verlag.
- Srdić, Smilja (2010): Kontrastivna istraživanja nemačkog i srpskog / srpskohrvatskog jezika. U: Ivan Klajn und Predrag Piper (ur.): Kontrastivna proučavanja srpskog jezika. Pravci i rezultati: Primljeno na V skupu Odeljenja Jezika i Književnosti od 4. maja 2010. Beograd: Srpska Akademia Nauka i Umetnosti (Srpski jezik u poređenju sa drugim jezicima, 1), S. 281–299.
- Sundhaussen, Holm; Tomić, Đorđe (2011): Serbien in der deutschsprachigen Forschung. Eine Auswahlbibliografie. Belgrad: Serbische Nationalbibliothek.
- Tomić, Đorđe (2014): Research Toolbox. Dostupno onlajn: <http://researchtoolbox.dordetomic.de/>, poslednji pristup: 10.07.2020.
- Vračarić, Ildiko (2003): Prof. Dr. Pavica Mrazović - Wissenschaftlerin und Lehrerin. In: Litfass. Zeitschrift des Serbischen Deutschlehrerverbandes (Winter 2002/2003), S. 3.

PAVICA UNUCIMA

MAKA

NOVI SAD, 21. decembra 2002.

Mili moji unuci,

u svojim uobičajenim željama za nastupajuću Novu godinu (ne po navici, već uvek iz iskrene potrebe!) napisala sam i jednu rečenicu za koju sam vam obećala objašnjenje na "posebnoj listu" - evo tog lista!

Poželela sam vam da se svakom danu radujete "s razlogom" - Taj razlog bih da objasnim. Reč razlog ima više sličnih značenja. Neću nabrajati sve, ali jedno od najvažnijih je: "ono što uzrokuje neki postupak, neku pojavu" ili "povod, pobuda da se nešto postigne", što opet znači: - AKO postoji neki razlog ONDA će se nešto i postići, ostvariti, a to je u ovom slučaju RADOST.

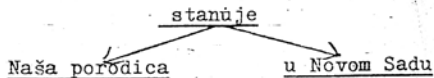
Lingvistička teorija Gramatike zavisnosti - Dependencijalna gramatika (po kojoj sam u srpskom jeziku otkrila niz zakonomernosti!) polazi upravo od postulata: AKO - ONDA, što znači, ako se u jeziku (u komunikaciji - usmenoj ili pismenoj) upotrebi jedan element (reč), onda mora/može/ne sme da se javi drugi neki. Npr.: u rečenici: Naša porodica stanuje u Novom Sadu/u Vojvodini/kraj Dunava/u ravnici itd. upotrebljen je glagol stanovati, on zahteva, i to obavezno, 2 dopune: subjekat - neko/naša porodica (živa bića) i adverbijalnu dopunu - negde/u Novom Sadu itd. Sam glagol ne bi sagovorniku dao nikakvu informaciju:

^xStanuje: ^xNaša porodica stanuje.- iako postoji i subjekat i predikat!

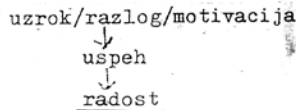
Tek sa drugom dopunom sagovornik dobija punu informaciju:

Naša porodica stanuje u Novom Sadu.

Dependencijalno stablo ove rečenice izgleda ovako:

Neću vas dalje opterećivati sa onim "može" i "ne sme", važno je da shvatite da se slični odnosi javljaju i u samom životu, da svaki uzrok ima svoju posledicu, pa vam dajem samo dependencijalno stablo mojih želja sa dodatnim objašnjenjima:

- 2 -

Sve što u životu radimo, radimo sa nekim razlogom: kuvamo da bismo jeli, učimo da bismo saznali što ne znamo, družimo se sa prijateljima da bi nam bilo lepo itd. A za sve to je potrebna motivacija: za kuvanje - glad, prirodna potreba svakog čoveka, za učenje - opet duhovna glad za saznanjem, druženje - potreba za odmorom itd. Za radovanje, pa i za niz drugih prijatnih trenutaka, za osećanje zadovoljstva zbog postignutog cilja postoje dve vrste motivacije: 1. spoljašnja i 2. unutrašnja. Spoljašnja motivacija je ona koja se zasniva na materijalnim dobrima - ako neko radi samo zato da bi zaradio potreban novac, a da pri tom nema nikakvog zadovoljstva ili potrebu. Unutrašnja motivacija je mnogo značajnija i ona u sebi objedinjuje zadovoljstvo i zbog rezultata i uspeha kao i neophodnu materijalnu osnovu za život.

Tako bi dependencijalno stablo mojih želja moglo da se razume kao radost zbog uspeha u koji je uložen trud motivisan unutrašnjom potrebom svakog čoveka da dane provodi u radosti i lepom raspoloženju.

U vezi sa radošću s razlogom htela bih samo da podvučem razliku između radosti i sreće!

Sreća je lepo osećanje potpunog zadovoljstva (pevati od sreće, blistati od sreće i sl.), ali osećanje koje ne zavisi od nas, koje dolazi spolja - sreća u kartama/na lutriji, sreća na ispitima - laka pitanja, dobro raspoložen profesor, - rođen pod srećnom zvezdom - sudbina, dakle! - nešto što ne zavisi od volje pojedinca. Ne kaže se badava: Ima više sreće no pameti! ili Nemci kažu: Dumm hat Glück! - (Glupak ima sreće!).

E, sad je dosta! - Ovo nije "traktat" o radu i uspehu u radu, već samo dugogodišnje iskustvo stare žene koja je u životu imala mnogo radosti, pa čak ponekad i sreće koju i vam svima od sveg srca želim.

Nije ovo ni amanet koji vam ostavljam, već samo duboka unutrašnja potreba da s a m i sebi ispunite život radošću, a radost donosi uspeh, uspeh radja uspeh! - Neka vam svima život protekne u radosti!!!!

Od sveg srca

Paša Maza

*Es weht der Wind ein Blatt vom Baum,
von vielen Blättern eines,
das eine Blatt, man merkt es kaum,
denn eines ist ja keines.*

*Doch dieses eine Blatt allein
war Teil von unserm Leben,
drum wird dies eine Blatt allein
uns immer wieder fehlen.*

AUTORI

Ivana Mrazović-Radović

Rođena je 1947. godine u Novom Sadu kao drugo od troje dece Pavice i Milana Mrazovića. Diplomirala Opštu književnost sa teorijom književnosti na Filološkom fakultetu Beogradskog Univerziteta. Radila je u Odeljenju za inostranstvo Ministarstva za informacije Izvršnog veća Vojvodine, a zatim kao rukovalac fondom rariteta u Odeljenju za staru i retku knjigu Biblioteke Matice srpske.

Miloš Mrazović

Rođen je 1951. godine u Čupriji. Osnovnu školu „Đorđe Natošević“, Gimnaziju „Svetozar Marković“ i Pravni fakultet završio je u Novom Sadu. Veći deo profesionalne karijere radio je kao advokat u Novom Sadu. Sada je u penziji.

Pavica Radović

Rođena 1975. godine u Novom Sadu. Maturirala u Gimnaziji „Jovan Jovanović Zmaj“ i diplomirala na Medicinskom fakultetu u Novom Sadu. Radi kao specijalista laboratorijske medicine u Urgentnom centru Kliničkog centra Vojvodine.

Evgenija Đurendić

Evgenija Đurendić (rođ. Đorđević) rođena je 1947. godine. Diplomirala je 1970. godine. Magistrirala i doktorirala iz oblasti hemije na PMF-u u Novom Sadu. U zvanje asistenta, docenta, vanrednog i redovnog profesora izabrana je za oblast organska hemija na PMF-u u Novom Sadu. Do odlaska u penziju 2014. bila je angažovana na predmetima osnovnih, master i doktorskih studija. Bavila se naučno-istraživačkim radom iz oblasti sinteze potencijalno biološki aktivnih steroidnih

i nesteroidnih jedinjenja. Publikovala je veliki broj naučnih radova u časopisima međunarodnog i nacionalnog značaja. Koautor je univerzitetskog udžbenika i monografije, a bila je mentor većeg broja magistarskih teza i doktorskih disertacija, master i diplomskih radova.

Vera Šoti

Vera Šoti, rođena 1948. godine u Novom Sadu. Završila sve škole u ovom gradu, diplomirala na Filozofskom fakultetu na grupi za jugoslovensku književnost, radila novinarski posao. U Radio Novom Sadu, više od dvadeset godina u jugoslovenskom ekonomskom dnevniku „Privredni pregled“, a karijeru završila u novosadskom „Dnevniku“, kao direktor. Istovremeno uređivala „Trgovinski glasnik“ i časopis „Nezavisnost“.

Mirjana Živanov

Rođena u Vrbasu 1973. godine. Diplomirala stomatologiju na Stomatološkom fakultetu u Novom Sadu 1999. godine i specijalizirala 2004. godine dečju i preventivnu stomatologiju. Od 2006. osnivač i jedini zaposleni u Stomatološkoj ordinaciji Radovanov u Novom Sadu.

Olga Stojanović-Frešet

Nakon završenih studija germanistike i srpskog jezika na Univerzitetu u Novom Sadu (1995-2000), Olga Stojanović-Fréchette nastavila je usavršavanje i završila studije slavistike i germanistike na Univerzitetu u Hamburgu (2000-2005). Od 2005. do 2011. godine radila je kao naučna saradnica na Institutu za slavistiku Univerziteta

u Hamburgu, a od 2011. godine zaposlena je kao naučna saradnica i lektor za srpski / hrvatski na Institutu za slavistiku Ludvig-Maksimilijan-Univerziteta u Minhenu.

Maria Dobrenov-Major

Maria Dobrenov-Major pre odlaska u penziju radila je kao predavač u oblasti nastave stranih jezika na Grifit Univerzitetu u Brizbejnu u Australiji gde živi već 30 godina. Magistarske studije lingvistike završila je na Univerzitetu u Beogradu. Doktorirala je takođe iz oblasti lingvistike na Univerzitetu u Kelnu i Univerzitetu u Novom Sadu. Više od 40 godina radila je na obrazovanju nastavnika drugog / stranog jezika. Tokom svoje duge karijere stručne radove je objavljivala na četiri jezika, a fokus njenih istraživanja razvijao se od kontrastivne analize i teorija prevođenja do edukacije nastavnika drugog / stranog jezika, interkulturalne pedagogije i komunikacije, bilingvalne pismenosti i problema akulturacije migranata u Australiji.

Ulrich Engel

Ulrich Engel (1928–2020) bio je germanista i lingvista. Nakon studija u Tübingenu i Göttingenu, doktorirao je 1955. godine na Univerzitetu u Tübingenu radom o dijalektu i govornom jeziku u Virtembergu. Od sredine šezdesetih godina bio je jedan od prvih saradnika Lajbnic Instituta za nemački jezik u Manhajmu, a od 1970. do 1977. i direktor instituta. Osim toga radio je kao honorarni profesor germanistike na Univerzitetu u Bonu. Njegove glavne oblasti istraživanja i nastave kao i njegov fokus bile su nemačka gramatika i stvaranje nove gramatike teorije kao npr. njegova klasifikacija glagola. Kao gostujući profesor boravio je na različitim univerzitetima širom sveta. Od 1969. godine aktivno je saradivao sa Pavicom Mrazović. Rezultat ove dugogodišnje saradnje bila je i Kontrastivna gramatika nemačkog i srpskohrvatskog jezika koju su zajedno objavili 1986. godine.

Tomislav Bekić

Tomislav Bekić (1935-2008) bio je profesor nemačke književnosti i u periodu 1994.-2002. dekan Filozofskog fakulteta u Novom Sadu. Nakon završene osnovne škole i Gimnazije u Vrbasu, upisao je u Novom Sadu Filozofski fakultet, studijsku grupu za Nemački jezik i književnost. Diplomirao je 1959. godine, nakon čega je postao asistent za Nemačku književnost na Katedri za nemački jezik i književnost. Sledila su viša zvanja sve dok nije postao i redovan profesor na svom matičnom fakultetu, gde je osam godina bio i dekan fakulteta i to od 1994. do 2002. godine. Pored nemačkog, govorio je i engleski i ruski jezik, a u okviru stručnog usavršavanja boravio je više puta u zemljama nemačkog govornog područja. Učestvovao je i na više međunarodnih skupova i kongresa posvećenih nemačkoj književnosti. Bekić je bio član Geteovog društva u Vajmaru, stalni član – saradnik Matice srpske u Novom Sadu kao i član Odbora odeljenja za književnost i jezik i glavni i odgovorni urednik izdavačke delatnosti Instituta za strane jezike i književnost Filozofskog fakulteta u Novom Sadu i dr. Pored svog naučnog rada Tomislav Bekić ostao je upamćen i po svojim prevodima, pre svega književnih dela – kao i Pavica Mrazović prevodio je Tomasa Mana - ali i drugih naučnih dela. Poslednji njegov prevod je *Istorija Srbije* jednog od vodećih nemačkih istoričara Holma Sundhauzena.

Đorđe Tomić

Đorđe Tomić rođen je 1980. godine u Novom Sadu. Od 2006. godine živi i radi u Berlinu. Studirao je nemački jezik i književnost, istočnoevropske studije, istoriju, sociologiju, političke nauke i ekonomiju na Univerzitetu u Novom Sadu (1999-2003), Martin Luter Univerzitetu Hale-Vitenberg (2001-2002), Humbolt Univerzitetu i Slobodnom Univerzitetu u Berlinu (2006-2008). Doktorirao je 2014. na Humbolt Univerzitetu u Berlinu. Radio je kao naučni saradnik na Univerzitetu u Novom Sadu (2003-2006), Slobodnom Univerzitetu u Berlinu (2010) i Humbolt

Univerzitetu u Berlinu (2011-2016), ali i kao saradnik različitih poslanika i poslaničke grupe levice u nemačkom saveznom parlamentu, Bundestagu (2006-2010). Kao saradnik, koordinator projekata, trener, predavač, autor i urednik radio je za različite fondacije u oblasti političkog obrazovanja – pre svega za fondacije Hajnrih Bel, Roza Luksemburg, Hans Bekler i Robert Boš. Kao prevodilac aktivan je od 1996. godine, a u periodu 2001-2004. godine radio je kao prevodilac za Skupštinu AP Vojvodine. Od 2016. godine radi u privredi, a trenutno kao globalni direktor vodi odeljenje za produkciju jednog od vodećih evropskih preduzeća za privredne informacije i konferencije i odgovoran je za više od 20 zaposlenih i preko 150 godišnjih projekata.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Sammelband widmet sich Prof. Dr. Pavica Mrazović (1923-2003), einer der bedeutendsten jugoslawischen und europäischen Germanistinnen des 20. Jahrhunderts. Das Buch präsentiert Pavica Mrazović aus unterschiedlichen Perspektiven: sowohl als außergewöhnliche Figur ihrer Zeit, Privatperson und Familienmenschen wie auch als herausragende Wissenschaftlerin, Professorin und Autorin zahlreicher wissenschaftlicher Werke.

Als biografisch-bibliografisches Sammelwerk konzipiert beginnt und endet das Buch mit den Worten von Pavica Mrazović selbst. Am Anfang stehen ihre Erinnerungen, aufgezeichnet in den Jahren 1999 und 2001 im Rahmen mehrerer Interviews. Dabei spricht Pavica Mrazović vor allem über ihr Leben und schildert ihre Erinnerungen an den Alltag. Diese Ausführungen bieten damit eine höchst wertvolle Interpretation einer Zeit, die von ständigem Wandel geprägt war. Gleichmaßen wertvoll ist der Brief, den sie zu Silvester 2003 ihren Enkeln geschickt hatte, der ihren üblichen Optimismus und ihre Leidenschaft sowohl für die Familie als auch für die Wissenschaft hervorhebt und gleichzeitig das Buch abschließt. Diesen ersten Teil ergänzen die Beiträge der Familie. Die Erinnerungen der Tochter Ivana Mrazović-Radović sowie die kurzen Aufzeichnungen anderer Familienmitglieder und engerer Freunde schärfen den Blick auf Pavica Mrazović als Mutter und zentrale Figur der ganzen Familie.

Pavica Mrazović war in jeder Hinsicht eine herausragende Wissenschaftlerin. Dieser Aspekt wird im zweiten Teil des Sammelbandes behandelt, der Pavica Mrazović als Akteurin der jugoslawischen Germanistik betrachtet und ihr Wirken und Leben in der Wissenschaft illustriert: Pavica Mrazović entschied sich erst nach ihrer erfolgreichen Karriere als Deutschlehrerin für die Wissenschaft, um die

Unzulänglichkeiten der Unterrichtspraxis zu korrigieren. Dieses Ziel verfolgte sie bis an ihr Lebensende. Rückblickend können die Ergebnisse und Errungenschaften dieser jahrzehntelangen Arbeit kaum überschätzt werden. Ein Vierteljahrhundert verbrachte sie am Lehrstuhl für deutsche Sprache und Literatur der Philosophischen Fakultät der Universität Novi Sad. Doch auch im Ruhestand arbeitete sie in den 1990er Jahren als Universitätsprofessorin in Szeged weiter. Den Beginn ihrer wissenschaftlichen Tätigkeit markierten die 1960er Jahre. In den Folgejahren reiste sie im Rahmen verschiedener Forschungsprojekte und Kooperationen mit führenden Forschungszentren der Germanistik regelmäßig zu längeren Studienaufenthalten und führenden wissenschaftlichen Konferenzen ins Ausland. Die wichtigste und längste Zusammenarbeit mit dem Leibniz-Institut für deutsche Sprache in Mannheim und dem damaligen Institutsleiter Ulrich Engel sowie das Ergebnis selbst – die Kontrastive Grammatik der deutschen und serbokroatischen Sprache – beschreibt in ihrem Beitrag Olga Stojanović Fréchette. Maria Dobrenov-Major, inzwischen selbst emeritierte Professorin und Linguistin, porträtiert Pavica Mrazović als Mentorin. Indem sie den Alltag und die Zusammenarbeit mit Pavica Mrazović beschreibt, betont die Autorin gleichzeitig die wissenschaftliche Bedeutung ihrer Forschung und Lehre sowie ihre menschlichen Qualitäten, die die damalige Doktorandin bis heute inspirieren. Die verbleibenden beiden Beiträge in diesem Teil des Buches – die 2003 publizierte Nachrufe von Ulrich Engel und Tomislav Bekić auf ihre langjährige Kollegin – stellen eine Art Zusammenfassung Pavica Mrazovićs gesamten wissenschaftlichen Schaffens dar, offenbaren aber auch einige interessante Details über ihre Beziehungen zu Kollegen.

Der dritte Teil des Buches widmet sich den Ergebnissen Pavica Mrazovićs wissenschaftlicher Arbeit und enthält die erste vollständige kommentierte Bibliografie ihres Werkes. Für die Sammlung, Bearbeitung und Gliederung der Werke sowie für das Verfassen der Kommentare sorgte der Herausgeber des gesamten Sammelbandes Đorđe Tomić, Novisader Germanist, schließlich aber Berliner Historiker und seit 25 Jahren Freund der Familie.

Pavica Mrazović – Frau, Gattin, Mutter, Großmutter, Aktivistin der Antifaschistischen Frauenfront (AFŽ), Lehrerin, Universitätsprofessorin und eine der wichtigsten Vertreterinnen der jugoslawischen Germanistik – bekommt mit dem vorliegenden Sammelband die erste und bislang einzige Synthese ihres Lebens und Werks. Diese bisher fehlende umfassende Dokumentation stellt indes einen wertvollen Beitrag zur europäischen und jugoslawischen Alltags-, Frauen- und Wissenschaftsgeschichte.

SUMMARY

This book is dedicated to Prof. Dr. Pavica Mrazović (1923-2003), one of the most important Yugoslav and European linguists and German Studies scholars of the 20th century. The edition presents Pavica Mrazović from different perspectives: both as an extraordinary figure of her time, a family person, and as an outstanding scientist, professor, and author of numerous scientific works.

Conceived as a biographical-bibliographical edition, the book begins and ends with Pavica's own words. At the beginning are her memories, recorded in 1999 and 2001 in several interviews. Pavica Mrazović speaks primarily about her life and describes her memories of everyday life. These remarks thus offer a highly valuable interpretation of a time that was marked by constant change. Equally valuable is the letter she sent to her grandchildren on New Year's Eve 2003, which highlights her usual optimism and passion for both family and science, and which at the same time concludes the book. This first part is complemented by the contributions of her family. The memoirs of daughter Ivana Mrazović-Radović, as well as the short notes of other family members and closer friends, sharpen the view of Pavica Mrazović as a mother and a central figure of the whole family.

Pavica Mrazović was an outstanding scholar in every respect. This aspect is addressed in the second part, which considers Pavica Mrazović as an actor in Yugoslav German Studies and illustrates her work and life in academia: Pavica Mrazović decided to pursue scientific research only after her successful career as a German teacher in order to correct the shortcomings of teaching practice. She pursued this goal until the end of her life. In retrospect, the results and achievements of this decades-long work can hardly be overestimated. She spent a quarter of a century at the Chair of German Language and Literature at the Faculty of Philosophy

of the University of Novi Sad. But even after her retirement, she continued to work as a university professor in Szeged in the 1990s. The 1960s marked the beginning of her academic activity. In the years that followed, she regularly traveled abroad for extended study visits and leading academic conferences as part of various research projects and collaborations with leading research centers in German studies. The most important and longest collaboration with the Leibniz Institute for German Language in Mannheim and the then director of the institute, Ulrich Engel, as well as the result itself – the Contrastive Grammar of German and Serbo-Croatian – is described in the article of Olga Stojanović Frechette. Maria Dobrenov-Major, herself an emeritus professor and linguist, portrays Pavica Mrazović as a mentor. By describing the daily life and collaboration with Pavica Mrazović, the author simultaneously emphasizes the scientific importance of her research and teaching as well as her human qualities that continue to inspire her today. The remaining two contributions in this part of the book – Ulrich Engel's and Tomislav Bekić's obituaries, published in 2003 – represent a kind of summary of Pavica Mrazović's entire scientific career, but also reveal some interesting details about her relationships with colleagues.

The third part of the book is devoted to the results of Pavica Mrazović's scientific work and contains the first complete annotated bibliography of her work. The editor of the entire book Đorđe Tomić, a linguist and historian from Berlin, and family friend for 25 years, took care of collecting, editing, and structuring the works, as well as writing the commentaries.

Pavica Mrazović – a woman, wife, mother, grandmother, activist of the Anti-Fascist Women's Front (AFŽ), teacher, university professor, and one of the most important representatives of Yugoslav German studies – receives with this book the first and so far only synthesis of her life and work. This comprehensive documentation, which has been lacking until now, represents a valuable contribution to the Yugoslav and European history of everyday life, women's history, and history of science.

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

378:929 Mrazović P.

PAVICA Mrazović : žena, majka i naučnica : biografsko-
bibliografski zapisi / [urednik Đorđe Tomić ; prevodi Đorđe
Tomić ; fotografije Ivan Karlavaris, Živojin Kuzmanović].
- Novi Sad : Asocijacija gitarista Vojvodine, 2022 (Novi Sad :
Futura). - 215 str. : fotogr. ; 24 cm

Tiraž 200. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. -
Bibliografija. - Summary ; Zusammenfassung.

ISBN 978-86-900629-7-3

а) Мразовић, Павица (1923-2003)

COBISS.SR-ID 65893129